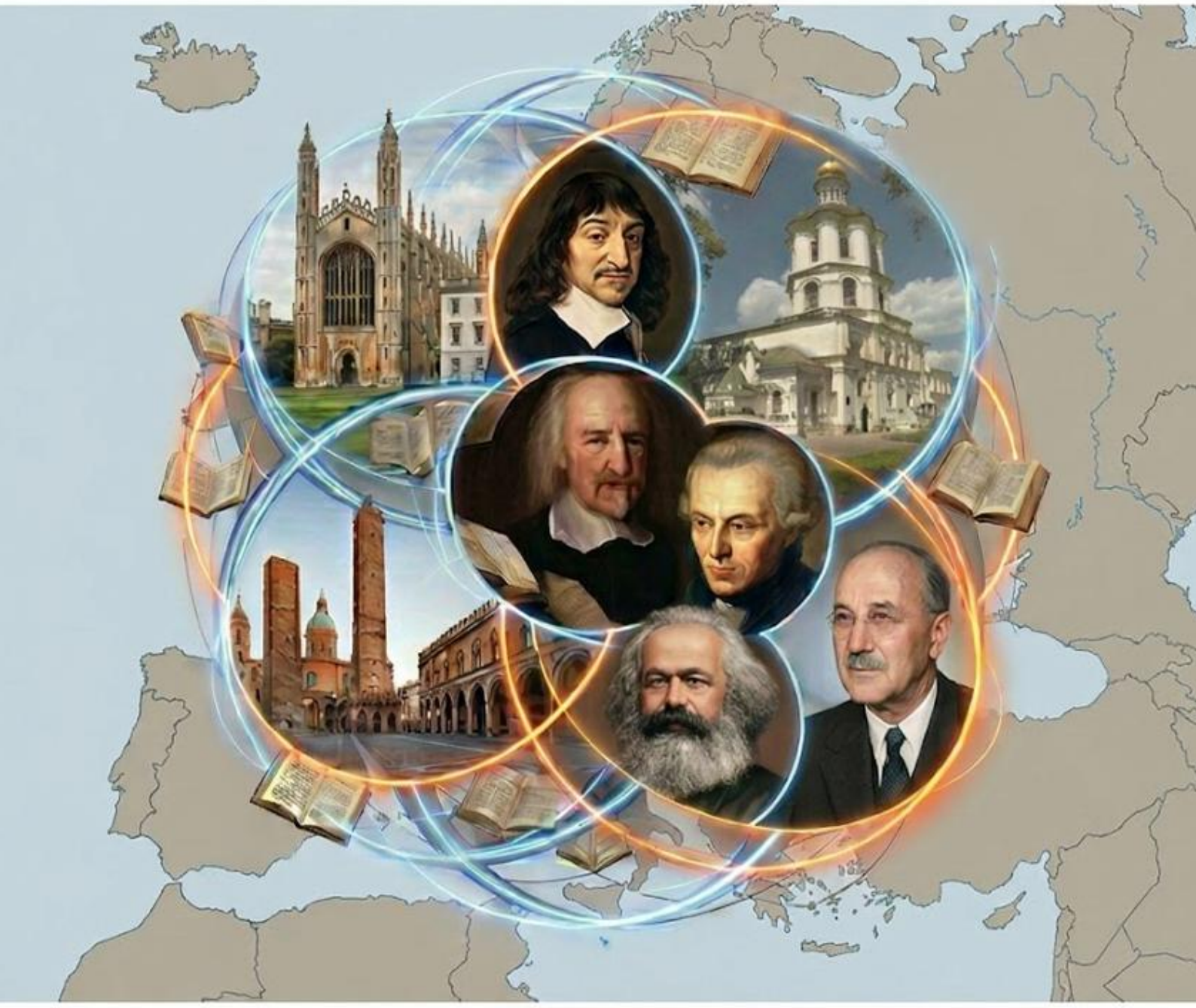
Європа – суспільство для всіх, створене інтелектуалами

ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ

Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка
Навчально-науковий інститут історії та соціогуманітарних дисциплін імені О.М. Лазаревського
Науково-дослідний центр європейських студій
Кафедра всесвітньої історії та міжнародних відносин
Кафедра історії України, археології та краєзнавства

Європа – суспільство для всіх, створене інтелектуалами:

тези доповідей міжнародної наукової конференції
21 травня 2026 р., Чернігів-ZOOM

В рамках проєкту
ЄВРОПА ТА ЄВРОПЕЙЦІ У СВІТЛІ ЗМАГАНЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ТРАДИЦІЙ
програми Erasmus+ напряму Jean Monnet
№ 101127471, ERASMUS-JMO-2023-MODULE

Europe – a Society for All, Created by Intellectuals:

Conference Proceedings
International Scientific Conference | May 21, 2026 | Chernihiv–Zoom

Within the framework of the project
EUROPE AND EUROPEANS IN THE LIGHT OF INTELLECTUAL TRADITIONS' RIVALRY
Erasmus+ Programme, Jean Monnet Action
Project No. 101127471, ERASMUS-JMO-2023-MODULE

Чернігів 2026

УДК 316.3(4)(063)

Рецензенти: **доктор історичних наук, професор Ячмехіхін К.М.**
доктор історичних наук, професор Пекарчук В.М.

Відповідальний реактор: кандидат історичних наук, доцент Острянко А.М.

Європа – суспільство для всіх, створене інтелектуалами: тези доповідей міжнародної наукової конференції 21 травня 2026 р., Чернігів-ZOOM / Заг. ред. Острянка А.М. Чернігів : Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, 2026. 124 с.

Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or the European Education and Culture Executive Agency (EACEA). Neither the European Union nor EACEA can be held responsible for them.

УДК 316.3(4)(063)

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради Навчально-наукового інституту історії та соціогуманітарних дисциплін імені О.М. Лазаревського Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка (Протокол № 12 від 26 червня 2026 р.)

Зображення на обкладинці створено за допомогою генеративного штучного інтелекту (Google. (2026). Gemini 3.5 [Велика мовна модель]. https://gemini.google.com).

© Автори текстів, 2026

Організаційний комітет

Міжнародної конференції «Європа – суспільство для всіх,

створене інтелектуалами»

Носовець Наталія Михайлівна, кандидатка педагогічних наук, професорка, проректорка з наукової роботи Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, голова

Католик Андрій Віталійович, кандидат історичних наук, доцент, директор Навчально-наукового інституту історії та соціогуманітарних дисциплін імені О.М. Лазаревського Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Острянко Андрій Миколайович, кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України, археології та краєзнавства Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, керівник проєкту «Європа та європейці у світлі змагань інтелектуальних традицій» програми Erasmus+ напряму Jean Monnet № 101127471, ERASMUS-JMO-2023-MODULE

Кеда Марина Костянтинівна, кандидатка історичних наук, доцентка кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, членкиня команди проєкту «Європа та європейці у світлі змагань інтелектуальних традицій» програми Erasmus+ напряму Jean Monnet № 101127471, ERASMUS-JMO-2023-MODULE

Стрілюк Олена Борисівна, кандидатка історичних наук, доцентка кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, членкиня команди проєкту «Європа та європейці у світлі змагань інтелектуальних традицій» програми Erasmus+ напряму Jean Monnet № 101127471, ERASMUS-JMO-2023-MODULE

Юда Лариса Анатоліївна, кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри історії України, археології та краєзнавства Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, членкиня команди проєкту «Європа та європейці у світлі змагань інтелектуальних традицій» програми Erasmus+ напряму Jean Monnet № 101127471, ERASMUS-JMO-2023-MODULE

ЗМІСТ

Передмова ……... 8

Ганус С. Європеєць в «епоху націоналізму»: сучасне звучання європеїстської історіософії Леопольда фон Ранке ……..…….9

Гергуль І. Організаційно-педагогічні умови використання медіаосвітніх технологій у процесі професійної підготовки майбутніх учителів-філологів …….12

Гергуль С. Ефективність реалізації грантової програми NETTING у забезпеченні професійної діяльності майбутніх учителів …... 15

Гринь О. Дослідницьке навчання як засіб переосмислення історії Європи у профільній школі України ……18

Докторов М. Молодь у системі тимчасового захисту: особливості імплементації директиви ЄС у Німеччині …….....22

Дорохіна Т., Щербина С. Жіночий досвід війни на Чернігівщині (за матеріалами усноісторичних досліджень) ……...25

Дятлов В. Історична культура в умовах європейської інтеграції …… 30

Дятлов Ю. До історії українського лідерства у військово-технічній сфері (Микола Пильчиков та його винахід морських дронів) …….. 33

Жовтик Є. Джерела вивчення еміграції українських громадян до європейських країн в роки війни ……37

Іванова С. Формування історичної пам'яті в європейському освітньому просторі: підходи до осмислення травматичного минулого та українські практики …… 40

Кеда М. Культурна участь українських біженців у країнах ЄС: результати дослідження …… 44

Костирєв А. Роль України в системі європейської безпеки: трансформація стратегічних наративів …… 47

Куприєнко Д. Проєкти соціального житла в Європі після Другої світової війни: кейс Німеччина та Франція……... 51

Савчук-Конарська А. Українці у Вроцлаві після російського вторгнення: соціальна та культурна активність та її перспективи ……..…..54

Кошова О. Транснаціональний вимір державної політики щодо діаспори: досвід Руанди у постконфліктному відновленні та його релевантність для України …….. 60

Острянко А. Архіви Другої світової війни в ЄС: історики та «опір матеріалу» …… 64

Павленко Л. Міграційний цикл волинських чехів до Чеської республіки (2022–2024 рр.): методологія дослідження та детермінанти соціокультурної інтеграції на історичній батьківщині …… 69

Пилипенко О. Трудова міграція в країнах Європейського Союзу у XXI столітті: політичні та юридичні аспекти ……... 75

Священко З. Інфраструктурні ініціативи ЄС у відповідь на китайський проєкт «один пояс – один шлях» ……..79

Соломенна Т. Премія Карла Великого 2026 р. Маріо Драгі: бачення сучасних проблем Європи …… 83

Стрілюк Є. Від Левінаса до Дерріди: інтелектуальні витоки етики гостинності та образу іншого в європейській філософській традиції …… 86

Стрілюк О. Стратегічна автономія Європейського Союзу між трансатлантичною солідарністю та азійським викликом ……90

Тодоров І. Європейська модель толерантності та гендерної рівності: виклики для України …… 94

Туряниця І. Литва як модель геополітики малих демократій: між російсько-українською війною, китайським тиском і трансатлантичною безпекою …… 97

Хропатий Р. Криза рохінджа у М'янмі: гуманітарна політика ЄС між цінностями та геополітичними викликами …….. 101

Чумаченко О. Образ "іншого" у політиці ЄС щодо України та Західних Балкан як чинник інтеграції та безпеки 105

Чуткий А. Досвід міграційних процесів в Європі початку модерної доби (XIX – початок XX ст.) 111

Юда Л. Утілення політики гендерної пріоритизації (gender mainstreaming): досвід ЄС для України 114

Table of Contents 120

Інформація про проект 123

Передмова

Збірник тез підготовлений за підсумками проведення Міжнародної наукової конференції «Європа – суспільство для всіх, створене інтелектуалами», яка відбулася 21 травня 2026 р. у Чернігові. Організатором заходу виступив Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, а також його структурні підрозділи: Навчально-науковий інститут історії та соціогуманітарних дисциплін імені О.М. Лазаревського, Науково-дослідний центр європейських студій, а також профільні кафедри: всесвітньої історії та міжнародних відносин та історії України, археології та краєзнавства.

Проведення конференції стало можливим завдяки фінансовій та інституційній підтримці Європейського Союзу в межах реалізації грантового проєкту «Європа та європейці у світлі змагань інтелектуальних традицій» програми Erasmus+ напряму Jean Monnet (№ 101127471, ERASMUS-JMO-2023-MODULE).

Зважаючи на виклики воєнного стану та прагнення залучити максимально широке коло експертів, конференція проходила у змішаному форматі з використанням платформи ZOOM, об'єднавши дослідників із різних куточків України та країн Європейського Союзу. Участь у роботі конференції взяли дослідники з України, (Глухів, Київ, Львів, Ніжин, Ужгород, Умань, Харків, Чернігів та ін.), Італії, Нідерландів, Польщі. Важливо відзначити участь у конференції студентів та аспірантів з університетів України.

Повномасштабна російсько-українська війна виступила новим глобальним тригером для світової науки, який змусив вдатися до деколонізації східноєвропейських студій та заново оцінювати передумови процесів, що мали місце після 1945 та 1991 років. У ході роботи конференції учасники обґрунтували необхідність переосмислення класичних «національних» історичних наративів, відходу від конфронтаційних моделей минулого та подолання дегуманізації історичної культури в умовах європейської інтеграції. У виступах було проаналізовано трансформації Європейського Союзу в самостійного геополітичного актора у конкурентному протистоянні у трикутнику конкуренції з США та Китаєм. Доповідачами було наголошено, що сучасна європейська модель толерантності й гендерної рівності є не просто моральною категорією, а дієвим інструментом правової системи та обов'язковою умовою для успішної євроінтеграції України. На основі демографічних досліджень представлено складні процеси інструментальної та психологічної адаптації вимушених переселенців і реемігрантів в країнах ЄС, де культурна участь стала засобом протидії дезінформації і збереження національної суб'єктності. Конференція затвердила важливу суспільну місію сучасних інтелектуалів, яка полягає у переході від теорії до практичного впровадження європейських освітніх та дослідницьких стандартів, медіаграмотності та інклюзивних практик задля повоєнного відновлення України.

Тези подано в авторській редакції. Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен, прізвищ, назв, установ, організацій та іншої інформації, поданої в тезах доповідей, несуть автори матеріалів та їхні наукові керівники. Висловлені думки авторів можуть не збігатися з точкою зору організаторів конференції.

Сергій ГАНУС
старший викладач кафедри модерної історії України та зарубіжних країн
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Ужгород, Україна

ЄВРОПЕЄЦЬ В «ЕПОХУ НАЦІОНАЛІЗМУ»: СУЧАСНЕ ЗВУЧАННЯ ЄВРОПЕЇСТСЬКОЇ ІСТОРІОСОФІЇ ЛЕОПОЛЬДА ФОН РАНКЕ

Постановка проблеми «Європейська ідея» має свою ґенезу як в інтелектуальній історії, так і в її інституційних проявах. Серед спроб її втілення в реальність називають історичні проекти імперії Карла Великого, Священну Римську імперію, або ж сам середньовічний імперський феномен, як єдине політичне та культурно-релігійне ціле під егідою католицької церкви з латиномовною інформаційно-комунікативною системою. Щодо модерних часів наведемо приклади універсалістського імперського проекту Карла V Габсбурга, наполеонівської імперії, Віденської системи та Священного Союзу, концепт Сполучених штатів Європи навзаєм міжблоковому антагонізму на зламі XIX–XX ст. Можна погодитися з тим, що європейська історія як така зробила інтеграційні процеси неминучими, адже її об'єктивний плин дав поштовх інтеграційним процесам та пошукам засобів зробити їх більш ефективними і прогнозованими (Voitovych, 2011:61). Паралельно існуючим історичним моделям євроінтеграції (розуміємо усю умовність застосування цієї дефініції щодо часів минулих), вистачало і абстрактних умоглядних концепцій, приміром, ранньої ідеї європарламенту В. Пенна, «вічного миру» І. Канта, єврофедерації напівавтономних громад і регіонів П. Прудона тощо. Навіть у 2-й половині XX ст., коли євроінтеграційний проект вступив у стадію реалізації і з'явилась інституційна структура ЄС, смислове наповнення «європейської ідеї» зазнавало еволюції і в теорії, і у практиці, від спільноти західноєвропейських держав до мультикультуралізму на ґрунті спільних цінностей. Вивчення історії самої «європейської ідеї» як вербальної і смислової конструкції дає чимало відповідей на питання, чому вона була у різні часи такою, а не іншою. Що виправдало себе і дожило до часів актуальних, а що повинно розглядатися суто як антикварний релікт.

Постмодерністська методологія спонукає звернутися до лінгвістичного аналізу концептів і понять, чим є «європейська ідея». Лексико-семантичний аналіз з його двома «сторонами медалі» – ***семасіологією* та *ономасіологією* є доречним інструментом:** *Семасіологія* відстежує зміни значень конкретного концепту. А ось *ономасіологія* виявляє вербальні конструкції і терміни, якими в різні епохи позначали одне й те саме явище (Naumenko, 2014). **Методологія контекстуалізму (Кембриджська школа) вимагає** вивчення ідей не лише як абстракцій, а через глибокий аналіз історичного контексту їх виникнення та мовних особливостей епохи. Ідеї виникають у конкретних соціальних та політичних умовах та еволюціонують з плином часу. За зміни суспільних умов ці ідеї так само видозмінюються, набувають нового змісту та форм вираження. Як закликав К. Скіннер ще у 1969 р., «ми повинні

навчитися самостійно мислити»: рішення проблем, з якими ми стикаємося в сьогоденні, не будуть знайдені шляхом вивчення минулих ідей (Wong, 2023). Якщо не абсолютизувати це застереження подібно критикам Кембриджської школи, то уважне ставлення до історичних контекстів і форм побутування «європейської ідеї» здатні допомогти нам розкрити її смисли та форми вираження у різні часи, простежити її еволюцію без догматичних позачасових і позаісторицистських тлумачень.

Результати дослідження. Віденська система 1815-1853 рр. виглядає як спроба відновлення стабільності після зруйнування Вестфальської системи внаслідок французької революції кінця XVIII ст. та наполеонівських воєн. Створена на Віденському конгресі система колективної безпеки, заснована на балансі інтересів великих держав (європейський концерт) мала свою світоглядну основу. Її епістемами були легітимізм та романо-германський синтез (тогочасне уособлення європейськості як такої). Являючи собою віху поступу «абсолютного духу» в об'єктивно-ідеалістичній філософії історії Ґ.В.Ф. Гегеля, романо-германський синтез ліг в основу історіософії найвизначнішого представника класичної історіографії XIX ст. Леопольда фон Ранке (1795-1886).

В умовах «системи Меттерніха» погляди Л. Ранке природно склалися як консервативно-легітимістські та західноєвропеїстські. Ядром історії він вважав церкву та державу, а державні утворення, за його переконанням, перебувають у невпинній взаємодії, через котру випробовують свій потенціал у різних формах активностей. Реконструювати справжню картину подій та встановити мотивації держав та ключових історичних персонажів можливо посередництвом критичного опрацювання історичних джерел, щоби в кінцевому рахунку все виглядало «*wie es eigentlich gewesen*» – «*так, як воно було насправді*».

Історіософія Ранке протиставлялася наростанню впливу національної ідеї, адже історик добре розумів наслідки порушення існуючого балансу інтересів провідних політичних гравців континенту. А в часи об'єднання Німеччини «залізом і кров'ю» один з ідеологів малонімецької програми національно-державної консолідації країни Й.Ґ. Дройзен зневажливо писав про нікчемність ранкеанського об'єктивізму. В листі до друга В. Арендта Ранке з «його боягузливою інтелігентністю» віднесений до «сучасної берлінської наволочі» (Droysen, 17.XI.1855). На його думку актуальні задачі моменту не співпадають ні з легітимізмом, ні з намаганням зберегти стабільність «європейського концерту» всупереч волі народів по створенню національних держав. Історичні прецеденти – завоювання Олександра Македонського та розвій прусської політики Дройзен прагнув протиставити епістемології Ранке та обґрунтувати свої «етичні позиції» цими доречними прикладами з минулого.

Фінал Другої світової війни, осмислення її причин і наслідків у форматі концепту «німецької катастрофи» (Ф. Майнеке) повернули інтерес до гуманістичної та космополітичної складових німецької культури, котрі яскраво виявились ще за Просвітництва XVIII ст. Старт європейської інтеграції та її перші кроки відродили інтерес до спадщини Ранке та синтетичних студій з європейської історії. Невипадково у 1949 р. вийшов з друку капітальний том його нововиявлених з часів видання повного зібрання творів листів. Перші форми європейської інтеграції таки

об'єднували наразі держави суто Західної Європи, що відповідало координатам ментальної географії біполярного континенту та компліментувало з гегельянською філософією історії, покладеною в основу історіософії Ранке. Але часи змінювалися, євроінтеграційний проект розширювався інституційно і територіально і в унісон з ним зазнавала змін і «європейська ідея». Так само як колись Ранке, вивчаючи систему міжнародних відносин раннього модерну, не міг не зосереджувати увагу на регіоні Середземномор'я, зачіпати історію Центрально-Східної Європи, а також написав працю «Сербська революція» і водив дружбу з апостолом сербського Відродження Вуком Караджичем. Один з головних героїв ранкеанських наративів імператор Карл V, котрого інколи називають «батьком європейської інтеграції», вшанований особливою увагою. У 2015 р. Рада Європи сертифікувала проект «Європейські маршрути імператора Карла V» як культурний маршрут, котрий пролягає шляхами його подорожей, які сьогодні розглядаються як ранній символ континентальної єдності та спільної культурної спадщини (European Routes, 2015).

Соціокультурний підхід в студіях з інтелектуальної історії дозволяє належному розумінню старих/нових ідей в контексті суспільних трансформацій, як от есенційні концепти класичного історичного наративу XIX ст. Щоправда, відштовхуючись від зворотного, реінтерпретація цих ідей через зміну соціально-політичного та ідейного запиту відбувалась не у формі відтворення побутуючих за «системи Меттерніха» консервативних начал, а звернення до ліберальної ідейної спадщини, до слова, так само представленої визначними досягненнями класичної німецької історіографії XIX ст.

Бібліографія / References:

Droysen, J.G. An W. Arendt (17.XI.1855). *Droysen J.G. Briefwechsel.* Hrsg. von R. Hubner. In II Bd-e. Bd. II. Stuttgart-Berlin-Leipzig, 1929. S. 374.

European Routes of Emperor Charles V (2015). *Cultural Routes. Council of Europe.* https://www.coe.int/en/web/cultural-routes/the-european-routes-of-emperor-charles-v.

Naumenko, L.V. (2014). Semasiolohiia ta onomasiolohiia yak holovni aspekty leksychnoi semantyky v inozemnii movi (Semasiology and onomasiology as main aspects of lexical semantics in a foreign language). *Naukovyi ohliad*, 2 (1), 8. https://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/view/82. [In Ukrainian]/

Voitovych, R. V. (2011). Filosofsko-metodolohichnyi analiz stanovlennia idei yevropeiskoi intehratsii (Philosophical and methodological analysis of the formation of the idea of European integration). *Investytsii: praktyka ta dosvid*, 3, 60-63. http://www.investplan.com.ua/pdf/3_2011/17.pdf. [In Ukrainian].

Wong, Ming Kit. (2023). The Cambridge School and the Turn to the Present. *Centre for intellectual History. University of Oxford.*
https://intellectualhistory.web.ox.ac.uk/article/cambridge-school-and-turn-present

Ілля ГЕРГУЛЬ
аспірант
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
Чернігів, Україна
hergulelijah@gmail.com

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИКОРИСТАННЯ МЕДІАОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-ФІЛОЛОГІВ

У сучасному освітньому просторі актуалізується проблема підготовки майбутніх учителів-філологів до професійної діяльності в умовах цифровізації освіти та активного розвитку медіасередовища. Особливої значущості набуває обґрунтування організаційно-педагогічних умов, які забезпечують ефективне використання медіаосвітніх технологій у процесі професійної підготовки здобувачів вищої освіти. Необхідність формування в майбутніх педагогів умінь критично працювати з інформацією, інтегрувати цифрові ресурси в освітній процес та організовувати медіаосвітню діяльність визначає актуальність дослідження.

Проблематика організаційно-педагогічних умов використання медіаосвітніх технологій у професійній підготовці майбутніх учителів-філологів перебуває у полі зору як українських, так і зарубіжних дослідників. Серед українських учених вагомий внесок у дослідження медіаосвіти та медіадидактики здійснили Г. Онкович, О. Биндас, С. Гергуль, В. Іванов, О. Сипченко, Н. Кизь, А. Кушнір та ін. Серед зарубіжних учених значний вплив на розвиток медіаосвіти здійснили Len Masterman, David Buckingham, Henry Jenkins, Neil Selwyn та Renee Hobbs. Їхні праці присвячені розвитку медіаграмотності, медіадидактики, цифрової компетентності,, критичного мислення, інтеграції цифрових технологій у навчання та підготовці педагогів до роботи в медіасередовищі.

Методологічну основу роботи становлять компетентнісний, діяльнісний, особистісно орієнтований і медіаосвітній підходи. У дослідженні використано методи аналізу та узагальнення науково-педагогічних джерел, порівняння сучасних підходів до професійної підготовки майбутніх учителів-філологів, а також систематизації організаційно-педагогічних умов застосування медіаосвітніх технологій у закладах вищої освіти. У межах дослідження уточнено зміст основних понять.

Організаційно- педагогічні умови визначаються як сукупність методичних, дидактичних та управлінських чинників, що створюють сприятливе середовище для формування професійної готовності студентів (Онкович, 2020). Медіаосвітні технології – це цифрові та мультимедійні інструменти, спрямовані на розвиток медіаграмотності, критичного мислення та комунікативних компетентностей (Byndas, 2020). Професійна підготовка – системний процес формування знань, умінь, навичок і ціннісних орієнтацій, необхідних для здійснення педагогічної діяльності відповідно до сучасних освітніх стандартів.

Основний зміст реалізації організаційно-педагогічних умов полягає у створенні навчально-методичного середовища, яке забезпечує інтеграцію медіаосвітніх технологій у процес професійної підготовки. Аналіз науково-педагогічних досліджень 2020–2025 рр. дає підстави виокремити комплекс взаємопов'язаних організаційно-педагогічних умов, що сприяють формуванню готовності майбутніх учителів-філологів до використання медіаосвітніх технологій у професійній діяльності.

Першою умовою є модернізація змісту професійної підготовки шляхом інтеграції медіаосвітнього компонента в освітні компоненти педагогічного, методичного та філологічного циклів. У сучасних освітніх програмах важливого значення набуває поєднання філологічної, методичної та цифрової підготовки, що дозволяє майбутнім учителям аналізувати медіатексти, оцінювати достовірність інформації та використовувати цифрові ресурси у навчальній і позакласній діяльності. Практична реалізація цієї умови передбачає включення до змісту навчальних дисциплін завдань із критичного аналізу медіаконтенту, створення освітніх подкастів, відеофрагментів, інтерактивних презентацій та цифрових навчальних матеріалів (Corona-Rodríguez J. M., 2022).

Другою організаційно-педагогічною умовою є створення цифрового освітнього середовища, орієнтованого на активну взаємодію та професійну комунікацію здобувачів освіти. Сучасні дослідження акцентують увагу на доцільності використання платформ Moodle, Google Classroom, Canva, Padlet, Kahoot, LearningApps та сервісів для спільної роботи, які забезпечують поєднання синхронних і асинхронних форм навчання. Таке освітнє середовище сприяє розвитку цифрової мобільності студентів, формуванню навичок самостійної роботи та підвищенню мотивації до професійного саморозвитку.

Важливою умовою виступає впровадження практикоорієнтованих форм підготовки, що забезпечують набуття студентами досвіду використання медіаосвітніх технологій у реальних педагогічних ситуаціях. У процесі опанування освітніх компонентів і вибіркових курсів доцільним є застосування проєктних технологій, кейс-методів, вебквестів, цифрового сторітелінгу та моделювання фрагментів позакласної роботи. Зокрема, майбутні вчителі можуть розробляти медіаосвітні заходи, створювати тематичні блоги, електронні портфоліо або інтерактивні вправи для учнів основної школи. Такий підхід сприяє розвитку професійної рефлексії, творчості та здатності адаптувати цифрові інструменти до освітніх потреб учнів.

Наступною умовою є розвиток медіакомпетентності та критичного мислення майбутніх учителів-філологів. У сучасному інформаційному просторі педагог має не лише володіти цифровими інструментами, а й уміти здійснювати критичний аналіз інформації, розпізнавати маніпулятивний контент, формувати в учнів навички безпечної взаємодії з медіа. З огляду на це особливого значення набуває організація дискусій, аналізу медіатекстів, роботи з фактчекінговими ресурсами та виконання дослідницьких завдань, спрямованих на розвиток інформаційної культури здобувачів освіти.

Ефективність реалізації визначених організаційно-педагогічних умов значною мірою залежить від професійної готовності науково-педагогічних працівників до використання медіаосвітніх технологій (Chibás Ortiz F., Novomisky S., 2023). Це передбачає постійне оновлення методичного забезпечення освітнього процесу, удосконалення цифрової компетентності викладачів та впровадження інноваційних форм організації навчальної діяльності. У сукупності зазначені умови забезпечують формування готовності майбутніх учителів-філологів до ефективної професійної діяльності в умовах цифрової трансформації освіти та розвитку сучасного медіапростору.

Установлено, що ефективність використання медіаосвітніх технологій забезпечується комплексом взаємопов'язаних умов: оновленням змісту освітніх компонентів відповідно до сучасних цифрових викликів; інтеграцією практикоорієнтованих завдань і медіапроєктів у професійну підготовку; використанням інтерактивних цифрових платформ; розвитком критичного мислення та інформаційної культури студентів; створенням освітнього середовища, орієнтованого на партнерську взаємодію й професійну самореалізацію здобувачів освіти. Отже, поєднання теоретичної та практичної підготовки сприяє формуванню готовності майбутніх учителів-філологів до педагогічної діяльності в умовах сучасного медіапростору.

Перспективи подальших наукових досліджень убачаємо у розробленні методичного забезпечення використання медіаосвітніх технологій у педагогічній практиці майбутніх учителів-філологів, а також у вивченні можливостей інтеграції технологій штучного інтелекту в систему їх професійної підготовки.

Бібліографія / References:

Онкович, Г. (2020). Медіадидактика вищої школи у розвитку професійних компетентностей майбутніх фахівців. *Український інформаційний простір*, (1(5), 179–196. https://doi.org/10.31866/2616-7948.1(5).2020.206121

Byndas, O. (2020). Медіаосвітні технології як педагогічна умова формування медіаграмотності майбутніх учителів іноземної мови. *Ukrainian Professional Education = Українська професійна освіта*, (7), 123–129. https://doi.org/10.33989/2519-8254.2020.7.238051

Corona-Rodríguez J. M. (2022). Media Literacy as a Solution to the Edu- communicative Challenges of the Pandemic. *Media literacy as a solution to the edu-communicative challenges of the pandemic: paradoxes, questions and alternatives. Research on Education and Media*. 2022. Vol. 14(2). P. 82–89. https://doi.org/10.2478/rem-2022-0025

Chibás Ortiz F., Novomisky S. (2023). Navigating the Infodemic with MIL. *Navigating the Infodemic with Media and Information Literacy. Paris* : UNESCO, 2023. 284 p. URL : https://surl.li/vvgmcp (дата звернення 19.05.2026 р.)

Світлана ГЕРГУЛЬ
кандидатка педагогічних наук,
доцентка кафедри іноземної філології та освітніх технологій
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка
Чернігів, Україна

ЕФЕКТИВНІСТЬ РЕАЛІЗАЦІЇ ГРАНТОВОЇ ПРОГРАМИ NETTING У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Сучасний етап розвитку освіти характеризується посиленням впливу цифрового інформаційного середовища на професійну діяльність педагога. Умови інформаційного протистояння, поширення маніпулятивного контенту, дезінформації та пропаганди актуалізують необхідність формування в майбутніх учителів інфомедійної грамотності, критичного мислення та здатності до свідомої взаємодії з медіапростором. У зв'язку з цим особливого значення набувають міжнародні грантові програми, спрямовані на модернізацію професійної підготовки педагогічних кадрів і впровадження європейських практик медіаосвіти в український освітній простір.

Однією з таких ініціатив є міжнародна грантова програма NETTING («European Experience in Combating Disinformation and Propaganda: Basic Skills for the Teacher of the Future», Project: 101127022 – NETTING – ERASMUS-JMO-2023-HEI-TCH-RSCH), що виконувалася на філологічному факультеті Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка впродовж 2023-2026 років. Програма спрямована на інтеграцію європейського досвіду протидії дезінформації та пропаганді в систему професійної підготовки майбутніх учителів.

Науковий інтерес до проблеми медіаосвіти, цифрової грамотності та професійної підготовки педагогів простежується у працях українських і зарубіжних дослідників. Зокрема, питання формування медіаграмотності майбутніх педагогів висвітлюють В. Андрієвська, О. Волошенюк, В. Іванова, Т. Качак, Н. Курмишева, Н. Морзе, Н. Олефіренко, О. Спірін та ін., тоді як сучасні європейські підходи до розвитку медіаосвіти репрезентовано в документах UNESCO, NAMLE та Media Literacy Now. Водночас проблема використання грантових програм як інструменту професійної підготовки майбутніх учителів залишається недостатньо розробленою, особливо в контексті інтеграції формальної та неформальної освіти.

Особливістю програми NETTING є її комплексний характер, що поєднує освітній курс для магістрантів і діяльність гуртка для старшокласників та студентів молодших курсів. У межах реалізації проєкту в освітній процес магістрантів упроваджено навчальну дисципліну «Європейський досвід протидії дезінформації та пропаганді», а також створено гурток «Майстерня медіарозслідувань» («Media Investigation Club»), орієнтований на розвиток навичок критичного аналізу інформації, фактчекінгу та інформаційної гігієни.

Ефективність реалізації програми NETTING визначається насамперед її міждисциплінарною методологією. Проєкт інтегрує педагогічні, філософські,

культурологічні, історичні та медіаосвітні підходи, що дозволяє майбутнім учителям комплексно осмислювати проблему дезінформації та сучасних інформаційних впливів. Такий підхід сприяє не лише формуванню професійних компетентностей, а й розвитку громадянської відповідальності, здатності до критичної оцінки інформації та усвідомлення ролі педагога у формуванні демократичного суспільства.

Важливим компонентом програми є практикоорієнтованість підготовки. Освітній курс передбачає аналіз медіатекстів, дослідження сучасних засобів масової комунікації, вивчення механізмів маніпуляції суспільною свідомістю, створення власних інформаційних продуктів та розроблення навчально-методичних матеріалів із медіаграмотності (Гергуль С., Городнича Л., Ольховик М., 2024). Майбутні педагоги набувають досвіду підготовки публікацій для соціальних мереж, написання аналітичних текстів, проведення фактчекінгу та створення вправ для розвитку критичного мислення школярів. Це забезпечує перехід від теоретичного засвоєння знань до практичного застосування медіаосвітніх технологій у професійній діяльності.

Окремої уваги заслуговує діяльність гуртка «Майстерня медіарозслідувань», що функціонує як простір неформальної освіти. Його програма передбачає проведення занять, присвячених аналізу медіаконтенту, розпізнаванню фейків, протидії мові ворожнечі та формуванню толерантної комунікації (Гергуль С., Ольховик М., Гергуль І., 2025). Участь майбутніх учителів у роботі гуртка сприяє розвитку організаторських, комунікативних та фасилітативних умінь, необхідних для майбутньої педагогічної діяльності. Водночас взаємодія зі школярами дозволяє майбутнім учителям апробувати медіаосвітні методики в реальних умовах освітнього процесу.

Результативність програми NETTING підтверджується позитивними змінами у професійній підготовці учасників проєкту: посилення мотивації майбутніх учителів до професійного саморозвитку та вдосконалення власної цифрової культури, самостійного пошуку, аналізу та інтерпретації інформації; використання інтерактивних форм роботи, проблемно-пошукових методів та проєктної діяльності. Також у процесі реалізації гурткової роботи було зафіксовано зростання здатності учасників до критичного аналізу медіаконтенту, використання інструментів перевірки інформації та усвідомленого сприйняття альтернативних точок зору. Крім того, проєкт сприяв формуванню навичок міжкультурної комунікації, цифрової етики та інформаційної відповідальності.

Значущість програми NETTING полягає також у поєднанні формальної та неформальної освіти. Така інтеграція дозволяє забезпечити безперервність професійного розвитку майбутніх учителів і створити умови для їх активної участі у соціально значущих освітніх ініціативах. Важливо, що програма орієнтована не лише на засвоєння окремих цифрових навичок, а й на формування ціннісного ставлення до інформаційної культури та демократичних принципів європейського громадянського суспільства.

Отже, реалізація грантової програми NETTING демонструє ефективність використання міжнародних освітніх ініціатив у професійній підготовці майбутніх учителів. Інтеграція медіаосвітнього компонента в освітній процес сприяє розвитку

критичного мислення, цифрової грамотності, здатності до протидії дезінформації та формування професійної готовності до роботи в умовах сучасного інформаційного суспільства. Практикоорієнтований характер програми, міждисциплінарна методологія та поєднання формальної й неформальної освіти забезпечують її високий педагогічний потенціал і актуальність для модернізації системи професійної підготовки педагогічних кадрів.

Бібліографія / References:

Гергуль С., Городнича Л., Ольховик М. (2024) Реалізація грантової програми NETTING у процесі професійної підготовки вчителів. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*. 2024. Вип. 27. С. 8–13. URL: https://doi.org/10.58407/visnik.242702

Гергуль С., Ольховик М., Гергуль І. (2025) Формування інфомедійної грамотності учнів старшої школи у процесі організації роботи гуртка «Майстерня медіарозслідувань» *Вісник Національного університету Чернігівського колегіуму імені Т.Г. Шевченка* 188(32):3-8 https://doi.org/10.58407/visnik.253201

UNESCO. The Seoul Declaration on Media and Information Literacy for Everyone and by Everyone. 2021. URL: https://surl.li/mylffm (дата звернення 19.05.2026)

Олена ГРИНЬ
кандидатка історичних наук, доцентка
завідувачка кафедри історії України, археології та краєзнавства
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка
Чернігів, Україна

ДОСЛІДНИЦЬКЕ НАВЧАННЯ ЯК ЗАСІБ ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ІСТОРІЇ ЄВРОПИ У ПРОФІЛЬНІЙ ШКОЛІ УКРАЇНИ

Сучасне переосмислення історії Європи пов'язане не лише зі змінами у гуманітарному знанні, а й із трансформацією ролі історичної освіти. Нові підходи в історіографії, зокрема увага до історичної пам'яті, повсякденного життя людини, усної історії, досвіду війни та травми змінюють уявлення про те, як саме має відбуватися навчання історії в школі. Російсько-українська війна, що триває, актуалізувала питання про значення історичної освіти для формування критичного мислення, стійкості до маніпуляцій та здатності осмислювати складне минуле Європи.

У цих умовах традиційна модель навчання, зорієнтована переважно на засвоєння готових фактів, дедалі менше відповідає потребам сучасної освіти. Натомість актуалізується дослідницьке навчання, яке передбачає активну роботу учнів з історичними джерелами, інтерпретаціями та суперечливими питаннями минулого.

Метою тез є аналіз дослідницького навчання як одного із засобів переосмислення історії Європи у профільній школі України. Методологічну основу дослідження становлять компетентнісний, діяльнісний та дослідницький підходи, теоретичні засади формування історичного мислення, а також сучасні підходи до вивчення історичної пам'яті та усної історії. У роботі використано методи історико-педагогічного аналізу, проблемно-хронологічний метод та аналіз сучасних освітніх практик.

Упродовж останніх десятиліть відбувається переосмислення самої моделі історичного знання. Традиційна політична історія, орієнтована переважно на подієвий та державницький наратив, поступово доповнюється історією повсякденності, історією пам'яті, усною історією, антропологічними та культурними підходами. У центрі уваги опиняються не лише політичні процеси, а й індивідуальний досвід людини, механізми формування колективної пам'яті, осмислення війни та тоталітаризму, проблеми дискримінації, прав людини та культурного різноманіття. Це впливає і на шкільну історичну освіту. Якщо раніше навчання історії значною мірою ґрунтувалося на засвоєнні готових знань та відтворенні фактологічного матеріалу, то сучасна історична освіта дедалі більше орієнтується на формування історичного мислення, що передбачає вміння аналізувати історичні джерела, порівнювати інтерпретації, виявляти причинно-наслідкові зв'язки та критично оцінювати історичну інформацію.

У таких умовах важливого значення набувають підходи, орієнтовані на формування історичного мислення, розвиток дослідницьких умінь та реалізацію

принципу багато перспективності, який передбачає розгляд історичних подій крізь призму різних суспільних, національних і культурних досвідів (Stradling, 2003). Як наголошується в рекомендаціях Ради Європи щодо якісної історичної освіти у XXI столітті (Council of Europe, 2018), багатоперспективність, критичний аналіз джерел та орієнтація на демократичні цінності мають становити основу сучасного навчання історії.

У цьому контексті особливого значення набуває дослідницьке навчання, яке можна розглядати як один із найбільш ефективних засобів переосмислення історії Європи у профільній школі України (Мороз, 2024). Воно дозволяє інтегрувати нові історіографічні підходи у курс історії у профільній школі та сприяє переходу від репродуктивної моделі навчання до компетентнісної (Мороз & Мороз, 2018).

Одним із ключових напрямів такого переосмислення є робота з контроверсійними темами європейської історії. Це стосується проблем колоніалізму, Голокосту, тоталітарних режимів, історії воєн, політики пам'яті та деколонізації історичного простору. Дослідницьке навчання дозволяє учням порівнювати інтерпретації одних і тих самих подій у різних країнах Європи. Складовою такого підходу є принцип багатоперспективності, який передбачає розгляд історичних подій крізь призму різних суспільних, національних і культурних досвідів.

Особливого значення в сучасній історичній освіті набуває деколонізація історичного знання, що для України передбачає критичне переосмислення імперських і радянських наративів. Дослідницьке навчання дозволяє учням аналізувати різні джерела та інтерпретації історичних подій, усвідомлюючи багатоманітність історичного досвіду народів Європи. Зокрема, під час вивчення Другої світової війни вони можуть порівнювати українські, польські, німецькі та російські підходи до висвітлення її причин, наслідків та політики пам'яті.

Суттєвий потенціал для переосмислення історії Європи мають краєзнавчі матеріали та усноісторичні джерела. Вони дозволяють учням простежити взаємозв'язок між історією власної громади чи регіону та загальноєвропейськими процесами, зокрема у контексті воєн, тоталітарних режимів, примусових міграцій і повсякденного життя населення (Мороз & Мороз, 2023).

Усноісторичні джерела дозволяють інтегрувати в освітній процес індивідуальні досвіди та розглядати історичні події крізь призму особистих свідчень. Аналіз усних свідчень про російсько-українську війну, окупацію, вимушену міграцію чи волонтерський рух дає змогу поєднати локальну історію з більш широкими європейським контекстом війни, прав людини та культури пам'яті. Зокрема, аналіз свідчень мешканців Чернігівщини про початок повномасштабного вторгнення у 2022 р. сприяє осмисленню локального воєнного досвіду в контексті європейської історії війни та повсякдення.

Важливе місце у сучасному дослідницькому навчанні займає проєктна діяльність учнів. Це можуть бути краєзнавчі дослідження, створення цифрових виставок, інтерактивних карт, історичних подкастів, біографічних реконструкцій або шкільних усноісторичних архівів. Перспективним прикладом такого підходу є створення учнівських цифрових карт пам'яті про події російсько-української війни на

Чернігівщині, які поєднують історичні джерела, усні свідчення, географічні дані та цифрові технології візуалізації. Такі проєкти сприяють формуванню історичного мислення, цифрової грамотності, громадянської відповідальності та усвідомленню взаємозв'язку історії свого краю із загальноєвропейськими процесами.

Суттєво розширюють можливості дослідницького навчання сучасні цифрові ресурси. Використання електронних архівів, онлайн-колекцій музеїв, платформ усної історії та цифрових карт створює нові можливості для роботи з історичними джерелами. У профільній школі доречним є звернення до бази даних Europeana, цифрових колекцій музеїв Голокосту, ресурсів «Архіву війни», електронних архівів усноісторичних свідчень.

Окремого значення набуває використання цифрових інструментів та штучного інтелекту у роботі з історичними матеріалами. Автоматичне транскрибування інтерв'ю, створення цифрових тематичних колекцій, візуалізація даних та аналіз великих масивів текстової інформації сприяють формуванню дослідницьких навичок і цифрової грамотності здобувачів освіти.

Дослідницьке навчання створює умови для осмислення Європи не лише як географічного простору чи сукупності держав, а як спільноти цінностей, сформованої в результаті тривалого інтелектуального, культурного та політичного розвитку. Робота з історичними джерелами, усними свідченнями, матеріалами про війну, міграції та права людини дозволяє учням простежити, як формувалися європейські уявлення про демократію, свободу, людську гідність і відповідальність громадян за майбутнє суспільства. Водночас дослідницький підхід сприяє критичному осмисленню складних сторінок минулого, пов'язаних із війнами, тоталітаризмом, колоніальними практиками та дискримінацією.

Таким чином, дослідницьке навчання є не лише ефективним методом формування історичного мислення, а й важливим інструментом переосмислення європейського історичного досвіду. Воно сприяє усвідомленню значення демократії, прав людини, культурного різноманіття та культури діалогу як фундаментальних засад сучасної Європи. Через аналіз контроверсійних тем, роботу з історичною пам'яттю, усними свідченнями та локальними історіями учні отримують можливість осмислювати минуле в багатоперспективному вимірі та критично оцінювати історичні наративи. Особливої актуальності такий підхід набуває в умовах російсько-української війни, коли переосмислення історії Європи нерозривно пов'язане із захистом демократичних цінностей, людської гідності та права народів на власну історичну пам'ять.

Бібліографі / References:

Council of Europe. (2018). Quality history education in the 21st century: Principles and guidelines. https://rm.coe.int/prems-108218-gbr-2507-quality-history-education-web-21x21/16808eace7

Мороз, П. (2024). Організація дослідницької діяльності з історії в умовах профільного навчання. Педагогічна компаративістика і міжнародна освіта: Матеріали доповідей конференції, 226–229.

Мороз, П. В., & Мороз, І. В. (2018). Дослідницька діяльність учнів у процесі навчання всесвітньої історії в основній школі. ТОВ «КОНВІ ПРІНТ».

Мороз, П. В., & Мороз, І. В. (2023). Інтегрування історії повсякденності у шкільний курс історії: дослідницький аспект. Проблеми сучасного підручника, 30, 86–101. https://doi.org/10.32405/2411-1309-2023-30-86-101

Stradling, R. (2003). Multiperspectivity in history teaching: A guide for teachers. Council of Europe. https://rm.coe.int/1680493c9e

Марк ДОКТОРОВ
здобувач освітнього ступеня бакалавр
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка
Чернігів, Україна

МОЛОДЬ У СИСТЕМІ ТИМЧАСОВОГО ЗАХИСТУ: ОСОБЛИВОСТІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ДИРЕКТИВИ ЄС У НІМЕЧЧИНІ

Директива Ради ЄС 2001/55/ЄС, вперше активована у 2022 році, запровадила механізм колективного захисту для людей, які масово залишили Україну після 24 лютого 2022 року. Принципова відмінність тимчасового захисту (ТЗ) від класичного статусу біженця полягає у відсутності необхідності доводити факт індивідуального переслідування та в негайному наданні доступу до ринку праці, медичних та соціальних послуг. За даними УВКБ ООН, станом на 26 січня 2026 року в Європі зареєстровано понад 5,3 мільйона українських біженців. Серед них надзвичайно висока частка молоді: близько 70% переселенців мають університетський ступінь, а переважну більшість складають жінки з дітьми віком до 18 років. Наразі термін дії механізму продовжено щонайменше до березня 2027 року.

У Німеччині ТЗ реалізується через спеціальний параграф – §24 Aufenthaltsgesetz (AufenthG). Особа отримує дозвіл на тимчасове перебування без подання заяви на статус біженця, що суттєво прискорює легалізацію порівняно з класичною процедурою притулку, яка може тривати від кількох місяців до кількох років. Для молоді це критично: чим швидше людина отримує правовий статус, тим раніше вона може відновити чи розпочати освітній чи професійний шлях.

Метою даної розвідки є аналіз можливостей для української молоді, яка опинилась під тимчасовим захистом у Німеччині.

Методологія дослідження базується на поєднанні теоретичного аналізу та емпіричного підходу. Теоретична частина передбачала опрацювання нормативно-правових документів, зокрема Директиви 2001/55/ЄС [1], Закону Німеччини про перебування іноземців (Aufenthaltsgesetz, AufenthG) [3], офіційних матеріалів Федерального відомства у справах міграції та біженців (BAMF) [4], документів УВКБ ООН [6], Європейської Агенції для шукачів притулку [5], а також сучасних наукових праць, присвячених питанням міграції та тимчасового захисту. Емпірична складова дослідження ґрунтується на польових спостереженнях автора, зокрема особистому досвіді проживання в Німеччині зі статусом тимчасового захисту, проходженні адміністративних процедур та аналізі досвіду інших переміщених осіб. Поєднання цих підходів дало змогу зіставити офіційно задекларовані норми із практикою їх реалізації та виявити розбіжності між нормативною моделлю захисту і реальним доступом до прав та послуг.

Освіта, ринок праці та інтеграційні можливості для молоді. Статус §24 AufenthG надає молоді низку конкретних прав. Діти до 18 років отримують доступ до загальноосвітніх закладів нарівні з громадянами Німеччини. Студенти можуть вступати до університетів за умови відповідності академічним вимогам. Власники

статусу отримують автоматичний дозвіл на роботу з першого дня – без шестимісячного очікування, передбаченого для класичних заявників на притулок. Це відкриває для молодих фахівців шлях до раннього старту на ринку праці.

Однак на практиці застосування цих норм виявляє системні бар'єри. Процедура визнання іноземних дипломів (Anerkennung) є однією з ключових перешкод для молодих фахівців з вищою освітою: верифікація кваліфікацій може тривати від кількох місяців до понад року залежно від спеціальності та федеральної землі. Інтеграційні мовні курси у 2022–2023 роках були перевантажені, черги на запис сягали кількох місяців. Мовний бар'єр залишається найбільш значущою системною перешкодою: без знання мови молода людина фактично неспроможна реалізувати ні право на працевлаштування за фахом, ні повноцінний доступ до адміністративних процедур.

Соціальна підтримка та адміністративні реалії. Молоді люди під статусом ТЗ отримують фінансову допомогу у форматі, аналогічному Bürgergeld, забезпечення житлом та базове медичне страхування. Водночас конкретний порядок призначення виплат визначається на рівні федеральних земель, що зумовлює помітні регіональні відмінності – особливо актуальні для молоді, яка нерідко переїздить між містами в пошуках освіти чи роботи. У перші місяці після початку широкомасштабної агресії навантаження на Ausländerbehörde у великих містах, зокрема в Мюнхені та Берліні, було критичним: строки очікування сягали тижнів. Особи без базової мовної підготовки фактично залежали від волонтерської чи діаспорної підтримки і часто не могли самостійно оформити документи.

Свобода пересування в межах Шенгенської зони до 90 днів (для українців) формально розширює можливості для молоді. Але отримувати соціальну підтримку та офіційно проживати можна лише в одній країні. ТЗ не надає автоматичного права на постійне проживання, однак може стати підставою для переходу на інші правові статуси. Нещодавні зміни в міграційному законодавстві Німеччини відкрили додаткові можливості для тих, хто прожив у країні кілька років та демонструє рівень інтеграції.

Таким чином, механізм тимчасового захисту став дієвим інструментом швидкого реагування ЄС на гуманітарну кризу. Для молоді він відкрив реальні можливості: негайний доступ до ринку праці, право на освіту, соціальну підтримку. Імплементація Директиви в Німеччині через §24 AufenthG характеризується відносно широким обсягом задекларованих прав. Разом з тим польовий вимір дослідження підтверджує: між формальними гарантіями та реальним досвідом молодої переміщеної особи існує відчутний розрив. Перевантаженість відомств, регіональні відмінності, тривала процедура визнання дипломів і мовний бар'єр – саме ці чинники визначають реальну якість інтеграції. Усунення цього розриву потребує як системних змін у роботі державних інституцій, так і розвитку підтримки на рівні приймаючих громад – передусім у тих сферах, де молодь стикається з найбільшою вразливістю.

Бібліографія / References:

1. Директива Ради ЄС 2001/55/ЄС від 20 липня 2001 року про мінімальні стандарти надання тимчасового захисту у разі масового напливу переміщених осіб та про заходи щодо збалансування зусиль держав-членів із прийому таких осіб. URL: https://ips.ligazakon.net/document/MU01293 (дата звернення: 11.05.2026).
2. Ільницький В.Л. Тимчасовий захист у Німеччині для українців. GROMADYANSTVO. URL: https://gromadyanstvo.com.ua/tymchasovyj-zahyst-u-nimechchyni/ (дата звернення: 11.05.2026).
3. Aufenthaltsgesetz (AufenthG) / Закон про перебування іноземців у ФРН, §24. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/aufenthg_2004/__24.html (дата звернення: 11.05.2026).
4. BAMF. Federal Office for Migration and Refugees. Information for Ukrainians in Germany. URL: https://www.germany4ukraine.de/EN (дата звернення: 11.05.2026).
5. EUAA. European Union Agency for Asylum. Information for people fleeing Ukraine: Germany. 2022. URL: https://www.euaa.europa.eu/sites/default/files/2022-06/Booklet_Germany_EN.pdf (дата звернення: 11.05.2026).
6. UNHCR. Ukraine Refugee Situation. Operational Data Portal. URL: https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine (дата звернення: 26.01.2026).

Європа – суспільство для всіх, створене інтелектуалами

Тамара ДОРОХІНА
кандидатка історичних наук,
професорка кафедри історії України, археології та краєзнавства
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка
Чернігів, Україна

Світлана ЩЕРБИНА
кандидатка історичних наук,
доцентка кафедри історії України, археології та краєзнавства
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка
Чернігів, Україна

ЖІНОЧИЙ ДОСВІД ВІЙНИ НА ЧЕРНІГІВЩИНІ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ УСНОІСТОРИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ)

Повномасштабне вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 р. стало подією, що радикально трансформувала соціальні, демографічні та культурні процеси в українських регіонах. Чернігівщина – прикордонний регіон, який має близько 460 км спільного кордону з росією та білоруссю і відіграє важливу стратегічну роль у системі оборони держави, – опинилася серед областей, що зазнали найперших та наймасштабніших ударів у перші тижні повномасштабної війни. Значна частина території області перебувала під окупацією або в умовах фактичної блокади. Тривала ізоляція Чернігова, масовані обстріли, руйнування критичної інфраструктури, масштабне переміщення населення та гуманітарна криза сформували складний соціальний досвід, який потребує не лише політичного й воєнного осмислення, а й системного документування індивідуальних свідчень і повсякденних практик виживання населення.

В умовах війни особливої ваги набуває усна історія як метод документування індивідуального досвіду. Усноісторичні джерела дозволяють зафіксувати ті аспекти пережитого, які не відображаються в офіційних документах або статистичних даних: емоції, страх, відчуття втрати, способи адаптації до небезпеки, повсякденні практики взаємодопомоги та виживання тощо. Саме через індивідуальні наративи стає можливою реконструкція соціальної атмосфери воєнного часу та розуміння механізмів функціонування (виживання) громад у кризових умовах.

Із 2022 р. викладачі кафедри історії України, археології та краєзнавства Навчально-наукового інституту історії і соціогуманітарних дисциплін імені О.М. Лазаревського спільно зі студентами в межах польових етнографічних практик здійснюють систематичний збір усноісторичних свідчень у рамках дослідницького напряму *«Повсякденне життя населення Чернігівщини в умовах російського вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року»* (Дорохіна et al., 2023). Польова робота здійснюється безпосередньо в населених пунктах, що перебували під окупацією, у зоні активних бойових дій, ізоляції або блокади впродовж лютого-квітня 2022 р. У 2022–2025 рр. усноісторичними опитуваннями було охоплено мешканців населених пунктів

Батуринської, Березнянської, Ічнянської, Київської, Киселівської, Козелецької, Коропської, Любецької, Малодівицької, Менської, Михайло-Коцюбинської, Новгород-Сіверської, Новобілоуської, Олишівської, Остерської, Ріпкинської, Седнівської, Сновської, Тупичівської та Холминської територіальних громад Чернігівщини. Окрему групу респондентів становили мешканці міст Чернігова, Броварів і Славутича. Зібраний матеріал формує масштабний архів повсякденного досвіду війни та водночас відкриває нові можливості для аналізу гендерного виміру воєнної пам'яті, а також допоможе у майбутньому дати оцінку подіям сьогодення (Дорохіна et al., 2025).

Однією з характерних рис сформованого масиву польових матеріалів є переважання жіночих голосів: основну частину респондентів становлять жінки віком від 18 до 90 років (Дорохіна et al., 2025). У багатьох громадах саме жінки виявилися найбільш відкритими до розмови про пережите, охоче погоджуються на інтерв'ю та детально реконструюють події окупації, обстрілів і виживання. Така ситуація частково пояснюється демографічними змінами, спричиненими війною (Щербина, 2025). Проте важливим є і соціокультурний аспект: жінки значно частіше беруть на себе функцію збереження пам'яті громади, фіксації втрат та підтримання повсякденного життя в умовах катастрофи, що підтверджується багатьма соціологічними та історичними дослідженнями.

Попри це, у багатьох усноісторичних і меморіальних проєктах жіночий досвід війни все ще залишається недостатньо представленим. Домінує традиційна андроцентрична модель воєнного наративу, де центральне місце посідає фронтовий досвід, військові дії, бойові операції та героїка збройної боротьби. Натомість досвід цивільного виживання, турботи, волонтерства, підтримки дітей і громади часто сприймається як «другорядний» або «неісторичний». Такий підхід звужує розуміння війни як складного соціального процесу та унеможливлює повноцінне осмислення механізмів функціонування суспільства під час кризи (Кісь, 2015).

Жіночі наративи про війну є особливо цінними саме тому, що вони дозволяють побачити війну поза межами виключно військового досвіду. У цих свідченнях війна постає як досвід щоденного виживання: пошук їжі та води, облаштування укриттів, турбота про дітей і літніх людей, організація взаємодопомоги, підтримка морального стану громади. Через такі практики виявляються приховані механізми соціальної стійкості, які часто залишаються поза увагою офіційних історичних інтерпретацій.

Польовий матеріал, зібраний у громадах Чернігівщини, демонструє, що жінки не лише фіксують пережите, а й активно інтерпретують власний досвід, надають йому морального та емоційного значення. У багатьох інтерв'ю простежується прагнення пояснити пережите не тільки як особисту трагедію, а як колективний досвід громади. Це робить жіночі розповіді важливим джерелом для дослідження процесів формування локальної пам'яті про війну.

Методологія дослідження. Дослідження базується на матеріалах усноісторичних інтерв'ю, записаних у громадах Чернігівщини протягом 2022 –2025 рр. Польова робота здійснювалася у селах, селищах і містах, що перебували під

окупацією або зазнали інтенсивних обстрілів, перебуваючи в ізоляції (блокаді). Варто підкреслити, що під час роботи з респондентами структура питальника та послідовність основних запитань залишаються незмінними, однак дослідник може ставити додаткові уточнювальні запитання для детальнішого розкриття окремих аспектів теми. Крім того, респондентам надається можливість акцентувати увагу на найбільш значущих для них аспектах пережитого, висловлювати власні враження й оцінки перебігу подій, поведінки окупантів, місцевих мешканців тощо, а отримана інформація обов'язково фіксується дослідниками.

Особливу увагу приділено етичним аспектам збору свідчень. Робота з людьми, які пережили травматичний досвід війни, вимагає підвищеної чутливості з боку дослідника. Саме тому інтерв'ювання здійснювалося відповідно до принципів травмаінформованого підходу, що передбачає добровільність участі, право респондента перервати розмову або перенести на інший час, створення доброзичливої та безпечної атмосфери спілкування. До прикладу, жіночу емоційність, у порівнянні з чоловічою, відзначили усі студенти, які працювали з респондентами. Інколи розмова тривала до трьох годин. Були і сльози, і обурення, і розповідь поза питаннями питальника, спогади «до війни і під час війни» тощо, проте дослідники завжди дотримувалися форми довірливої розмови, де важливою була не лише фіксація фактів, а й емоційна підтримка оповідача (Дорохіна et al., 2025).

Теоретичну основу дослідження складають підходи феміністської усної історії, які акцентують увагу на необхідності включення жіночих голосів у процес формування історичної пам'яті. Представники цього напряму наголошують, що жіночий досвід тривалий час витіснявся з «великої історії» через домінування чоловічих моделей історичного наративу.

Для аналізу зібраних матеріалів було застосовано метод тематичного аналізу, що передбачав виокремлення ключових смислових аспектів у усноісторичних матеріалів респонденток. Основну увагу зосереджено на емоційно-психологічному стані населення, особливостях поведінки в умовах окупації, ізоляції та бойових дій, реакціях на дії окупаційних сил, дезінформацію та фейкові повідомлення, оцінці діяльності місцевої влади у перші місяці повномасштабного вторгнення, питаннях релігії, способах подолання травматичного досвіду, а також трансформації усталених поглядів і ціннісних орієнтирів. Такий підхід дав змогу простежити як спільні риси жіночих свідчень, так і специфіку досвіду окремих категорій респонденток.

Результати дослідження. Аналіз зібраних інтерв'ю засвідчив, що жіночі свідчення про війну мають низку характерних особливостей. Насамперед вони вирізняються високим рівнем емоційної та сенсорної деталізації. Жінки детально описують звуки вибухів, поведінку людей, дитячі реакції, знаходження в укритті, наслідки пережитого страху. У багатьох розповідях простежується особлива увага до морально-психологічного та тілесного досвіду війни: безсоння, тремтіння, відчуття постійної напруги, зміни сприйняття часу.

Характерною рисою жіночих свідчень є їхня повсякденність. На відміну від багатьох чоловічих наративів, які часто концентруються на подіях і фактах, жіночі історії значною мірою будуються навколо щоденних практик виживання.

Респондентки розповідають про те, як шукали воду, готували їжу без електрики, облаштовували місця для ночівлі в підвалах, підтримували дітей і літніх людей. Свідчення жінок довело, що вони більш чутливі, інколи не можуть контролювати емоції, проте у складних ситуація вони можуть зосередитися, сконцентруватися і вирішувати багато проблем, допомагати і підтримувати тих, хто цього потребує.

Через ці описи війна постає не лише як сукупність бойових дій, а як руйнування звичного світу повсякденності.

Окремий тематичний блок утворюють наративи волонтерок. У більшості випадків волонтерська діяльність описується як відповідь на кризову ситуацію, що виникла після початку вторгнення. Багато респонденток підкреслюють, що до 2022 р. не мали досвіду громадської активності, однак війна змусила їх брати на себе відповідальність за інших. Волонтерство ставало способом повернути відчуття контролю над життям, подолати безпорадність і знайти сенс у ситуації постійної небезпеки.

У розповідях волонтерок часто поєднуються особистий біль і публічна діяльність. Жінки розповідають про втрату рідних, руйнування власних будинків, але водночас говорять про необхідність допомагати іншим. Це створює особливий тип наративу, де особисте переживання травми трансформується у форму громадянської дії.

Не менш важливими є інтерв'ю очільниць громад та працівниць місцевого самоврядування. Їхні інтерв'ю демонструють процес трансформації гендерних ролей у кризових умовах. У багатьох громадах саме жінки координували евакуацію населення, організовували постачання гуманітарної допомоги, підтримували зв'язок між мешканцями та брали участь у вирішенні побутових проблем. Респондентки часто описують цей досвід як несподіваний для себе: вони не сприймали себе лідерками до війни, однак обставини змусили їх діяти.

У цих свідченнях помітною є тема відповідальності. Жінки говорять про відчуття, що «не можна було зламатися», оскільки від їхніх рішень залежало виживання інших людей. Таким чином, війна сприяла формуванню нових моделей жіночої агентності та переосмисленню власної соціальної ролі (Марценюк, 2023).

Особливе місце серед зібраних свідчень посідають інтерв'ю з учительками та вихователькими. Їхні розповіді є важливим джерелом не лише для вивчення функціонування освітньої сфери в умовах війни, а й для осмислення дитячого досвіду переживання травматичних подій. Педагогині описують спроби зберегти безперервність навчального процесу навіть у період активних бойових дій, організацію дистанційного навчання, підтримання комунікації з учнями та їхніми родинами.

У багатьох інтерв'ю підкреслюється, що в умовах війни школа виконувала не тільки освітню, а й важливу психологічну та соціальну функцію. Для дітей можливість спілкування з учителями й однолітками ставала одним із небагатьох чинників стабільності в ситуації постійної небезпеки та невизначеності. Водночас педагогині звертають увагу на помітні зміни в емоційному стані та поведінці дітей:

підвищений рівень тривожності, страх перед гучними звуками, порушення сну, труднощі з концентрацією уваги та ознаки емоційного виснаження.

Важливою рисою жіночих свідчень є також їхній колективний характер. Респондентки часто говорять не лише про себе, а й про сусідів, дітей, громаду загалом. Через це інтерв'ю набувають рис колективного свідчення, де індивідуальний досвід поєднується з пам'яттю про спільно пережиту катастрофу.

Висновки. Отже, жіночі усноісторичні наративи про події повномасштабної війни на Чернігівщині становлять важливе джерело для дослідження повсякденного виміру російсько-української війни. Вони дають змогу розглядати війну не лише як воєнно-політичний процес, а і як складний соціальний досвід, що впливає на структуру громади, трансформує повсякденні практики та змінює усталені гендерні ролі.

Проведене дослідження засвідчило, що жіночий досвід війни не може розглядатися як другорядний. Саме жіночі свідчення дозволяють простежити механізми адаптації населення до екстремальних умов, практики турботи, взаємодопомоги та підтримання життєдіяльності громади в період кризи. Жінки постають не лише очевидицями подій, а й активними учасницями процесів організації суспільного життя в умовах війни.

Подальше вивчення жіночих свідчень є важливим як для розвитку сучасних історичних студій, так і для формування політики пам'яті в Україні. Систематичне документування таких матеріалів сприятиме створенню багатовимірної історії війни, у якій буде репрезентовано досвід різних соціальних груп і локальних спільнот.

Бібліографія / References:

Дорохіна, Т. & Коваленко, О. (2025). З досвіду усноісторичних досліджень повсякденного життя мешканців Чернігівщини під час російсько-української війни у 2022–2024 рр. *Сіверщина в історії України*: Збірник наукових праць, 18, 237–239.

Дорохіна, Т., Коваленко, О. &Токарєв, С. (2025). Основні напрямки етнографічних досліджень в Навчально-науковому інституті історії та соціогуманітарних дисциплін імені О.М. Лазаревського Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки*, 34(190), 73–80.

Дорохіна, Т. & Коваленко, О. (2023). Усні історичні джерела про повсякденне життя мешканців Чернігівщини під час російської агресії. *Війна, наука та емоції: (не)нові концепції і підходи: Збірник матеріалів круглого столу*. 28–32.

Кісь, О. (2015). Усна жіноча історія як феміністський проект: західні теорії, пострадянські контексти, українські практики. *Народознавчі зошити*, 6, 1386–1405.

Марценюк Т. (2023). Не хочуть бути жертвами: як війна змінює українських жінок і ставлення до них в Україні та світі. Радіо Свобода. https://www.radiosvoboda.org/a/feminizm-hender-viyna-ukrayinski-zhinky-bizhenky/32221558.html

Щербина, С. (2025). Роль усної історії та етнографії у формуванні національної ідентичності в умовах війни. *Проблемні питання та перспективи розвитку вищої освіти та науки в Україні в умовах воєнного стану: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції*. 169–172.

Володимир ДЯТЛОВ
доктор історичних наук, професор кафедри всесвітньої історії
та міжнародних відносин
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка
Чернігів, Україна

ІСТОРИЧНА КУЛЬТУРА В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Історична культура суспільства як комплекс масових уявлень про минуле, завдяки новим технологіям і засобам масової комунікації стає одним із головних чинників формування світогляду, національної, політичної, соціальної ідентичності, та відповідних практик в різних сферах життя. Принаймні переважна більшість суспільно-політичних дискурсів мають свою історичну мотивацію або обґрунтування. Історична культура, за словами німецького історика і педагогі Ганса-Юргена Панделя, – це «спосіб, яким суспільство справляється зі своїм минулим та історією». Відтак, сьогодні актуальним стає питання про введення в систему освіти курсів з історичної культури, які б доповнювали традиційні предмети з джерелознавства та історіографії або виступали складником громадянської освіти. Таке завдання є важливим з огляду на те, що поза системою академічного дискурсу освіти існує широке поле історичної культури, яка впливає на формування знань про минуле і ставлення суспільства до своєї історії.

Поняття історична культура набуло поширення і широкого вжитку в останні десятиліття й перебуває у полі доволі інтенсивного вивчення й наповнення його різними смислами та значеннями. Мета даного повідомлення: спробувати окреслити головні механізми формування сучасної історичної культури і вказати на її актуальні завдання в контексті європейської інтеграції.

В системі координат історичної культури академічна історіографія виглядає одним із важливих і не завжди головних компонентів. Вона складає верхівку айсберга, основою якого є система різних інституцій, засобів масової інформації, професійних і аматорських художніх ініціатив з вивчення минулого. До того ж вони інтегрують наукові знання в соціокультурні практики, спрямовані на вирішення різних актуальних завдань суспільства.

В епоху Модерну і Постмодерну історія є товаром, попит на який живиться інтересом публіки до світу королів, еліт, до сенсаційних і романтичних пригод певних історичних персонажів. У таких творах йдеться про реальні явища, події, випадки, здобрені інтерпретаціями й домислами авторів. На відміну від минулих епох, коли правила бал художня література, сьогодні у творення історичних уявлень про минуле залучена величезна маса блогерів, журналістів, аматорів, які використовують нові технології та соціальні мережі. Попри розмаїття такої продукції, вона має свої кластери, свої напрямки, зміст і характер яких визначають запити суспільства і держави. Сучасні засоби масової комунікації забезпечують активну участь в обговоренні та інтерпретації минулого широкої публіки, яка виступає не лише як споживач, а й як активний учасник дискусії і пропонує свої інтерпретації.

Впливовість історичної культури полягає у тому, що вона оперує не науковими дефініціями і теоретичними конструкціями, а образами, метафорами, моральними оцінками та критеріями. У цій комунікативній площині фігурують доволі зрозумілі і прості кліше: друзі – вороги, добре – погане, добро – зло, свої – чужі, ми – вони. При цьому влада образів є настільки дієвою, що вони легко інтегруються без суттєвих змін в нову історичну культуру.

Європейська інтеграція має ґрунтуватись не лише на економічних та політичних інтересах, які можуть змінюватись, а й на розумінні спільних цінностей, культурній спадщині, пам'яті про спільне минуле. Пам'ять про давні злочини, старі історичні образи тримається довго і легко оживає за умов політичної кон'юнктурної актуалізації.

Однією з небезпек історичної культури є дегуманізація минулого, зведення його до економічних, політичних, соціальних подій, явищ, процесів. У зосередженні уваги на «державницькій ході» історична наука та культура «забували» про людину з її болями і печалями, радощами і бажаннями кращого життя. Знецінення людського життя, зведення його до статистичних показників, як відображення наслідків процесів та явищ, мало наслідком великі військово-політичні катастрофи XX століття. Масштабною спробою подолання дегуманізації історичної науки і культури в цілому став проект «Школи «Анналів». Формула одного із його засновників Люсьєна Февра «Історія – наука про людину, про минуле людства, а не про речі і явища», й до сьогодні зберігає свою актуальність.

Історична культура Європи тривалий час формувалась на основі конфронтаційних моделей минулого та героїзації державних діячів, полководців, революціонерів, які у вирішенні складних суспільно-політичних проблем вдавалися до насильства та узурпації влади. Їхній успіх у політичних або економічних справах ставав свого роду індульгенцією для прощення їм порушення права, законів, людських жертв. На тлі «героїв» в тіні історичної культури залишаються постаті політичних, державних, релігійних діячів, яких можна назвати компромісними, схильними до реформаторських, ненасильницьких способів вирішення назрілих проблем. Чимало було серед них таких, які змогли вчасно провести реформи й унебезпечити суспільство від військових або революційних потрясінь. Ті з них, які пропонували політичні або ідеологічні компроміси, як правило, у громадській думці представлені як утопісти. Так, увага істориків різних поколінь століттями була зосереджена на лідерах Реформації та Контрреформації, їхній безкомпромісності у боротьбі за свої ідеї. У такому контексті велика кількість різного роду інтелектуалів, політичних діячів, які намагались не допустити розколу, або подолати його виглядають як другорядні, на тій підставі, що тогочасне суспільство було не готово прийняти їхні ідеї. Тим не менше, як показав 500-літній ювілей Реформації, в умовах європейської інтеграції саме ці забуті й маловідомі давні ідеї примирення і компромісів стають дедалі більше актуальними.

У формуванні європейської ідентичності важливе значення набуває ідея формування спільної долі, що знайшла своє відображення в історичних епохах, які є свого роду кластерами і матрицями, інтегрованими в сучасну історичну культуру. У

свідомості європейців найбільш кристалізованими й культурно освоєними виступають Античність і Середньовіччя. Новий час не набув такої цілісності і виступає як низка самостійних періодів: епоха Реформації, Просвітництва, Французької революції і наполеонівських війн, епохі індустріальної революції тощо.

У XXI столітті найбільш «присутнім» у сучасній історичній культурі виступає Середньовіччя, історія якого транслюється через популярні телепередачі, фільми, блоги й портали; комп'ютерні ігри, наповнені рицарськими турнірами, замками, битвами, королям, герцогами, лицарями, купцями, ченцями, розбійниками. Тут є і романтичні герої, сповнені відваги, честі, здатності чинити справедливість і жертвувати собою заради високих і шляхетних ідеалів. У цьому просторі діють також персонажі, зображені негативним контрапунктом. Весь цей контент інтегрував і зробив масовим все те, що свого часу було створено романтиками XIX століття, авторами історичних романів та повістей. У даному випадку йдеться про новий контент, який залишається поза освітнім процесом, але є найбільш популярним і вживаним серед молодіжної аудиторії.

Наведені приклади дають підстави стверджувати, що в умовах стрімкого розвитку й оновлення художнього, мистецького, та інформаційного арсеналу впливу на світогляд суспільства нагальним стає завдання освоєння історичною наукою та освітою великого материка історичної культури. Одним із напрямків його реалізації є інтеграція художніх інтерпретацій історії в систему навчання, формуванням відповідної історичної грамотності молоді, їхнього критичного ставлення до відповідного контенту.

Юрій ДЯТЛОВ
кандидат історичних наук, доцент,
завідувач кафедри фізики та астрономії
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
Чернігів, Україна

ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО ЛІДЕРСТВА У ВІЙСЬКОВО-ТЕХНІЧНІЙ СФЕРІ (МИКОЛА ПИЛЬЧИКОВ ТА ЙОГО ВИНАХІД МОРСЬКИХ ДРОНІВ)

Актуальність і постановка проблеми. Україна сьогодні є світовим лідером у винаході і застосуванні на полі бою різного роду радіокерованих дронів. Сенсаційним і таким, що увійшло в історію військового мистецтва, стало ефективне використання морських безпілотних човнів та дронів у знищенні чорноморського флоту російського агресора. Крім того, розвиток і вдосконалення подібного роду зброї сьогодні має нові широкі можливості та перспективи. У цьому контексті особливої актуальності набуває питання про історію винаходу такого роду зброї. Парадокс полягає у тому, що саме у Чорному морі понад століття тому було випробувано перші у світі морські бойові дрони. У цьому контексті постає питання, хто винайшов і створив і випробував цей вид зброї?

Про перший винахід першого морського дрона можна знайти в інтернеті в українському контенті інформацію про те, що у 1898-му на Медісон-сквер-гарден у Нью-Йорку Ніколою Тесла було продемонстровано у басейні дистанційно керований човен. 8 листопада 1898 року Тесла отримав патент на пульт дистанційного керування, і це заклало базу сучасної робототехніки. Винахідник заявляв, що міг би побудувати великий човен, озброїти динамітом, і скерувати його на корабель противника. Ім'я американського винахідника давно стало магічним, міфів про його надзвичайні відкриття, його першість стали свого роду медійними штампами. На тлі «чаклунства», влаштованого ним для публіки у Нью-Йорку, подібні демонстрації українського вченого Миколи Пильчикова у березні того ж 1898 року в Одесі, то б то раніше того, що відбулося у Нью-Йорку, не мали такого широкого розголосу.

Мета даного повідомлення – показати внесок видатного українського фізика Миколи Дмитровича Пильчикова (1857–1908) у розвиток радіокерованих систем, винаходів та випробувань морських дронів. Наукова і винахідницька діяльність вченого є багатогранною й цілком справедливо його називають українським Едісоном (Шендеровський В., 2003). Для досягнення цієї мети проаналізовано комплекс архівних документів, записок М. Пильчикова, його листування, офіційних документів.

Наукові і технічні відкриття є, як правило, результатом пошуків і випробувань багатьох вчених і винахідників. Так майже одночасно відкриття і впровадження в практику радіо було здійснено зусиллями Г. Марконі, О. Попова і стало справою багатьох послідовників в різних країнах. Винахід дистанційного радіокерування і

військових дронів має свого, чітко визначеного автора. Ним став видатний український фізик, професор Микола Дмитрович Пильчиков. Він не лише змоделював, а й провів випробування морських дронів і, фактично, підготував базу для їх масового виробництва і використання у військовій справі (Дятлов Ю.В., 2009). Трагічна смерть вченого не дала можливості повністю реалізувати започатковані винаходи. Однак його внесок у цю справу складає славетну сторінку світової історії науки і техніки. До того ж, висловлені і сформульовані ним принципи та методи не втратили своєї актуальності й сьогодні. Вивчення історії винаходів вченого дозволяє поставити проблему розробки ефективних механізмів впровадження новацій вчених у військову практику. Винаходи вченого не були запатентовані, а відповідні документи перебували під грифом «секретно» у надрах військової бюрократії, що завадило широкому розголосу про перші відкриття та випробування вченого.

На відміну від Марконі і О. Попова, М. Пильчиков зосередив увагу на «захисті бездротової електричної передачі енергії» від зовнішнього «стороннього втручання» (Дятлов Ю.В., 2003). На той час, за його словами, це «капітальне» питання не було вирішеним. Натомість саме воно відкривало ключ не лише до якості радіопередач, а й до керування радіоприладами на відстані.

Новація М. Пильчикова полягала в тому, що він розробив і випробував спеціальний прилад, який «фільтрує електричні хвилі, що надходять до нього, дає доступ до діючого механізму лише тим хвилям, які послані нами». Кожен з таких протекторів мав спеціальне призначення і різні комбінації. Перший із них мав захистити радіотелеграф так, щоб, «ворожий табір мав бути повністю позбавлений можливості прочитати телеграму, яка у вигляді електричних хвиль досягне його приладів» (Дятлов Ю.В., 2003).

Винахід українського вченого випереджав тогочасні іноземні розробки, які викликали зацікавленість тогочасних спецслужб. Зокрема, відомо, що «у лютому 1902 року у учбовому відділі військово-морського відомства стали відомі донесення морського агента із Франції про винахід Шимкевичем "приладу для бездротового телеграфування", подібного приладу М. Пильчикова. Невдовзі з'ясувалося, що винаходи французького інженера були недосконалими і інтерес до них було втрачено».

Для дистанційного приведення в дію мін вчений запропонував спеціальний протектор і відповідний приймач на міні. Така міна мала бути забезпечена спеціальним знаком, на який впливає радіосигнал, відправлений з берега або з корабля. Вчений розробив також пульт управління, який він називав «кермом». За його словами, механізм бездротового керма може бути пристосований різним чином до будь-якого човна, катера, автомобілів і використовуватись для військових цілей. За задумом М. Пильчикова, дистанційним керуванням мають бути забезпечені інфраструктурні об'єкти, зокрема залізничні семафори, маяки.

Він був впевнений в тому, що його винахід може принципово змінити характер військової техніки, дасть можливість «побудувати такі мінні човни, які, не маючи на собі жодної людини з команди, змогли б рухатись, направлятись, наздоганяти броненосці супротивника та їх топити; побудувати такі сухопутні міноноски, які

змогли б, також не маючи на собі жодної людини з команди, рухатися попереду атакуючих та руйнувати зустрічні укріплення».

Аналіз теоретичних підходів і новацій дають підстави стверджувати про те, що український вчений першим розробив і запропонував для використання у військовій сфері дистанційно керованих механізмів, які сьогодні мають назву дронів. Натомість постає питання, наскільки дієвими в практичному застосуванні були винаходи вченого і, чому його розробки та винаходи інших європейських вчених не були швидко втілені в практику.

М. Пильчиков провів в Одеському університеті публічну лекцію з демонстраційними випробуваннями різних механізмів і приладів, що були приведені в дію за допомогою дистанційного керування. Так, було запалено вогонь на моделі маяка; зроблено постріл з невеликої гармати; підірвана міну і потоплено маленьку яхту; приведено в дію семафор. Подібні лекції та досліди М. Пильчиков продемонстрував для інженерного складу одеського технічного товариства. Для того часу такі випробування були сенсаційними і мали відгук у пресі. Зокрема, про це писали газета «Южное обозрение» №24 і «Одеський листок» № 256 за 1898 рік. Водночас вчений уникав детальної демонстрації розроблених ним систем дистанційного керування, оскільки вони, за його словами, можуть бути використані ворожими арміями. У 1903 році М. Пильчиков здійснював свої досліди на кораблях. Перші випробування були вдалими, оскільки виявили можливості подальшого вдосконалення приладів.

Таким чином, аналіз теоретичних підходів і новацій дають підстави стверджувати про те, що М. Пильчиков першим розробив і запропонував для використання у військовій сфері дистанційно керованих механізмів, які сьогодні мають назву дронів. Вчений сформулював програму подальшого розвитку радіотехніки, визначив нові принципи побудови техніки нових поколінь. Його відкриття та ідеї поклали початок дистанційного управління технічних систем, телекомунікаційного зв'язку. Програма і винаходи М. Пильчикова в галузі радіотехніки визначалися новаторським характером і значно перевершували результати досліджень в цій галузі в європейських країнах. Одним із перших він спробував перевести лабораторні дослідження і випробовування в річище практичного використання й технічного переоснащення військової техніки. Заслугою вченого є те, що він створив в Україні, зокрема в Одесі та Харкові, потужні осередки вивчення радіотелеграфії та дистанційного керування. Історія з відкриттями і винаходами українського вченого доводить необхідність швидкого втілення в життя новацій, якими б фантастичними вони не здавались.

Бібліографія / References:

Дятлов Ю. В. (2003) Участь українських вчених-фізиків у науковому співробітництві в Європі (кінець XIX - початок XX ст.). // *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2003. Вип. 8. С. 460-466. http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21

REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Nvdau_2003_8_48

Ю. Дятлов, В. Козирський, В. Шендеровський. (2009) Микола Пильчиків. Стануновлення світлотехніки й електротехніки в україні // *Світогляд*. – 2009. – Випуск 3. – С. 50-53.

http://erpub.chnpu.edu.ua:8080/jspui/handle/123456789/5259

Дятлов Ю. (2009) Доля унікального проекту українського вченого. // *Чумацький шлях*, Вип. 1. 2009. С. 10-12. https://library-service.com.ua:8443/kvdbuy/DocumentDescription?docid=KvDBUY.BibRecord.84353

Шендеровський В.(2003) Український Едісон // *Шендеровський Василь. Нехай не згасне світ науки.* / за ред.Е. Бабчук. - К.: "Рада". 2003. - 416с.

Євген ЖОВТИК
аспірант кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка
Чернігів, Україна

ДЖЕРЕЛА ВИВЧЕННЯ ЕМІГРАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ ГРОМАДЯН ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН В РОКИ ВІЙНИ

Масова вимушена еміграція українського населення, спричинена російсько-українською війною є одним з найбільших міграційних процесів у сучасній Європи. Всебічне наукове вивчення масової міграції в Україні є важливим дослідницьким завданням, реалізація якого дозволить з'ясувати причинно-наслідкові зв'язки суспільно-політичних подій з соціально-демографічними змінами в українському соціумі та етнокультурними наслідками для емігрантів (Воронко, 2024).

Комплексне дослідження зазначених явищ зумовлює залучення широкого кола джерел. Основу джерельної бази складають статистичні дані щодо кількості та складу переселенців, законодавчі акти щодо регулювання міграційного руху, соціологічні опитування мігрантів з визначенням їх демографічних, соціальних та етнокультурних характеристик.

Методологія дослідження повинна ґрунтуватися на принципах історизму, об'єктивності та комплексності джерелознавчого аналізу. В основу роботи необхідно покласти міждисциплінарний підхід, який поєднує методи історичної науки, соціології, демографії, правознавства в контексті вивчення міграційних студій (Воронко, 2021). Предметний аналіз джерельної бази потребує використання класифікаційного методу, який дозволяє виокремити основні групи джерел: статистичні, законодавчі, соціологічні, матеріали громадських організацій. Безпосередньо джерелознавчий аналіз дає можливість оцінити інформаційний потенціал кожної групи джерел та визначити їхні переваги та обмеження при вивченні сучасних міграційних процесів.

Історико-порівняльний метод слід використовувати для зіставлення особливостей документування міграційних рухів у різних європейських країнах та виявлення специфіки обліку українських переселенців у різних соціально-політичних умовах. Статистичний метод дозволить проаналізувати кількісні показники міграції.

Для усвідомлення соціального досвіду мігрантів необхідно використати метод аналізу соціологічних досліджень. Це дозволить простежити адаптаційні стратегії переселенців, особливості їхньої інтеграції в приймаючі суспільства та сутність трансформації соціальної та етнокультурної ідентичності вимушених мігрантів.

Традиційно серед статистичних джерел особливе місце посідають підсумкові дані загальних переписів населення, поточний соціально-демографічний облік та відомості адміністративної статистики. Найбільш повну демографічну, етнічну та соціальну інформацію містять статистичні дані національних переписів населення. Однак, за часів незалежності в Україні було проведено лише один повноцінний загальний перепис – у 2001 році, що не дозволяє проаналізувати динаміку суспільних

змін за всіма вказаними параметрами. Значно більші можливості щодо динамічного аналізу надають матеріали загальних переписів інших країн Європи, де переписи проводилися регулярно.

Втім, для дослідження еміграційних зрушень часів війни спостерігається нестача переписних даних, оскільки останні переписи населення в більшості європейських країн (до яких переселилася абсолютна більшість українських біженців від війни) було проведено у 2021 році. Серед винятків можна назвати, наприклад, Угорщину, Румунію. Однак і в цих країнах переписи було проведено в 2022 році, що дозволяє дослідити тільки перший рік війни.

Отже, головним статистичним джерелом за заявленою темою слід вважати матеріали міжнародних організацій, державних установ та органів влади приймаючих країн. Особливу роль відіграють дані міжнародних структур, які здійснюють моніторинг міграційних процесів у режимі реального часу. Основною платформою міжнародного рівня, яка здійснює постійний моніторинг ситуації з українськими мігрантами в європейських країнах, слід вважати Агентство ООН у справах біженців (Operational Data Portal) Базовий трекер надає інформацію щодо точної кількості офіційно зареєстрованих вимушених переселенців по всіх країнах Європи, що дозволяє простежити динаміку міграційних процесів. Суттєво доповнює статистичні відомості про осіб з України, які отримали офіційний статус тимчасового захисту в країнах Євросоюзу, офіційна статистичні служба ЄС – Євростат.

Вказані статистичні портали забезпечують інформацією не тільки щодо кількості переселенців, але й щодо їхніх соціально-демографічних характеристик та рівня інтеграції біженців у суспільне виробництво країн ЄС. Слід додати також поточну статистику кожної Європейської держави. При цьому необхідно враховувати відмінності в методиках обліку різних країн.

Всебічне вивчення тематики зумовлює залучення законодавчої інформації. Передусім це стосується міжнародних правових документів, директив Євросоюзу, нормативних актів України та законодавства окремих держав. Предметний аналіз цих документів дозволяє визначити правові механізми регулювання міграцій, умови отримання тимчасового захисту, гарантії доступу до ринку праці, освіти, системи охорони здоров'я та соціальних гарантій. Водночас з дослідженням сутності правового статусу переселенців цей вид джерел також дозволяє з'ясувати особливості міграційної політики європейських держав.

Наступну групу становлять матеріали громадських організацій, благодійних фондів та волонтерських центрів. Саме ці організації та установи першочергово фіксують динаміку потреб українських переселенців, збирають інформацію щодо проблем забезпечення житлом та працею, а також щодо необхідності їх психологічної підтримки і соціальної адаптації. Такий спектр проблемних питань дає можливість характеризувати регіональні особливості міграційних процесів та їх соціокультурні наслідки.

Надзвичайно важливими для дослідників є соціологічні джерела. Серед них пріоритетними є опитування, метою яких визначено вивчення мотивів виїзду, оцінку умов проживання, формування адаптаційних стратегій та планів щодо повернення в

Україну. Саме соціологічні дослідження дозволяють виявити відмінності між різними групами переселенців залежно від віку, статі, освіти, сімейного стану, регіону походження та тривалості перебування за кордоном.

Необхідно підкреслити, що кожна група джерел має свої пріоритетні властивості та свої обмеження. Статистичні дані не відбивають індивідуальний досвід людей, соціологічні опитування потребують належної репрезентативності вибірки, законодавчі норми можуть суттєво відрізнятися в різних країнах тощо.

Отже, комплексне дослідження сучасної воєнної еміграції українських громадян потребує поєднання предметного аналізу всіх названих видів джерел. Тільки міждисциплінарний підхід дозволяє фундаментально вивчити масштаби, динаміку, причини та наслідки масової міграції, визначити особливості адаптації українських переселенців у європейському соціокультурному просторі і тенденції формування українських етноментальних пріоритетів.

Бібліографія / References:

Воронко, О., Ладонько, Л. (2024). Пріоритетні питання вивчення міграційних процесів в Україні 1991–2024 років. Чернігів: Вісник НУЧК, 2024. № 28(184). С.108-114. DOI: https://doi.org/10.58407/visnik.242817

Воронко, О. (2021). Методологія вивчення соціально-демографічних процесів в Україні другої половини XX століття. Modern educational space: the transformation of national models in terms of integration. 2022. Leipzig: Baltija Publishing. P. 40-44. https://epub.chnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/7783/1/%D0%9C%D0%95%D0%A2%D0%9E%D0%94%D0%9E%D0%9B%D0%9E%D0%93%D0%86%D0%AF%20%D0%92%D0%98%D0%92%D0%A7%D0%95%D0%9D%D0%9D%D0%AF%20%D0%A1%D0%9E%D0%A6%D0%86%D0%90%D0%9B%D0%AC%D0%9D%D0%9E-%D0%94%D0%95%D0%9C%D0%9E%D0%93%D0%A0%D0%90%D0%A4%D0%86%D0%A7%D0%9D%D0%98%D0%A5%20%D0%9F%D0%A0%D0%9E%D0%A6%D0%95%D0%A1%D0%86%D0%92%20%D0%92%20%D0%A3%D0%9A%D0%A0%D0%90%D0%87%D0%9D%D0%86%20%D0%94%D0%A0%D0%A3%D0%93%D0%9E%D0%87%20%D0%9F%D0%9E%D0%9B%D0%9E%D0%92%D0%98%D0%9D%D0%98%20%D0%A5%D0%A5%20%D0%A1%D0%A2%D0%9E%D0%9B%D0%86%D0%A2%D0%A2%D0%AF.pdf

Operational Data Portal. https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine

Софія ІВАНОВА
здобувачка освітнього ступеня бакалавр
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка
Чернігів, Україна

ФОРМУВАННЯ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ: ПІДХОДИ ДО ОСМИСЛЕННЯ ТРАВМАТИЧНОГО МИНУЛОГО ТА УКРАЇНСЬКІ ПРАКТИКИ

Постановка проблеми. У сучасній історичній освіті дедалі гостріше постає питання: як говорити з учнями про травматичне минуле так, щоб не спростити його до набору дат і схем, але й не перетворити урок на простір емоційного перевантаження. Йдеться про теми, пов'язані з війнами, геноцидами, депортаціями, тоталітарним насильством, Голокостом, Голодомором, а для сучасної України – також із досвідом російсько-української війни. Такі події є не лише частиною навчальної програми: вони формують історичну пам'ять, уявлення про справедливість, відповідальність, людську гідність і межі моральної відповідальності в історії.

Історична пам'ять у цьому контексті постає не як просте збереження знань про минуле, а як спосіб осмислення досвіду, важливого для суспільства й особистості. Вона впливає на формування громадянської ідентичності, ціннісних орієнтирів і здатності критично ставитися до історичних наративів (Нагорна, 2012; Вербицька, 2012, с. 251–254). Саме тому школа відіграє особливу роль: вона не лише передає знання, а й допомагає учням зрозуміти, чому певні події залишаються болючими для суспільства, як із ними працює пам'ять і чому історія часто стає об'єктом політичних маніпуляцій.

Європейські інституції, зокрема Рада Європи, пропонують важливі підходи до викладання складного й контроверсійного минулого. У центрі цих підходів – мультиперспективність, діалог, робота з історичними джерелами, розвиток критичного мислення та демократичної культури (Council of Europe, 2018; Council of Europe, 2022). Ці принципи допомагають учням бачити минуле не як готову схему, а як складний простір досвідів, інтерпретацій і моральних виборів.

Водночас український контекст має свою специфіку. Українська школа сьогодні працює не лише з травматичними подіями, осмисленими з певної історичної дистанції, а й із живим досвідом війни, втрат, вимушеного переміщення та інформаційної агресії. Тому європейська мультиперспективність не може бути механічно перенесена в український освітній простір. Вона має поєднуватися з чіткими етичними межами: різні перспективи важливо аналізувати, але це не означає рівноцінності правди й пропаганди, жертви й агресора, історичного факту й маніпуляції. Саме в цьому полягає головна проблема дослідження: як використати європейські підходи до осмислення травматичного минулого в українській освіті, не втрачаючи ані критичності, ані національної суб'єктності, ані чутливості до дитячого травматичного досвіду.

Метою дослідження є аналіз європейських підходів до роботи з травматичним минулим та визначення особливостей їх реалізації в українських освітніх практиках.

Методологія дослідження. Методологічну основу дослідження становлять системний, історико-порівняльний та міждисциплінарний підходи. Системний підхід дав змогу розглядати формування історичної пам'яті як цілісний освітній процес, у якому поєднуються зміст навчання, методи роботи з джерелами, виховний потенціал історії, розвиток критичного мислення та формування громадянської позиції.

Історико-порівняльний підхід використано для зіставлення європейського та українського досвіду роботи зі складним минулим. Це дало змогу побачити спільні орієнтири – критичне мислення, діалогічність, мультиперспективність, роботу з контроверсійними питаннями – і водночас окреслити українську специфіку, пов'язану з війною, деколонізацією історичної свідомості та потребою протидії імперським наративам.

Міждисциплінарний підхід дозволив поєднати напрацювання історичної науки, педагогіки, студій пам'яті та психології травми. Це особливо важливо, оскільки викладання травматичного минулого не може бути лише питанням добору історичних фактів. Воно потребує уваги до вікових особливостей учнів, емоційної складності матеріалу й ризику вторинної травматизації. Саме тому в дослідженні враховано травма-інформований підхід, спрямований на створення безпечного освітнього середовища, дозування емоційно важкого матеріалу та підтримку рефлексії учнів (Несенюк та ін., 2022).

Для аналізу освітніх практик опрацьовано нормативні документи, рекомендації та методичні матеріали Ради Європи. Порівняльний метод використано для зіставлення європейського й українського досвіду формування історичної пам'яті, зокрема під час вивчення складних і контроверсійних тем у шкільному курсі історії. Особливу увагу приділено підходам, які можуть бути застосовані в українській освітній практиці: мультиперспективності, роботі з історичними джерелами, організації дискусії, розвитку історичного мислення та формуванню здатності учнів розрізняти факт, інтерпретацію й маніпуляцію.

Результати дослідження. Аналіз європейського досвіду показує, що сучасна історична освіта поступово відходить від одновимірного викладу минулого. Її завдання полягає не лише в тому, щоб учні запам'ятали події, дати й постаті, а в тому, щоб вони навчилися ставити запитання до джерел, бачити різні позиції, розуміти контекст і самостійно формулювати аргументовані судження. У документах Ради Європи історична освіта розглядається як важлива складова демократичної культури, оскільки вона навчає працювати зі складністю, конфліктом пам'ятей і суперечливими інтерпретаціями минулого (Council of Europe, 2022).

Одним із центральних інструментів такого підходу є мультиперспективність. Вона дозволяє показати історичну подію не лише з позиції офіційного наративу, а через різні джерела, досвіди й голоси – жертв, свідків, очевидців, представників різних соціальних груп. Наприклад, під час вивчення Голокосту чи депортацій важливо працювати не лише з узагальненою історичною інформацією, а й зі свідченнями, фотографіями, особистими історіями, меморіальними практиками. Це допомагає

учням побачити за великою історією конкретну людину, її вибір, страх, втрату або досвід виживання.

Проте мультиперспективність має свої межі. Її не можна ототожнювати з принципом «усі погляди однаково правомірні». У роботі з травматичним минулим такий підхід був би небезпечним, оскільки міг би призвести до морального релятивізму, виправдання насильства або розмивання відповідальності. Європейський досвід важливий саме тим, що дає інструменти для аналізу різних перспектив, але не скасовує етичної оцінки злочинів проти людяності (Stradling, 2003). Для української освіти це особливо принципово: під час вивчення Голодомору, тоталітарних практик чи сучасної російсько-української війни не можна ставити на один рівень досвід жертви й наратив агресора, історичний факт і пропагандистське виправдання насильства.

Українські освітні практики свідчать, що адаптація європейських підходів відбувається не механічно. На відміну від частини європейських освітніх практик, де травматичне минуле часто осмислюється через історичну дистанцію, українська школа працює з ним в умовах актуальної війни. Для учнів теми насильства, втрат, окупації, депортації чи руйнування дому можуть бути не абстрактними історичними сюжетами, а частиною особистого або родинного досвіду. Це змінює сам характер викладання: учитель має не лише пояснити подію, а й подбати про безпечний спосіб її обговорення.

У цьому контексті важливим стає травма-інформований підхід. Він не означає уникнення складних тем, але передбачає уважність до того, як саме ці теми подаються. Робота з візуальними джерелами, свідченнями очевидців, мікроісторіями, музейними й меморіальними матеріалами має супроводжуватися дозуванням емоційного навантаження, рефлексивними завданнями та акцентом не лише на стражданні, а й на прикладах стійкості, взаємодопомоги, морального вибору й збереження людяності (Несенюк та ін., 2022; Rethink, 2021). Такий підхід дозволяє уникати вторинної травматизації й водночас не знецінювати складність історичного досвіду.

Особливістю українського контексту є також потреба в рамці української історичної суб'єктності. Йдеться не про ізоляцію від європейських підходів і не про заміну критичного мислення готовими відповідями. Навпаки, така рамка має допомогти учням зрозуміти Україну як суб'єкта історії, а не як периферію чужих імперських наративів. У цьому сенсі формування історичної пам'яті пов'язане з деколонізацією свідомості, критичним переосмисленням радянських і російських історичних схем, а також із формуванням здатності бачити український досвід боротьби за свободу, державність і людську гідність (Драч, 2019, с. 43–51).

Отже, українська модель роботи з травматичним минулим має поєднувати три складові. Перша – європейські підходи до демократичної історичної освіти: мультиперспективність, робота з джерелами, діалог і критичне мислення. Друга – чіткі етичні межі, які не дозволяють перетворювати множинність поглядів на виправдання агресії, тоталітаризму чи насильства. Третя – травма-інформована педагогіка, що враховує емоційний стан учнів і допомагає говорити про складне минуле без повторної травматизації.

Український досвід показує, що мультиперспективність у викладанні травматичного минулого не повинна означати нейтральність між жертвою й агресором або рівноцінність історичного факту й пропагандистського наративу. Її завдання – навчити учнів бачити складність минулого, працювати з різними джерелами й водночас зберігати моральну чіткість у ставленні до насильства, геноцидів, тоталітарних практик і сучасної агресії.

Поєднання європейських підходів, рамки української історичної суб'єктності та травма-інформованої педагогіки створює підґрунтя для формування відповідальної історичної пам'яті. Така пам'ять не зводиться до повторення готових оцінок, а допомагає учням критично мислити, розуміти складність історичного досвіду, протистояти маніпуляціям і зберігати людяний вимір осмислення минулого.

Бібліографія / References:

Вербицька, П. В. (2012). Проблеми історичної пам'яті у проекції на завдання сучасної історичної освіти. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Держава та армія*, 724, 251–254.

Драч, О. (2019). Колективна пам'ять і національна історія у середній освіті України доби незалежності. *Kyiv Historical Studies*, 2, 43–51.

Нагорна, Л. (2012). *Історична пам'ять: теорії, дискурси, рефлексії*. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України.

Несенюк, Н., Чудаєва, Н., & Мурашкевич, О. (2022). *Травматичні події: психологічна підтримка та самодопомога*. Київ: Рада Європи.

Council of Europe. (2018). *Quality history education in the 21st century: Principles and guidelines*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.

Council of Europe. (2022). *Recommendation CM/Rec(2022)5 of the Committee of Ministers to member States on passing on remembrance of the Holocaust and preventing crimes against humanity*. Council of Europe.

Rethink. (2021). *Rethink: Teachers' guide & handbook. Remembrance education for thinking critically about history*.

Stradling, R. (2003). *Multiperspectivity in history teaching: A guide for teachers*. Germany: Council of Europe.

Марина КЕДА
кандидатка історичних наук,
доцентка кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка
Чернігів, Україна
стипендіатка програми Жана Моне Європейського Університету
Флоренція, Італія

КУЛЬТУРНА УЧАСТЬ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ У КРАЇНАХ ЄС: РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Культурна участь останніми роками все більше визнається у Європейському Союзі як ефективний інструмент соціальної інтеграції та управління сучасними міграційними викликами. Унаслідок військової агресії Росії проти України з 2022 року понад 8 млн українців були змушені переміститися до країн ЄС. Вимушена міграція суттєво трансформувала їхнє культурне життя, практики дозвілля та способи соціальної взаємодії.

Метою доповіді є представлення результатів дослідження культурної участі українців у 27 країнах Європейського Союзу. Емпіричну базу становлять результати кількісного опитування 524 респондентів, а також 56 глибинних інтерв'ю, проведених у 2022–2023 рр.

Дослідження ґрунтується на гіпотезі, що участь у культурних заходах сприяє адаптації на початкових етапах після переміщення, полегшує вивчення мови приймаючої країни, сприяє формуванню соціального капіталу та позитивно впливає на психологічний стан людей, що є особливо важливим в умовах багатошарової травми, пов'язаної з війною та вимушеним переселенням.

Однією з ключових особливостей міграційного кейсу, спричиненого повномасштабним вторгненням Росії в Україну у 2022 році, стало його виразне «жіноче обличчя». У перший рік повномасштабної війни жінки та діти становили близько 80–90 % українських вимушених мігрантів у країнах Європи, хоча станом на 2026 рік цей показник поступово знизився приблизно до 44 % (не рахуючи дітей, за даними UNHCR). Така гендерна специфіка суттєво вплинула як на процеси інтеграції, так і на характер культурної участі українських мігрантів. Дослідження демонструють, що жінки мають вищу схильність до переживання воєнного стресу та психологічної травми, складніше переживають вимушене переміщення і водночас стикаються з більшою кількістю перешкод для соціальної інтеграції, зокрема через доглядові обов'язки, економічну вразливість та відповідальність за дітей. Водночас саме жінки традиційно демонструють вищий рівень залучення до культурних практик високого порядку – відвідування театрів, музеїв, концертів класичної музики та опери. У контексті української вимушеної міграції це надає культурній участі особливого значення: вона стає не лише формою дозвілля, а й важливим інструментом психологічної стабілізації, соціальної адаптації та формування нових контактів із приймаючими суспільствами.

Результати дослідження засвідчують, що переміщення призвело до суттєвого скорочення залученості українців до культурного життя. Серед основних бар'єрів респонденти називають мовний бар'єр, економічні чинники (вартість квитків і транспортних витрат), а також складний психологічний стан. Окремої уваги заслуговує фактор урбаністичної нерівності – обмежена доступність культурних заходів у віддалених населених пунктах.

Окремим важливим результатом стало виявлення ролі цифрових мереж у культурній інтеграції. Більшість українських вимушених мігрантів отримували інформацію про культурні події та можливості через Facebook (молодь – більше через Instagram) спільноту, Telegram-канали, українські діаспорні мережі та міжособистісну комунікацію. Офіційні канали державної комунікації часто сприймалися як недостатньо доступні, фрагментовані або складні для навігації. Це свідчить про зростання ролі цифрової неформальної інфраструктури у сучасному міграційному врядуванні.

Також дослідження засвідчило суттєве зростання рівня «європейськості» серед українців, які виїхали після 24 лютого 2022 року до країн Європи. 81 % опитаних зазначили, що повністю або частково відчувають себе європейцями. Дослідження також показало посилення уваги до низки європейських цінностей, а саме: поваги до людської гідності, прав людини, демократії, толерантності та соціальної справедливості. Порівняння з аналогічними соціологічними дослідженнями в Україні свідчить про помітне зростання ідентифікації з європейською культурною традицією у центральних та східних регіонах України, тоді як асоціація з радянською та російською культурною спадщиною суттєво зменшується. Отримані результати свідчать, що війна стала каталізатором остаточного символічного дистанціювання українців від пострадянського простору та одночасно посилила інтеграцію України до європейського ціннісного поля. У цьому контексті масова вимушена міграція українців виступає не лише викликом для ЄС, але й важливим чинником формування відчуття належності до європейського політичного та культурного простору.

У доповіді обґрунтовується, що належне реагування з боку урядів приймаючих країн на виявлені в ході дослідження виклики здатне перетворити культурну політику на вагомий комплементарний інструмент міграційного менеджменту. Зокрема, культурна участь може сприяти інтеграції тих українців, які планують залишатися в країнах ЄС, а також підтримці адаптації тих, хто пов'язує своє майбутнє з поверненням до України.

Відповідно, сформульовано наступні рекомендації, що можуть стати в нагоді при формування регіональних і локальних політик:

- застосовувати багатомовні комунікаційні стратегії (на початковому етапі). Надавати базову інформацію (онлайн і на місцях) рідною мовою;
- підтримувати медіаторів, культурних агентів та інституції;
- розвивати громадські ініціативи для супроводу мігрантів у місцевих культурних екосистемах; надавати гранти для культурних проєктів, очолюваних мігрантами;

- інвестувати в мобільні та децентралізовані культурні формати (особливо поза столицями та крупними містами); підтримувати децентралізований доступ до культурної участі, виїзні виставки, pop-up події та цифрові інструменти участі в регіонах з обмеженою інфраструктурою;
- співпрацювати з цифровими медіа (особливо із соціальними мережами) для поширення інформації про культурні можливості для переміщених осіб та забезпечення їхнього кращого доступу до якісного культурного контенту.

Більш детальний аналіз результатів дослідження викладений у публікаціях автора, наведених у списку літератури.

Публікації авторки за результатами дослідження:

KEDA, Marina (2025). *Ukrainian forced migrants in the cultural policies of the European Union*, EUI, RSC, Research Project Report, 2025, Migration Policy Centre - https://doi.org/10.2870/4210167

KEDA, Marina, DRAŽANOVÁ, Lenka, GEDDES, Andrew, SEIGER, Fiona, TARCHI, Dario, LASHCHUK, Iuliia, *Migration governance in times of crisis and disinformation : the case of Ukraine*, EUI, RSC, Policy Brief, 2025/14 - https://hdl.handle.net/1814/93097

Keda, Marina. (2026). Muses Should Talk: Media as a Cultural Instrument for Crisis Response. In: Ciocea, M. (eds) Ukrainian Refugees in Central and Eastern Europe. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-032-07841-4_5

Keda, Marina. (2026). The Socio-Cultural Adaptation of Ukrainian Refugees in the EU: The Role of Cultural Events. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Історія»*. 2026. Вип. 69. С. 278–302. https://www.doi.org/10.26565/2220-7929-2026-69-14

Andrii KOSTYRIEV
PhD (Candidate of Political Sciences)
Associate Professor
T. H. Shevchenko National University 'Chernihiv Colehium'
Chernihiv, Ukraine

THE ROLE OF UKRAINE IN THE EUROPEAN SECURITY SYSTEM: TRANSFORMATION OF STRATEGIC NARRATIVES

Russia's full-scale invasion of Ukraine has become one of the defining political and communicative events shaping contemporary Europe. The war has triggered profound debates about European security, Euro-Atlantic solidarity, and democratic values. Across political institutions, media debates, and public opinion, competing interpretations of the conflict increasingly structure discussions about Europe's future security architecture and the role that Ukraine play in it.

This paper aims to analyses the transformation of strategic narratives regarding Ukraine's role in the European security system, with a focus on the current stage marked by growing divergence between the United States and European NATO members and the emergence of a more autonomous European security architecture.

Methods. The study employs content analysis of the EU and NATO official documents, as well as statements of European and Ukrainian political leaders. A comparative approach is used to trace narrative evolution across four stages: (1) pre-2014, (2) post-2014, (3) at the beginning of the full-scale war since 2022, and (4) after Donald Trump's election (2024), which led to the political changes in US official attitudes to the EU, Ukraine, and Russia.

The transformation of strategic narratives is driven by both internal and external political and military factors. These factors determine the main stages of framing Ukraine's role in European security.

1. Before 2014, four strategic narratives structured the discourse on Ukraine. Ukraine was perceived as a "buffer zone" separating Europe from Russia; as an "integral part of Europe" with a trajectory toward EU and NATO membership; as a neutral "bridge between civilizations"; and, in Russian discourse, as part of the "Russian world".
2. The annexation of Crimea in 2014 marked a turning point. Thereafter, Ukraine enshrined in the Constitution its Euro-Atlantic orientation, while NATO strengthened its eastern flank. Although even in February 2015, European and Ukrainian leaders, together with the Russian president, declared that they remain committed to the vision of a joint humanitarian and economic space from the Atlantic to the Pacific based upon full respect for international law and the OSCE principles. (Federal Government of Germany, 2015).
3. The full-scale invasion in 2022 fundamentally changed the narrative, framing Ukraine as a defender of "democracy" and "international law" (European Council, 2022). NATO's position evolved but remained ambiguous. The Vilnius Summit declared

that Ukraine would be invited to join the Alliance "when Allies agree and conditions are met" (NATO, 2023). The Washington Summit further stated that Ukraine's path to membership is "irreversible" and that "Ukraine's future is in NATO" (NATO, 2024). However, no formal invitation was issued, creating a gap between declarative commitment and institutional practice.

4. With the shift in U.S. security policy and reduced direct engagement, transatlantic tensions intensified. The U.S. approach prioritizes rapid conflict termination and burden-sharing, while European states increasingly frame Ukraine as a central contributor to European security. Lithuanian President Gitanas Nausėda emphasized that "security in Europe depends on the security of Ukraine" (Office of the President of Lithuania, 2025). Chancellor of Germany Friedrich Merz linked Ukraine to European strategic independence (The Guardian, 2025). Then, President of France Emmanuel Macron concretizes and explain this sequential interconnection: "If we (the EU) want to be taken seriously on the European continent and beyond, we must show the world our unwavering commitment to defend our own interests... We must ensure that the settlement protects Ukraine, preserves European security, disincentivizes Russia from attempting again and also doesn't give the rest of the world a calamitous example to follow" (France in the United Kingdom, 2026).

This European narrative is reinforced by Ukraine's leadership. Volodymyr Zelenskyy consistently frames Ukraine as a security provider. In his address to the European Parliament (24 February 2026), he stated that "Ukraine's security is Europe's security" (Zelenskyy, 2026). At the World Economic Forum in Davos (22 January 2026), he substantiated this strategic narrative step-by-step: "Europe needs to know how to defend itself, and we should not degrade ourselves to secondary roles, not when we have a chance to be a great power together. Today, we need that power to protect our own independence, but you need Ukraine's independence too, because tomorrow, you may have to defend your way of life, and when Ukraine is with you, no one will wipe their feet on you and you will always have a way to act and act in time. Ukraine is ready to help with anything that is needed to guarantee peace and prevent destruction. We are ready to help others become stronger than they are now. We are ready to be part of a Europe that truly matters, a Europe of real power" (Zelenskyy, 2026).

These statements indicate a shift from Ukraine as an object of protection to a subject of European security production. Ukraine is increasingly understood as a key operational element of emerging European defence architecture. Current transformation is closely linked to the gradual weakening of the U.S.-centric security model. As American engagement becomes less predictable, Europe is compelled to develop strategic autonomy. In this context, Ukraine's military capability and combat experience position it as a central pillar of a future European security system.

The current structural tension persists between two narratives: Ukraine as a future EU member and Ukraine as merely a functional component of the European security architecture. As in the previous case of joining NATO, EU leaders frame the optimistic declaration in August 2025: "The European Union underlines the inherent right of Ukraine to choose its own destiny and will continue supporting Ukraine on its path towards EU

membership" (European Council, 2025). However, in April 2026 they remain cautious about opening accession negotiations and refuse to grant Ukraine any shortcuts or fast-track procedures (Jacqué, 2026). In turn, the President of Ukraine argues that because Ukraine defends its independence and its people's right to freely choose their path, and in doing so, Ukraine also defends the right of all European peoples to live as they themselves wish, Ukraine has to take its place as a full member of the European Union (Interfax, 2026). These narratives are made on the public discourse agenda and relevant strategic communications. This discursive duality reflects unresolved institutional questions regarding Europe's security future.

Conclusion. The transformation of strategic narratives demonstrates a fundamental redefinition of Ukraine's role in European security. From buffer state to central security actor, Ukraine has become a key agent shaping continental security dynamics. The discourse increasingly recognizes that in the current conditions, when Europe must become capable of defending itself, European security is impossible without a significant contribution from Ukraine, which is crucial at this stage. So, amid growing U.S.–Europe divergence, new strategic narrative emerges in European public sphere about Ukraine as an advance-guard of an evolving autonomous European security system. However, the coexistence of competing institutional narratives indicates that Europe's future security architecture remains under construction. Ukraine is not merely integrating into this system – it is actively reshaping it. And to play a worthy role in this system with the right to their own decisive vote, Ukrainian officials, politicians, media and the public must be involved in European strategic communication, actively produce and effectively disseminate their own security narratives.

References:

European Council. Counsil of the European Union (2022, May 30). *European Council conclusions on Ukraine.* European Council official website: https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/05/31/european-council-conclusions-on-ukraine-30-may-2022.

European Council. Counsil of the European Union (2025, August 12). *European Union Leaders' Statement on Ukraine.* European Council official website: https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2025/08/12/statement-by-european-union-leaders-on-ukraine.

Federal Government of Germany. (2015, February 12). *Declaration by the President of the Russian Federation, the President of Ukraine, the President of the French Republic and the Chancellor of the Federal Republic of Germany in support of the "Package of Measures for the Implementation of the Minsk Agreements".* Federal Government of Germany official website https://www.bundesregierung.de/breg-en/service/archive/archive/declaration-by-the-president-of-the-russian-federation-the-president-of-the-ukraine-the-president-of-the-french-republic-and-the-chancellor-of-the-federal-republic-of-germany-in-support-of-the-package-of-measures-for-the-implementation-of-the-minsk-agreements-adopted-on-february-12-2015-in-minsk-603984?utm_source=chatgpt.com.

Interfax (2026, May 9). *Zelenskyy: Ukraine will take its place as full member of European Union, we're preparing for opening of clusters and further decisions.* Interfax website: https://en.interfax.com.ua/news/general/1166269.html

Jacqué, Ph. (2026, April 24). Zelensky urges EU membership for Ukraine at Cyprus summit. Le Monde. https://www.lemonde.fr/en/international/article/2026/04/24/zelensky-urges-eu-membership-for-ukraine-at-cyprus-summit_6752770_4.html.

Macron, E. (2026, February 13). *Speech by M. Emmanuel Macron, President of the Republic, at the 62nd Munich Security Conference.* France in the United Kingdom, website: https://uk.diplomatie.gouv.fr/en/europe-has-become-geopolitical-power-says-president.

NATO. (2023, July 11). *Vilnius Summit communiqué*. NATO official website: https://www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/official-texts/2023/07/11/vilnius-summit-communique.

NATO. (2024, July 10). *Washington Summit Declaration*. NATO official website: https://www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/official-texts/2024/07/10/washington-summit-declaration.

President of the Republic of Lithuania. (2025, February 24). *The President Gitanas Nausėda: Ukraine's security is Europe's security.* President of the Republic of Lithuania official website: https://lrp.lt/en/media-center/news/the-president-ukraines-security-is-europes-security/44506.

The Guardian. (2025, September 30). *Ukraine war briefing: Europe 'no longer at peace' with Russia, says German chancellor.* The Guardian website: https://www.theguardian.com/world/2025/sep/30/ukraine-war-briefing-europe-no-longer-at-peace-with-russia-says-german-chancellor.

Zelenskyy, V. (2026, January 22). *Davos 2026: Special address by Volodymyr Zelenskyy, President of Ukraine to the World Economic Forum*. World Economic Forum official website: https://www.weforum.org/stories/2026/01/davos-2026-special-address-volodymyr-zelenskyy-president-of-ukraine.

Zelenskyy, V. (2026, February 24). *Address by the President of Ukraine to the European Parliament. President of Ukraine.* President of Ukraine official website: https://www.president.gov.ua/en/news/sogodni-mi-mayemo-buti-takimi-zh-rishuchimi-ta-silnimi-yak-i-103045.

Дар'я КУПРІЄНКО
здобувачка освітнього ступеня бакалавр
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка
Чернігів, Україна

ПРОЄКТИ СОЦІАЛЬНОГО ЖИТЛА В ЄВРОПІ ПІСЛЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ: КЕЙС НІМЕЧЧНИНА ТА ФРАНЦІЯ

Повоєнна житлова криза стала одним із ключових соціально-економічних викликів після Другої світової війни, що вимагав різних моделей державного втручання залежно від політичної системи країн. У західноєвропейських країнах формувалася модель соціального житла, що передбачала підтримку населення через державні програми фінансування. Натомість у країнах Східної Європи основою стала модель стандартизованого масового житлового будівництва, орієнтованого на оперативне розширення забезпечення житлового фонду. Саме державні підходи до забезпечення населення житлом стали важливим чинником у формуванні відмінностей, що існували між капіталістичною та соціалістичною моделлю розвитку.

Після Другої світової війни житлова політика перетворилася на один із ключових напрямів діяльності урядів західноєвропейських країн. Держави прагнули не лише ліквідувати наслідки війни, але й створити нову систему забезпечення населення доступним житлом. Соціальне житло поступово стало важливим елементом формування повоєнної соціальної держави, а його розвиток поєднувався із реформами у сфері економіки, соціального захисту та міського планування (Bessel, p. 28).

У повоєнній Німеччині житлова проблема набула критичного характеру через значні руйнування міської забудови. Багато великих міст, зокрема Берлін, Гамбург і Дрезден, зазнали масштабних бомбардувань, унаслідок чого мільйони людей залишилися без житла (Diefendorf, p. 103). Додаткові труднощі створювали масове повернення військовополонених, переселення населення та швидке зростання кількості мешканців промислових регіонів.

Уряд Західної Німеччини розглядав житлове будівництво як необхідну умову стабілізації суспільства та відновлення економіки. Держава фінансувала спорудження нового житла, надавала пільгові кредити забудовникам і підтримувала діяльність житлових кооперативів (Diefendorf). Значну роль у реалізації житлових програм відігравали муніципалітети, які відповідали за планування нових житлових кварталів і розвиток місцевої інфраструктури.

Важливою рисою німецької моделі стало поєднання державного регулювання із ринковими механізмами. Соціальне житло створювалося як за участю держави, так і за підтримки кооперативних об'єднань та місцевих громад (Заломайкіна; Hamiduddin, p. 369). У містах будували нові житлові райони з комплексною інфраструктурою, що включала школи, дитячі садки, транспортні мережі та громадські простори. Такий підхід сприяв не лише вирішенню житлової проблеми, але й формуванню нового міського середовища.

Архітектурні рішення післявоєнної Німеччини значною мірою формувалися під впливом модернізму та функціоналізму. Під час проєктування житлових комплексів перевага надавалася простоті конструкцій, раціональному плануванню квартир і стандартизації будівництва (Hall, p. 311). Це дозволяло скоротити витрати та пришвидшити темпи спорудження житла в умовах післявоєнної економічної нестабільності.

Важливий вплив на формування архітектурних підходів до соціального житла у Західній Європі справили ідеї модерністської архітектури, зокрема традиції школи Баухауз у Німеччині. Її представники розробили принципи функціонального проєктування житла, орієнтованого на простоту форм, раціональне використання простору та доступність для широких верств населення. Після Другої світової війни ці підходи були інтегровані у державні програми житлового будівництва як у Німеччині, так і у Франції. Вони передбачали стандартизацію будівельних рішень, масове використання типових проєктів і відмову від надмірного архітектурного декору на користь функціональності (Cohen; Hall, p. 198; Bullock, p. 205). У результаті модерністська парадигма стала одним із вирішальних чинників формування нових житлових районів повоєнної Європи.

Поступово система соціального житла стала одним із компонентів німецької соціальної політики. Доступне житло розглядалося як важливий чинник соціальної стабільності, підвищення рівня життя населення та розвитку міського середовища (Hansson; Malpass, p. 54). Саме тому житлова політика тісно поєднувалася із загальними реформами у сфері соціального забезпечення.

Одним із головних напрямів французької житлової політики стала система HLM (Habitation à Loyer Modéré), що передбачала будівництво житла з помірною орендною платою (French…). Такі житлові комплекси фінансувалися державою та місцевими органами влади й були орієнтовані насамперед на робітників, молоді сім'ї та малозабезпечені верстви населення.

Французька модель соціального житла характеризувалася високим рівнем централізації. Держава контролювала фінансування та розподіл житла, а також визначала основні напрями житлового будівництва (At Home…, c. 154). Значна частина нових житлових масивів споруджувалася на околицях великих міст, що дозволяло швидко збільшити кількість доступних квартир.

У повоєнний період французькі архітектори активно використовували принципи модерністської архітектури. Багатоповерхові житлові комплекси вважалися ефективним способом вирішення житлової проблеми в умовах обмежених ресурсів і високих темпів урбанізації (Bullock, p. 205). Масова типова забудова поступово виявила й певні недоліки, зокрема одноманітність архітектурного середовища та соціальну ізоляцію окремих житлових районів.

Попри наявність окремих проблем, французька система соціального житла суттєво вплинула на післявоєнне відновлення країни. Вона сприяла скороченню житлового дефіциту, підвищенню рівня життя населення та модернізації міського простору (Burnett, p. 264). Соціальне житло стало важливим складником французької соціальної держави другої половини XX століття.

Порівняння досвіду Німеччини та Франції свідчить про те, що обидві держави розглядали житлову політику як важливий інструмент соціальної стабілізації суспільства. Підходи до реалізації житлових програм мали певні відмінності. У Німеччині значна увага приділялася співпраці держави, муніципалітетів і кооперативів, тоді як у Франції домінувала централізована система державного управління житловою сферою.

Незважаючи на різницю моделей, у повоєнний період забезпечення населення доступним житлом стало одним із головних напрямів соціальної політики європейських держав. Розвиток соціального житла сприяв не лише відбудові міст, але й формуванню нових стандартів повсякденного життя населення (Judt, p. 412). Досвід Німеччини та Франції демонструє, що житлова сфера відігравала важливу роль у модернізації повоєнного суспільства та зміцненні соціальної стабільності.

Бібліографія / References:

Bessel, R. (2025). Postwar Europe: A very short introduction. Oxford University Press.

Bullock, N. (2002). Building the post-war world: Modern architecture and reconstruction in Britain. Routledge.

Burnett, J. (1986). A social history of housing 1815–1985. Routledge.

Cohen, J.-L. (2011). Architecture in uniform: Designing and building for the Second World War. Yale University Press.

Diefendorf, J. M. (1993). In the wake of war: The reconstruction of German cities after World War II. Oxford University Press.

Hall, P. (2002). Cities of tomorrow: An intellectual history of urban planning and design in the twentieth century (3rd ed.). Blackwell.

Hamiduddin, I., & Gallent, N. (2016). Self-build communities: The rationale and experiences of group-build (Baugruppen) housing development in Germany. Housing Studies, 31(4), 365–383. https://doi.org/10.1080/02673037.2015.1091920

Hansson, A., & Lundgren, B. (2019). Defining social housing: A discussion on the suitable criteria. Housing, Theory and Society, 36(2), 149–166. https://doi.org/10.1080/14036096.2018.1454487

Judt, T. (2005). Postwar: A history of Europe since 1945. Penguin Books.

Malpass, P. (2005). Housing and the welfare state. Palgrave Macmillan.

OECD. (2011). French social housing in an international context. https://www.oecd.org/en/publications/french-social-housing-in-an-international-context_5kgcd9s0q8f8-en.html

Wakeman, R. (2014). At home in postwar France: Modern mass housing and the right to comfort. Berghahn Books.

Заломайкіна, Ю. (2022). Між орендою та власністю: роль кооперативів і «баугруп» у створенні доступного житла. Mistosite. https://mistosite.org.ua/uk/articles/mizh-orendoiu-ta-vlasnistiu-rol-kooperatyviv-i-bauhrup-u-stvorenni-dostupnoho-zhytla

Анжеліка САВЧУК-КОНАРСЬКА
Університет WSB Merito
Вроцлав, Республіка Польща
a.savchuk.konarska@gmail.com

УКРАЇНЦІ У ВРОЦЛАВІ ПІСЛЯ РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ: СОЦІАЛЬНА ТА КУЛЬТУРНА АКТИВНІСТЬ ТА ЇЇ ПЕРСПЕКТИВИ

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну, що розпочалося 24 лютого 2022 року, спричинило найбільшу хвилю вимушеної міграції в Європі з часів Другої світової війни. За даними УВКБ ООН, упродовж перших місяців конфлікту кордони країн ЄС перетнули понад 8 мільйонів громадян України. Польща прийняла найбільшу кількість біженців – на початок 2023 року на її території перебувало від 1,5 до 2 мільйонів українців, і це число продовжувало зростати (CBOS 2023, 2026).

Серед польських міст особливу роль відіграв Вроцлав – столиця Нижньосілезького воєводства, яка завдяки географічному положенню, розвиненій інфраструктурі та відносно великій довоєнній українській діаспорі стала одним із ключових центрів концентрації вимушених переселенців. До лютого 2022 року у Вроцлаві вже проживало від 50 до 80 тисяч громадян України – переважно трудових мігрантів та студентів (Urząd Miejski Wrocławia 2023). Після початку вторгнення ця цифра різко зросла: за різними оцінками, місто прийняло ще від 100 до 150 тисяч осіб, що перетворило Вроцлав на місто з однією з найбільших українських спільнот у Центральній Європі (Łukowski, Zagórski, 2023; GUS 2023, 2026). Такий демографічний зсув неминуче породив нові форми соціальної та культурної самоорганізації.

Метою тез є проаналізувати основні напрями соціальної та культурної активності українців у Вроцлаві після лютого 2022 року, виявити чинники, що зумовлюють її характер і масштаб, та окреслити перспективи розвитку цієї активності в контексті затяжного збройного конфлікту та інтеграційної політики польської держави.

Масштаб та структура нової хвилі міграції

Розуміння соціальної та культурної активності українців у Вроцлаві неможливе без аналізу демографічного профілю нових переселенців. На відміну від попередніх хвиль трудової міграції в роках 2000-2005, де переважали молоді чоловіки, більшість вимушених переселенців 2022 року склали жінки (понад 60%), діти та люди похилого віку. Це пояснюється введеним в Україні воєнним станом, який забороняв чоловікам призовного віку (від 18 до 60 років) залишати країну. Варто зазначити, що Вроцлав перед роком 1991 не був містом, куди мігранти їхали з метою працевлаштування. Для українців більш комфортними були такі міста як столична Варшава, близький територіально Краків чи прикордонні Перемишль, Жешув чи Ярослав (Górny, Kindler 2016)

Така гендерна та вікова асиметрія суттєво вплинула на характер самоорганізації громади. Жінки, опиняючись у ролі єдиних дорослих у сім'ї, були змушені одночасно виконувати функції годувальника, вихователя та організатора. Саме вони стали основними рушійними силами громадської ініціативи: організовували взаємодопомогу, волонтерські мережі, культурні заходи та освітні програми. Цей феномен можна розглядати як приклад «кризового жіночого лідерства», описаного в соціологічній літературі стосовно інших конфліктних ситуацій. Водночас важливо розрізняти дві категорії мешканців: ті, хто розглядає перебування у Вроцлаві як тимчасове – до завершення війни – і ті, хто поступово орієнтується на тривалу або постійну інтеграцію. Ця відмінність відчутно впливає на стратегію участі в місцевому житті: перші схильні підтримувати виключно українськомовний культурний простір і зберігати мінімальні контакти з польським суспільством, тоді як другі активніше вивчають мову, шукають роботу та налагоджують соціальні зв'язки поза межами діаспори.

Соціальна самоорганізація: волонтерство і взаємодопомога

Перші місяці після вторгнення ознаменувалися вибухом волонтерської активності – як з боку поляків, так і самих українців. На вроцлавському залізничному вокзалі цілодобово чергували добровольці, які надавали переселенцям їжу, медичну допомогу та інформаційну підтримку. Серед цих волонтерів значну частку від самого початку складали представники довоєнної української діаспори. Згодом волонтерські ініціативи структурувалися. Виникли організації та неформальні мережі, які спеціалізувалися на конкретних напрямах: допомога у пошуку житла, юридичні консультації щодо отримання тимчасового захисту за польським законодавством (ухвала про PESEL UKR[1]), психологічна підтримка, допомога в адаптації дітей до польської системи освіти. Важливу роль відіграли цифрові платформи – групи у Facebook, Telegram-канали та чати, де тисячі людей обмінювалися практичною інформацією. Соціологи, що досліджують ці процеси, звертають увагу на феномен «ланцюгової солідарності»: новоприбулі, отримавши допомогу, самі ставали волонтерами для наступних хвиль переселенців. Такий механізм забезпечував відтворення соціальних мереж і водночас сприяв почуттю суб'єктності – люди відчували себе не лише реципієнтами допомоги, а й активними учасниками спільноти. Водночас дослідники фіксують поступове виснаження волонтерського ресурсу серед українців. Частина волонтерів зазнавала «емоційного вигоряння», що породжувало запит на інституціоналізацію – передачу функцій підтримки від неформальних мереж до муніципальних структур міста з відповідним фінансуванням[2].

[1] PESEL UKR становить ідентифікаційний номер, який надає можливість громадянам України легально перебувати, працювати та отримувати соціальну і медичну допомогу в Польщі за програмою тимчасового захисту. Ця програма скерована лише до тих осіб, хто перетнув українсько-польський кордон після 24 грудня 2022 року.

[2] Місто Вроцлав активно фінансувало волонтерський рух на початку вибуху війни, пункти допомоги були по всьому місту, де охочі могли отримати підтримку.

Культурна активність: простори ідентичності

Культурна активність українців у Вроцлаві виконує подвійну функцію. З одного боку, вона є засобом психологічної підтримки та збереження ідентичності в умовах вимушеного переміщення. З іншого – інструментом «м'якої дипломатії», покликаної інформувати польське суспільство про реалії України та сформувати усвідомлення спільноти доль двох народів. Вроцлавські галереї та культурні центри відкрили свої простори для українських художників, фотографів та скульпторів. Документальні виставки, присвячені воєнним злочинам і гуманітарним наслідкам вторгнення, чергувалися з проєктами, що представляли довоєнну українську культуру. Ця двоїстість є принциповою: українська спільнота прагне уникнути зведення своєї ідентичності виключно до статусу жертви. У Вроцлаві, що має розвинену театральну культуру з'явилися майданчики для українських театральних колективів, що евакуювалися з охоплених бойовими діями міст[3]. Театральні лабораторії, де польські та українські митці спільно розробляли вистави на тему втрати, пам'яті та стійкості, стали важливим простором міжкультурного діалогу. Такі українські стрічки як „Щедрик, Довбуш, 20 днів у Маріуполі, а також гумористичний фільм про Кузьму Скрябіна „Я, Берлін, Побєда" були популяризовані у Нижньосилезькому центрі фільмографії. Ці стрічки були показано українському з польськими субтитрами, тому серед глядачів були теж полки. Кошти отримані за квитки було переказано як допомога військовим через організатора Анну Урсуленко (Festiwal Ukraina). Концерти українських виконавців, від класичної музики до сучасної поп-сцени, збирали численну аудиторію і виконували важливу консолідуючу функцію. Щорічні фестивалі, присвячені українській культурі, перетворилися на помітні події культурного календаря Вроцлава, що сприяло їхньому сприйняттю польськими містянами не як маргінального явища, а як невід'ємної частини міського культурного ландшафту. Збереження рідної мови стало предметом особливої уваги. Виникли недільні школи, мовні клуби та літературні гуртки, де діти та дорослі мали можливість підтримувати знання української мови. Паралельно зросла кількість поляків, які записувалися на курси української мови, – це свідчить про зустрічний рух, що виходить за межі одностороннього пристосування. Головним місцем, де навчаються українські діти а також діти зі змішаних родин це Українська недільна школа, що працює при Центрі української культури та розвитку (пол. CUKR).

Інституціональний вимір: організації та платформи

Культурна та соціальна активність не існує у вакуумі – вона спирається на мережу організацій різного типу. Серед них можна виокремити кілька рівнів. Довоєнні організації, такі як Українське товариство у Польщі та місцеві об'єднання земляків, отримали різкий приплив нових членів та розширили свою діяльність. Разом із тим їхня початкова структура, орієнтована на відносно невелику і стабільну громаду, виявилася недостатньою для роботи з масовим притоком переселенців.

[3] Виступи українських гуртів, як наприклад Піккардійська Терція чи інших відбувались між іншим у будинку Радіо Вроцлав чи Палаці Століття.

Новостворені організації, що виникли безпосередньо після лютого 2022 року , відзначалися більшою гнучкістю та орієнтацією на конкретні практичні потреби. Частина з них розвинулася у стійкі структури з постійним персоналом та грантовим фінансуванням; інші залишилися неформальними мережами. Польсько-українські партнерства набули особливого значення у сфері культури та освіти. Вроцлавський університет, Вроцлавська академія мистецтв та низка культурних інституцій запровадили спільні програми, що сприяли як інтеграції, так і взаємному культурному збагаченню. Муніципальна влада Вроцлава, на відміну від деяких інших польських міст, загалом займала проактивну позицію щодо підтримки переселенців, що виражалося у фінансуванні культурних ініціатив, полегшеному доступі до міської інфраструктури та координації волонтерських ресурсів. Президент міста Вроцлава Яцек Сутрик є великим прихильником України, тому ініціативи пов'язані з інтеграцією українців у місті досі активно відбуваються. Разом з президентом міста, такі особи як Ольга Хребор, Ігор Саломон, згадувала Анна Урсуленко а також отці з української греко-католицької церкви активно сприяють допомозі українців, які проживають у місті багато років а також тим, які знайшли прихисток у міста після вибуху війни.

Виклики та суперечності

Попри очевидні досягнення, соціальна та культурна активність українців у Вроцлаві стикається з низкою серйозних викликів. Перший – проблема суб'єктності та ризик «фольклоризації». Частина культурних ініціатив формується переважно під впливом зовнішнього попиту: польське суспільство і культурні інституції очікують від українців свідчень про воєнні страждання, що може звужувати простір для повноцінного мистецького висловлювання. Митці опиняються у ситуації, коли їхня творчість оцінюється насамперед у категоріях документальності та політичної позиції, а не художньої вартості. Другий виклик – розрив між «видимою» частиною спільноти, яка бере участь у культурному та громадському житті, і тими, хто перебуває в ізоляції через мовний бар'єр, психологічну травму, зайнятість або відсутність соціальних мереж. Дослідники застерігають від надмірно оптимістичного образу згуртованої та активної спільноти, що може приховувати глибоку вразливість значної її частини. Третій виклик – напруги всередині самої громади. Відмінності між довоєнними трудовими мігрантами та новими переселенцями, між тими, хто орієнтується на повернення, і тими, хто прагне інтеграції, породжують внутрішню неоднорідність. Нарешті, фінансова нестабільність більшості організацій, залежність від грантового фінансування та волонтерської праці загрожує сталості культурної інфраструктури у довгостроковій перспективі.

Перспективи

Майбутнє соціальної та культурної активності українців у Вроцлаві визначатиметься взаємодією кількох чинників. Тривалість конфлікту залишається ключовою змінною. Якщо війна затягнеться на роки, частина переселенців поступово переорієнтується на постійну або довготривалу інтеграцію, що посилить

запит на розбудову сталих культурних інституцій з довгостроковим фінансуванням. Польська інтеграційна політика відіграє не менш важливу роль. Системний доступ до ринку праці, освіти та охорони здоров'я знижує бар'єри для участі в громадському житті; навпаки, бюрократичні перешкоди та дискримінація спрямовують енергію людей на виживання, а не на культурну активність. Між-поколінна динаміка набуватиме дедалі більшого значення. Діти, що навчаються у вроцлавських школах і зростають у двомовному середовищі, формуватимуть гібридну ідентичність, яка не вкладається в бінарну схему «українець або поляк». Ця нова ідентичність може стати джерелом культурної інновації, але водночас породжуватиме напруги між поколіннями щодо питань мови, лояльності та самовизначення. Вона також може породжувати ксенофобічні настрої серед польського населення міста. Вроцлав із його відносно розвиненою системою підтримки та культурної інтеграції може слугувати прикладом для інших центрів концентрації українських переселенців у Польщі та Європейському Союзі. Уроки цього досвіду – як успіхи, так і невдачі – заслуговують на систематичне вивчення та поширення.

Висновки

Соціальна та культурна активність українців у Вроцлаві після лютого 2022 року є багатовимірним феноменом, що поєднує гостру відповідь на кризу з поступовою розбудовою сталих структур. Ця активність виконує одночасно функції психологічної підтримки, збереження ідентичності, міжкультурного діалогу та «м'якої дипломатії».

Аналіз вроцлавського випадку свідчить про те, що успішна культурна інтеграція переселенців не передбачає асиміляції чи відмови від власної ідентичності. Навпаки, збереження і розвиток власного культурного простору є умовою психологічного добробуту і повноцінної громадянської участі. Завдання принаймні наступного десятиліття – знайти стійку модель співіснування, за якої українська присутність у Вроцлаві стане частиною живої культурної тканини міста, а не тимчасовим явищем кризового часу. Для цього необхідне системне співробітництво між українською громадою, польськими інституціями, муніципальною владою та міжнародними організаціями.

Бібліографія / References:

Górny A., Kindler M. (red.) (2016). Imigranci w Polsce. Integracja i strategie adaptacyjne. Warszawa: Scholar.

Iglicka K. (2022). Uchodźcy z Ukrainy w Polsce – wyzwania integracyjne. Warszawa: Centrum Stosunków Międzynarodowych.

Konieczna-Sałamatin J. (red.) (2022). Ukraińcy w Polsce po 24 lutego 2022 roku. Warszawa: Fundacja Naukowa im. Józefa Mianowskiego.

Portes A., Rumbaut R. G. (2006). Immigrant America: A Portrait (3rd ed.). Berkli: University of California Press.

Brunarska Z., Nestorowicz J. (2023). Między tymczasowością a integracją: Ukraińcy w Polsce po inwazji 2022 roku. Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny, 49(1), 11–38.

Duszczyk M., Kaczmarczyk P. (2022). The War in Ukraine and Migration to Poland: Outlook and Challenges. Intereconomics, 57(3), 164–170.
Goodman S. W. (2010). Integration Requirements for Integration's Sake? Identifying, Categorising and Comparing Civic Integration Policies. Journal of Ethnic and Migration Studies, 36(5), 753–772.
Kindler M., Nikielska-Sekuła K., Szulecka M. (2023). Wrocław jako miasto przyjmujące uchodźców: lokalna polityka integracji 2022–2023. Wrocławskie Studia Politologiczne, 34, 55–78.
Łukowski W., Zagórski Z. (red.) (2023). Ukraińcy we Wrocławiu: raport z badań społecznych. Вроцлав: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
GUS – Główny Urząd Statystyczny (2023). Migracje zagraniczne ludności. Wyniki Narodowego Spisu Powszechnego 2021. Варшава: GUS.
Urząd Miejski Wrocławia (2023). Raport o stanie miasta Wrocławia 2022–2023: Integracja uchodźców z Ukrainy. Wrocław: UM Wrocław.
Centrum Badania Opinii Społecznej CBOS (2023, 2026). Polacy wobec uchodźców z Ukrainy – dwa lata po inwazji. Komunikat z badań, nr 38/2024. Warszawa: CBOS.
Ukraina. Festiwal filmowy https://dcf.wroclaw.pl/cykl/10-ukraina-festiwal-filmowy/

Оксана КОШОВА
аспірантка
Національний університет «Львівська політехніка»
Львів, Україна

ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИЙ ВИМІР ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ДІАСПОРИ: ДОСВІД РУАНДИ У ПОСТКОНФЛІКТНОМУ ВІДНОВЛЕННІ ТА ЙОГО РЕЛЕВАНТНІСТЬ ДЛЯ УКРАЇНИ

Виїзд частини населення внаслідок конфлікту може впливати на міжнародні позиції держави, зокрема через ослаблення її людського та соціального потенціалу. У цьому контексті можливі різні стратегії взаємодії з власними громадянами за кордоном: очікування фізичного повернення громадян або розвиток політик управління транснаціональною присутністю діаспори як ресурсом. Руанда зробила акцент на другому підході і це робить її досвід аналітично цінним для України, хоча й не придатним для прямого копіювання.

Приклад Руанди є цінним попри очевидні відмінності від України (інший континент, мова, природа конфлікту), адже обидві країни опинилися в структурно подібній ситуації: масове вимушене переміщення населення та необхідність залучення діаспори до відновлення. Мета дослідження – проаналізувати державні підходи до залучення діаспори у постконфліктних умовах на прикладі Руанди та оцінити їхню релевантність для України, не копіюючи модель, а визначаючи конкретні інституційні механізми, придатні для адаптації в українському контексті. Дослідження базується на порівняльному аналізі з урахуванням ролі діаспори як транснаціонального актора; взаємодія держави з діаспорою розглядається через економічний, політичний, соціальний та інституційний виміри.

У теорії міжнародних відносин діаспори давно перестали розглядатися лише як об'єкт гуманітарної уваги – сьогодні вони концептуалізуються як самостійні транснаціональні актори, що впливають на зовнішню політику як країн перебування, так і батьківщини (Shain & Barth, 2003, pp. 452-453). Визнання цієї ролі поставило нове питання: як держави походження реагують на присутність власних громадян за кордоном і чи намагаються вони цю присутність використати. Делано А. і Гемлен А. показують, що дедалі більше держав цілеспрямовано розбудовують формальні зв'язки з діаспорою через розширення консульської діяльності, створення спеціалізованих структур та залучення переказів, інвестицій і експертизи емігрантів (Délano & Gamlen, 2014, p. 44). Щоб операціоналізувати цю взаємодію аналітично, у дослідженні Мохамуда А.А. виокремлюються чотири конкретні виміри, через які діаспора взаємодіє з країною походження: фінансові перекази, політична участь, діяльність у сфері громадянського суспільства та лобіювання у країнах перебування (Mohamoud, 2006, p. 4). Саме за цими вимірами далі аналізується руандійський досвід.

У постконфліктний період Руанда інституціоналізувала політику залучення діаспори, закріплену у відповідній державній стратегії 2009 року, яка визначає діаспору як ресурс національного розвитку (IOM Rwanda, 2018, p. 1). У цій моделі

діаспора розглядається як багатовимірний актор постконфліктного відновлення. Економічний вимір проявляється не лише через фінансові перекази, але й через інвестиційну активність та розвиток підприємництва, що сприяє формуванню транснаціональних економічних зв'язків (IOM Rwanda, 2018, p.2). Значну роль відіграє також людський капітал діаспори, який залучається через механізми трансферу знань і навичок – зокрема в рамках програм TOKTEN та MIDA, спрямованих насамперед на підсилення сектору охорони здоров'я (IOM Rwanda, 2018, p.3). Соціально-орієнтований вимір реалізується через колективні ініціативи підтримки вразливих груп, зокрема діаспорні програми розвитку громад, що доповнюють державні політики у сфері соціально-економічного відновлення (IOM Rwanda, 2018, p.2). Політичний вимір, відповідно до підходу Мохамуда А.А., має амбівалентний характер: діаспора може як сприяти стабілізації через трансфер ідей і експертизи, так і посилювати конфліктні динаміки через підтримку окремих політичних акторів (Mohamoud, 2006, p.7-8). У рамках руандійської моделі можемо спостерігати намагання використати конструктивний потенціал цього виміру через інституціоналізовані канали залучення діаспори до участі у реалізації пріоритетів національного розвитку, закріплені у державній політиці (IOM Rwanda, 2018, p. 1).

Водночас руандійська модель демонструє системні ризики, критично важливі для висновків щодо України. Ансомс А. показує, що державний підхід «згори донизу» породжував розрив між амбіціями столичних еліт та сільською дійсністю: попри високі темпи економічного зростання, бідність у абсолютному вираженні продовжувала зростати, а політика мала виразний анти-сільський ухил (Ansoms, 2011, pp. 241-243). Така логіка централізованого управління, за якої пріоритети визначаються елітою без належного врахування місцевих потреб, може розглядатися як характерна риса руандійської моделі. Це, своєю чергою, порушує питання про обмеження її застосовності в інших політичних контекстах.

У цьому контексті український кейс дозволяє перевірити релевантність зазначених підходів в іншому політичному середовищі. Україна перебуває на етапі переходу від стихійної гуманітарної мобілізації до більш структурованої взаємодії з діаспорою. У сфері надання прав важливим кроком стало ухвалення у 2025 році Закону про множинне громадянство, який закріплює правовий зв'язок значної частини громадян за кордоном із державою (Верховна Рада України, 2025). У звіті Українського світового конгресу зазначається, що підтримка цього рішення стала частиною ширшої адвокаційної діяльності, спрямованої на зміцнення зв'язків із глобальною українською спільнотою (UWC, 2025, p.16). Механізм залучення до розвитку реалізується через поєднання державних і партнерських ініціатив. Діаспора бере участь у проєктах відновлення, зокрема в енергетичному секторі (ініціатива Energize Ukraine), що реалізуються у взаємодії з міжнародними донорами (UWC, 2025, p.17). Крім того, у межах Конференції з відновлення України (Рим, 2025) діаспора позиціонується як один із партнерів реконструкції, зокрема у сфері інвестицій та відбудови інфраструктури (UWC, 2025, p.6, 10). Водночас дослідження підкреслюють, що реалізація цього потенціалу потребує чітких політик і відповідних інституційних механізмів взаємодії з діаспорою (Arroyo, 2025).

Натомість інституційний вимір діаспорної політики перебуває на стадії формування. У звіті ОБСЄ/БДІПЛ (2024) вказано на потребу у створенні спеціалізованих механізмів координації взаємодії з діаспорою, а також на необхідність більш системного картографування її ресурсів та внеску (OSCE/ODIHR, 2024, pp. 31-33). У документі також наголошується на доцільності формування окремих інституцій або координаційних структур, відповідальних за реалізацію діаспорної політики (OSCE/ODIHR, 2024, pp.33-34).

Проведений аналіз дозволяє сформулювати такі висновки. Обидва кейси свідчать, що без спеціалізованої державної структури діаспорна участь переважно залишається волонтерською і менш стійкою. Україна має правове підґрунтя у вигляді закону про множинне громадянство та окремі успішні ініціативи залучення діаспори до відновлення, однак відсутність координаційного органу обмежує можливості перетворення цього потенціалу на системну стратегію.

Демократична суб'єктність діаспори є важливим принципом для України. На відміну від руандійської моделі, де централізований підхід значною мірою інтегрує діаспору в реалізацію державної політики, в українському контексті діаспора виступає як самостійний транснаціональний актор у взаємодії з державою. Пряме копіювання руандійського досвіду не вповні відповідає цим особливостям, тому релевантними є конкретні інструменти: координаційні структури, програми трансферу знань і механізми залучення інвестицій, але не централізована логіка контролю, що лежить в їхній основі.

Бібліографія / References:

Верховна Рада України. (2025). *Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення реалізації права на набуття та збереження громадянства України* (Закон № 4502-IX від 18.06.2025). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4502-20#Text

Ansoms, A. (2011). Rwanda's post-genocide economic reconstruction: The mismatch between elite ambitions and rural realities. In S. Straus & L. Waldorf (Eds.), *Remaking Rwanda: State building and human rights after mass violence* (pp. 240-251). University of Wisconsin Press. https://ndl.ethernet.edu.et/bitstream/123456789/54800/1/103.pdf

Arroyo, C. (2025, October 29). What role could migration play in the reconstruction of Ukraine? *Economics Observatory*. https://www.economicsobservatory.com/what-role-could-migration-play-in-the-reconstruction-of-ukraine

Délano, A., & Gamlen, A. (2014). Comparing and theorizing state–diaspora relations. *Political Geography,* 41, 43–53. https://doi.org/10.1016/J.POLGEO.2014.05.005

IOM Rwanda. (2018). *Rwandan diaspora: Diaspora mapping*. International Organization for Migration. https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbdl486/files/country/EEA/info_sheet_diaspora.pdf

Mohamoud, A. A. (2006). *African diaspora and post-conflict reconstruction in Africa*. Danish Institute for International Studies. https://www.files.ethz.ch/isn/16905/african_diaspora.pdf

OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights. (2024). *Engaging the Ukrainian diaspora in reconstruction and development: Report from expert discussions organized by ODIHR in the period of 9 February – 3 July 2023*. ODIHR. https://cdn.osce.org/sites/default/files/f/documents/e/4/561475.pdf

Shain, Y., & Barth, A. (2003). Diasporas and international relations theory. *International Organization*, 57(3), 449-479. https://library.fes.de/libalt/journals/swetsfulltext/19480960.pdf

Ukrainian World Congress. (2025). *UWC annual report 2025*. https://www.ukrainianworldcongress.org/wp-content/uploads/2025/10/report_2025_eng.pdf

Андрій ОСТРЯНКО
кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії України, археології та краєзнавства
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка
Чернігів, Україна

АРХІВИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ В ЄС: ІСТОРИКИ ТА «ОПІР МАТЕРІАЛУ»

Нещодавно минуло вісімдесят років після завершення Другої світової війни – конфлікту, який спричинив тектонічні перетворення в усіх сферах життя: в політиці, економіці, стратегіях розвитку, світогляді тощо. Відчутними були зміни і в історіописанні, яке у повоєнний період диверсифікувалося, демонструючи, з одного боку, зосередженість на людині і загальнолюдських цінностях, занурюючись в нетрі соціальної історії, а з іншого – реконструкцію політичної історії та її складників, зокрема переосмислюючи війни та їхній вплив на хід історії. І якщо у першому випадку евристичні зусилля на оновленому методологічному ґрунті досить швидко дали результат, то вивчення Другої світової війни від самого початку зіткнулося зі складнощами інформаційного обслуговування дослідницьких інтенцій і постійно відкладалося у часі по мірі просування вглиб проблеми. Це дало підстави британському військовому історику Джону Кігану наприкінці XX ст. зробити невтішний висновок: «Історію Другої світової війни досі не було написано. Напевно, вона буде написана у наступному столітті» (Keegan, p. 30). Відтак, варто розібратися в причинах того, чому історики, які вивчають та пишуть про цю війну, стикаються з «опором матеріалу» – ситуацією коли джерела для вивчення проблеми є недоступні або їх важко використати навіть в наукових цілях. Тому аналіз джерельної бази історії Другої світової війни, насамперед в частині документальної складової, її відкритості та доступності є необхідним для розуміння перспектив завершення вивчення цієї проблеми, а також в світлі вивчення інших військових конфліктів.

Документальні матеріали Третього Рейху після завершення війни опинилися в руках переможців – тони документів органів влади, партійних структур, поліції, армії були вивезені до США, Великої Британії та СРСР й одразу засекречені. Доступ до них був суворо обмежений. Зокрема такий доступ отримали спецслужби та прокурори, які готували матеріали до Нюрнберзького трибуналу.

У 1955 р. були підписані Боннські угоди, в яких з-поміж іншого йшлося про передання документів концтаборів, гестапо та списків примусових робітників тощо до єдиного центру, який був підпорядкований Міжнародному комітету Червоного Хреста і опікувався пошуком зниклих безвісти, возз'єднанням родин та наданням довідок жертвам для отримання пенсій і компенсацій від Німеччини. Тож це зібрання понад 30 мільйонів документів було повністю закритим для істориків. На запити до цього центру надавалися лише інформаційні довідки, натомість працювати з документами архіву дослідникам було заборонено.

З середини 50-х років XX ст. уряд США схвалив рішення про необхідність копіювання нацистських документів, які зберігалися у Вірджинії, перед поверненням паперових оригіналів до Німеччини. Відтак, майже десятиліття тривало копіювання цих документів, які у Американському національному архіві відклалися в так званій Record Group 242. Відтоді ці матеріали стали доступними для дослідників і започаткували дослідження історії Другої світової війни.

З середини 60-х рр. розпочався процес передання документів до новоствореного Федерального архіву ФРН (Bundesarchiv). У Берліні під контролем США зберігалися мільйони персональних карток членів НСДАП, особових справ СС тощо. З міркувань безпеки доступ до цих матеріалів був суворо обмежений. І лише у 1994 р., після об'єднання Німеччини, США офіційно передали Берлінський документ-центр під управління Федерального архіву Німеччини. З того часу матеріали цього архівосховища стали доступними дослідникам.

З підписанням у 2011 р. Берлінської угоди, яка, як вважається, «поставила крапку» у Другій світовій війні, почався процес «відкриття» архівів. Зокрема Міжнародний комітет Червоного хреста офіційно усунули від управління раніше створеним архівом, й його матеріали до Федерального архіву Німеччини. Також ця угода відкрила шлях до поступового оцифрування цих фондів, що уможливило вільний дистанційний доступ до документів.

У СРСР трофейні документи, як і радянські документи часів війни, отримали найвищі грифи секретності, були об'єднані в особливий архів і використовувалися виключно для обслуговування оперативних потре КДБ – пошуку колишніх агентів, компромату тощо). Частина матеріалів була розсекречена на початку 50-х рр. для створення багатотомних видань про війну. Чергова хвиля розсекречень припала на 90-і роки XX ст. 2015 р. Законом України «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років», було відкрито доступ дослідників до документів тоталітарної доби. Натомість у росії рішенням Міжвідомчої комісії з захисту державної таємниці у квітні 2014 р. було продовжено термін секретності більшості документів радянських спецслужб періоду 1917–1991 рр. до 2044 р.

На тлі виведення з тіні документів Третього Рейху, в повоєнній Європі заходилися визначати правила використання власних архівів війни. У цьому контексті важливими є низка документів, ухвалених з метою формування ставлення суспільства до архівів, у тому числі до архівів війни, а також забезпечення використання з дослідницькою метою. 1983 р. був ухвалений Регламент (ЄЕС, Євратом) № 354/83, у якому проголошувалося створення історичних архівів, з доступом для широкого загалу до усіх документів через 30 років від дня створення. Проте ця норма стосувалася виключно історичних архівів інституцій самого Європейського Союзу (Європейської Комісії, Ради ЄС, Європейського Парламенту тощо), які наразі зберігаються в Історичному архіві ЄС (HAEU) у Флоренції.

Півстоліття по завершенню війни європейське суспільство і дослідницька спільнота дедалі наполегливіше висували вимогу забезпечити доступ до архівних матеріалів з метою написання об'єктивної історії недалекого минулого. З цією метою було ухвалено Рекомендацію № R (2000) 13 Комітету Міністрів країнам-членам

стосовно європейської політики доступу до архівів. Характерно, що саме в цьому документі вказано, що його ухвалення зумовлено бажанням істориків досліджувати і громадянського суспільства краще розуміти складність історичного процесу, взагалі, і двадцятого століття, зокрема, а також зауважено, що краще розуміння недавньої європейської історії може сприяти запобіганню конфліктів. Наголошено на тому, що з огляду на складність публікацій, пов'язаних з відкритістю архівів, необхідне прийняття європейської політики стосовно доступу до архівів, яке повинно базуватися на спільних принципах, сумісних з демократичними цінностями.

Важливим у цьому контексті є Регламент Європейського парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних. Регламент про захист даних регулює доступ до інформації, де згадуються живі особи, проте, з огляду на захист пам'яті, репутації родин тощо, його норми застосовують і для тих, хто відійшов у вічність. Стаття 89 цього Регламенту «Гарантії та відступи, що стосуються опрацювання для досягнення цілей суспільного інтересу, цілей наукового чи історичного дослідження або статистичних цілей» робить спеціальний акцент на необхідності врахування інтересів дослідників історії та статистики. У пункті 2 цієї статті йдеться про можливість відступу від окремих вимог цього регламенту в разі, якщо вони перешкоджатимуть досягненню цілей дослідження.

Водночас наразі доступ до матеріалів з історії Другої світової війни, крім законодавства ЄС, регламентується також і національним законодавством. Це зумовлено міркуваннями національної безпеки країн. Відтак кожна країна ЄС має законодавство, яке регламентує роботу архівів. Щодо питань війни є два підходи: правило 30 років, закріплене й у Регламенті ЄС щодо історичних архівів, яке визначає строк, по завершенню якого у переважній більшості випадків документи стають доступними для широкого загалу. Для особливих категорій документів цей строк може сягати 50 або 75 років. З огляду на ситуацію, що склалась після Другої світової війни – цей термін збіг для усіх таких документів. Проте документи воєнного часу часто-густо підпадають під винятки, якщо вони містять державну таємницю або стосуються питань національної безпеки – тоді строки засекречення можуть продовжуватися, згідно з законодавством, до 100 років або залишатися такими безстроково. Цей підхід поширюється і на документи, які засвідчують приватне життя та безпеку окремих осіб, а саме справи колаборціоністів, агентурні мережі, медичні картки тощо).

У Німеччині Федеральний архівний закон надає доступ до документів нацистського періоду (NS-Zeit). Проте доступ до персональних даних військових чи жертв обмежений строком 30 років після смерті особи або 110 років від дня народження, якщо дата смерті невідома. Федеральний архів Німеччини офіційно перетворилася з бюро розшуку на міжнародний центр історичних досліджень, освіти та вшанування пам'яті.

У Франції за загальним правилом, документи, які можуть зашкодити приватній безпеці чи містять матеріали судових справ, закриваються на 75 років. У 2015 р. уряд Франції ухвалив спеціальний документ, яким відкрив загальний доступ до більшості

архівів МВС та Міністерства закордонних справ періоду 1940–1945 рр., але дослідження діяльності конкретних осіб і досі потребують спеціального дозволу.

У Великій Британії застосовується система оцінки чутливості документів. Хоча більшість фондів періоду війни відкриті, деякі файли спецслужб – MI5 або MI6, що стосуються криптографії, агентури тощо, залишаються засекреченими на 84, 100 або більше років.

Проведене восени 2022 р. дослідження впровадження Recommendation No. R (2000) 13 of the Committee of Ministers to Member States on a European policy on access to archives, засвідчило прогрес у доступності дослідників до архівів в Європі. Водночас, у ньому відзначено, що у 13 із 33 країн (39 %) існують архівні установи, на які не поширюються правила доступу, передбачені відповідним законодавством про архіви. Ця частка істотно не змінилася з 2003/04 року, коли проводилось попереднє дослідження. До архівів, на які поширюються такі винятки, належать, наприклад, парламентські архіви, архіви міністерств, відповідальних за внутрішню безпеку та оборону, а також архіви поліції та розвідувальних служб (Friedewald et al., p. 5).

Також було відзначено, що у переважній більшості країн (28 із 29) можна отримати спеціальний дозвіл для роботи з документами, доступ до яких обмежений. Однак, у дев'яти країнах у наданні документів можуть відмовити на тій підставі, що вони не мають відношення до теми дослідження. Автори дослідження вбачали в оцінці архівістами релевантності архівних документів підстави для свавілля, що суперечить духу Рекомендацій. Не менш важливою проблемою є констатована суперечність між потребою у доступності, з одного боку, та захистом персональних даних, з іншого (Friedewald et al., p. 6).

Відтак, проведене дослідження дозволяє схарактеризувати пізнавальну ситуацію, в якій опинилися історики після 80 років після Другої світової війни та у зв'язку з заходами з діджиталізації та захисту даних. Вона визначається декларованою відкритістю даних про війну, проте латентними обмеженнями, зумовленими захистом персональних даних, питаннями національної безпеки та іншими чинниками, які, з позиції урядів, є істотними і нехтування якими може мати негативні наслідки як для країн ЄС, так і окремих громадян. Відтак за відсутності видимих перешкод у використанні архівів про Другу світову війну, частина документів досі залишається засекреченою або доступ до таких документів з дослідницькою метою потребує спеціальних процедур, що засвідчує, що, попри солідну хронологічну дистанцію та значний обсяг наукових праць, осягнення Другої світової війни досі не завершилось, а в написанні її історії передчасно говорити про досягнення усіх дослідницьких цілей.

Бібліографія / References:

Council of Europe, Committee of Ministers. (2000). Recommendation No. R (2000) 13 of the Committee of Ministers to member states on a European policy on access to archives.

Council of the European Union. (1983). Council Regulation (EEC, Euratom) No 354/83 of 1 February 1983 concerning the opening to the public of the historical

archives of the European Economic Community and the European Atomic Energy Community.

Eckert, A. M. (2012). The struggle for the files: The Western Allies and the return of German archives after the Second World War. Cambridge University Press.

European Parliament and the Council of the European Union. (2001). Regulation (EC) No 1049/2001 of the European Parliament and of the Council of 30 May 2001 regarding public access to European Parliament, Council and Commission documents.

European Parliament and the Council of the European Union. (2016). Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation).

Friedewald, M., Székely, I., & Karaboga, M. (2023, June). Access to archives: Implementation of Recommendation No. R (2000) 13 of the Committee of Ministers to Member States on a European policy on access to archives (Summary Report). Culture and Cultural Heritage Division.

Keegan, J. (1996). The battle for history: Re-fighting World War II. Vintage Books.

Людмила ПАВЛЕНКО
кандидатка історичних наук,
доцентка кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка
Чернігів, Україна

МІГРАЦІЙНИЙ ЦИКЛ ВОЛИНСЬКИХ ЧЕХІВ ДО ЧЕСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ (2022–2024 РР.): МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ДЕТЕРМІНАНТИ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ НА ІСТОРИЧНІЙ БАТЬКІВЩИНІ

Із початком повномасштабного російського вторгнення значна частина населення України змушена була шукати порятунку в інших країнах світу. Обираючи вектор вимушеної імміграції, українці або рандомно приймали рішення, не розмірковуючи в екстремальній ситуації, або свідомо визначали кінцевий пункт подорожі, керуючись певними аргументами. До останньої категорії належать українські чехи, які є нащадками чеських переселенців з Австрійської імперії (з 1867 р. – Австро-Угорщини), що у другій половині XIX – на початку XX ст. масово оселялися на Волині, заснувавши свої аграрні поселення та етнічні громади у містах. Попри русифікаторську політику Російської імперії та Радянського Союзу, до складу яких входили зазначені українські землі, вони зберігали пам'ять про своє коріння і з 80-х рр. XX ст. переживали справжнє національне відродження. Після 24 лютого 2022 року велика кількість родин українських чехів переїхала до Чеської республіки, доклавши зусиль для успішної інтеграції і плануючи тимчасове або постійне проживання на історичній батьківщині.

Наукова розвідка здійснена з метою висвітлення методологічних засад дослідження міграційного циклу волинських чехів до Чеської Республіки, проведеного кандидатом історичних наук, доцентом кафедри всесвітньої історії НУЧК імені Т. Г. Шевченка Людмилою Павленко спільно з доктором економічних наук, професоркою Державного університету «Житомирська політехніка», головою ГС «Чеська національна рада України» та Житомирської спілки волинських чехів, членом Ради представників громадських об'єднань корінних народів, національних меншин України при Міністерстві освіти і науки України Людмилою Чижевською.

Хронологічні межі дослідження охоплюють 2022–2024 роки – від початку повномасштабного російського вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року до червня 2024 року, коли була зібрана та опрацьована необхідна інформація.

Для реалізації завдань дослідження було застосовано комплексний інтердисциплінарний підхід – на стику соціології міграції, етнології та якісної історичної методології. Емпіричну базу дослідження сформовано на основі стратегії змішаних методів, що дозволило поєднати статистичний моніторинг із аналізом суб'єктивного досвіду респондентів.

Дослідження базується на принципах академічної етики та добровільності. Збір даних передбачав процедуру інформованої згоди (Informed consent): респонденти

заздалегідь ознайомлювалися з метою дослідження та напрямами використання інформації. Інтерв'ювання проводилося на умовах повної анонімності та конфіденційності.

В основі методології дослідження лежать теоретичні моделі, розроблені провідними європейськими вченими, зокрема класична європейська чотиривимірна модель інтеграції німецьких соціологів Гартмута Ессера (Esser, 2001) та Фрідріха Хекманна (Heckmann, 2005) (4 виміри інтеграції: структурна/інструментальна, культурна/когнітивна, інтерактивна, афективна/психологічна), а також модель «Маркерів та засобів інтеграції» Олістера Агера і Алістера Странга, яка є стандартом для британських та загальноєвропейських досліджень біженців і мігрантів (Ager et al, 2008). Вони створили чітку ієрархію: житло, робота, освіта й здоров'я як «засоби», а мова, культура й соціальні зв'язки – як «маркери». Також були враховані концептуальні висновки українських вчених, зокрема Олени Малиновської (Малиновська, 2018), Елли Лібанової (Лібанова, 2022), Вікторії Володько (Володько et al , 2008), Оксани Ровенчак (Ровенчак, 2015; Ровенчак et al, 2015), тощо.

Дослідження проводилося у три етапи. На першому, який можна назвати підготовчим, було частково визначено можливих респондентів, налагоджено комунікацію за допомогою чеських культурно-просвітницьких спілок України, розроблено і поширено анкети-опитувальники. На другому етапі було зібрано і систематизовано відповіді, проведено інтерв'ю і опрацьовано усі наявні матеріали. На третьому етапі було визначено статистичні підсумкові дані та зроблено аналітичні висновки, які частково були оприлюднені на запрошення видавництва Národní archiv у колективній монографії «Інтеграція волинських чехів до чехословацького/чеського суспільства у 1945–2022 роках», яка вийшла друком під редакцією Лєнки Клочкової у 2025 році чеською мовою (Pavlenko et al., 2025).

Основними викликами в процесі дослідження стали: дистанційний характер комунікації через перебування респондентів у Чехії та психологічний бар'єр з огляду на чутливість теми (травматичні спогади про евакуацію, стрес адаптації, невизначеність майбутнього).

Основним джерелом дослідження є відповіді волинських чехів на анкети-опитувальники, розроблені та поширені громадською спілкою «Чеська національна рада України» за допомогою цифрових інструментів (Google Forms) у тематичних закритих та відкритих групах чеської спільноти Волині (у соціальних мережах Viber та Facebook). Через високу мобільність цільової групи та кризовий характер воєнної міграції формування вибірки здійснювалося за методом «снігової кулі» (Snowball sampling). Початковими контактами («зернами») виступили голови національно-культурних товариств волинських чехів, а згодом первинні респонденти через особисті контакти залучили родичів і знайомих.

В анкетуванні взяли участь наступні категорії респондентів: а) які виїхали після початку російсько-української війни та повернулися в Україну (45 респондентів); б) які виїхали після початку російсько-української війни та залишилися в Чехії (48 респондентів); в) голови чеських товариств Волині (2 респонденти). Також базовим

джерелом стали глибинні інтерв'ю з окремими представниками чеської спільноти Волині.

Таким чином, у ході дослідження було опитано 93 особи. Таку вибірку можна вважати цілком репрезентативною, оскільки перед початком російсько-української війни (за даними останнього офіційного Всеукраїнського перепису населення та офіційного моніторингу Посольства Чеської Республіки в Україні), загальна чисельність етнічних чехів на території історичної Волині (що охоплює сучасні Волинську, Рівненську та Житомирську області) становила близько 1,5–2 тисяч осіб, значна частина яких залишилася в Україні.

Анкети побудовані таким чином, що дозволяють отримати інформацію про всі етапи міграційного циклу волинських чехів – від ідеї та підготовки до повернення чи неповернення. Також анкети дозволяють отримати інформацію щодо основних аспектів соціокультурної інтеграції волинських чехів до Чеської республіки як однієї з можливих життєвих стратегій іммігрантів (часткове прийняття нового суспільства, що виявляється у згоді прийняти його обов'язкові норми, цінності та культуру, зберігаючи власні) (Володько et al , 2008, с. 191).

За конструкцією запитань опитування було напіввідкрите, тобто з елементами відкритого (респонденти висловлювалися у вільному форматі) та закритого (усі варіанти відповідей заздалегідь сформульовані і запропоновані респондентові на вибір) опитувань (Слюсаревський et al, 2013, с. 18).

Запропонована класифікація аспектів соціокультурної інтеграції є класичною для сучасної європейської соціології міграції, а саме:

1. Інструментальний (практичний) аспект.

Це базовий рівень, без якого неможливе подальше закріплення в країні:

- Мовна інтеграція: рівень володіння чеською мовою (від побутового до професійного), подолання мовного бар'єра.
- Економічна інтеграція: працевлаштування за фахом або зміна кваліфікації, фінансова незалежність, рівень доходів.
- Житлова інтеграція: перехід від тимчасових притулків/гуртожитків, перебування у родичів до довгострокової оренди чи купівлі власного житла.
- Правова інтеграція: отримання офіційного статусу (тимчасовий захист, посвідка на проживання, чеське громадянство за програмою репатріації).

2. Культурний (когнітивний) аспект.

Цей блок описує, як мігрант засвоює внутрішні правила нового суспільства:

- Засвоєння норм і цінностей: розуміння некодифікованих правил поведінки, законів, політичної культури та етикету Чехії.
- Повсякденна культура: зміна побутових звичок, сприйняття місцевих традицій, свят, кухні, графіку роботи та відпочинку.
- Трансформація ідентичності: пошук балансу між українською ідентичністю та чеським етнічним корінням (явище «подвійної лояльності» або криза ідентичності).

3. Інтерактивний (соціальний) аспект.

Розкриває побудову соціальних зв'язків у новому середовищі:

Європа – суспільство для всіх, створене інтелектуалами

- Соціальні мережі: формування кола спілкування (чи спілкується мігрант лише всередині української/чеської діаспори, чи активно заводить друзів серед місцевих чехів).
- Участь в інституціях: залученість дітей до чеських шкіл і садочків, відвідування гуртків, спортивних секцій, релігійних чи громадських організацій.

4. Психологічний (афективний) аспект.

Цей аспект безпосередньо впливає на рішення – повертатися в Україну чи залишатися в Чехії:

- Відчуття належності: чи почувається людина «своєю» в Чехії, чи відчуває психологічний комфорт і безпеку.
- Рівень сприйняття (дискримінація): наявність або відсутність досвіду ксенофобії, упередженого ставлення з боку місцевого населення.
- Суб'єктивне благополуччя: психологічна адаптація до зміни статусу (наприклад, коли в Україні людина була кваліфікованим фахівцем, а в Чехії змушена працювати на фізичній роботі).

Загальні висновки дозволяють стверджувати, що міграційний цикл волинських чехів до Чеської республіки має особливості, а саме:

– первинні детермінанти виїзду («push-чинники») були однаковими для усіх іммігрантів та обумовлені потребою порятунку життя їхніх родин, а вибір країни – їх походженням від чеських переселенців XIX ст. та всебічним сприянням уряду, державних органів центральної та місцевої влади, закладів, установ, громадських організацій, волонтерів та приватних осіб Чеської республіки.;
– початковий етап (виникнення ідеї та підготовка до виїзду) був критично коротким і проходив в екстремальних умовах початку війни;
– основна маса іммігрантів – це жінки працездатного віку;
– основні проблеми інтеграції пов'язані з проблемою працевлаштування через складнощі з підтвердженням дипломів українських освітніх закладів, пошуком роботи за спеціальністю, важкими умовами праці, особливо для літніх людей. Також адаптація та інтеграція ускладнюються недостатнім знанням чеської мови, необхідністю пристосування до відмінностей у функціонуванні систем надання освітніх, медичних та інших послуг;
– упродовж 2022–2024 років в Україну повернулася значна кількість волинських чехів;
– серед основних причин цього процесу – бажання возз'єднання з родиною, робота та неспроможність психологічно пристосуватися до життя в Чехії;
– основною причиною рішення залишитися для постійного проживання в ЧР є бажання мати самим та дати своїм дітям європейське майбутнє;
– успішна інтеграція волинських чехів у чеське суспільство (реемігрція) має перспективи для Чеської Республіки та є певною «втратою» для України, оскільки переважна більшість з тих, хто планує надалі постійно жити у Чехії або тимчасово до завершення війни, – активні, енергійні, вмотивовані люди

працездатного віку, діти, молодь, які опановують чеську мову, прагнуть отримати чеську освіту, готові наполегливо працювати задля процвітання своїх родин.

Результати проведеного дослідження на сьогодні залишаються актуальними, по-перше, через його наукову новизну. Якщо питання виїзду та перебування українців у ЧР уже викликали інтерес у державних посадовців, науковців та журналістів обох країн та частково висвітлені у медіа у публікаціях різного ґатунку, то аспект, який стосується волинських чехів, досліджується фактично вперше. По-друге, сформульовані висновки мають практичне значення. Багатонаціональна Україна розглядає численні складові українського етносу, зокрема і чехів, як цінний ресурс для розвитку своєї державності, економіки, духовно-культурного розвитку. Відповідно і чеська держава високо оцінила потенціал своїх краян з України, які проживають в Чеській республіці. Тому обидві держави аналізують наслідки міграції українських чехів. Усіх цікавить питання, скільки з них приїдуть після завершення війни додому в Україну, а скільки приймуть рішення про неповернення. Тому аналіз мотивації, умов перебування в Чеській республіці, адаптивних можливостей волинських чехів має важливе значення. Результати запропонованого дослідження можуть мати практичну користь для органів центральної та місцевої влади України та Чехії при розробці державних стратегій та реалізації відповідних програм, які покликані розв'язати демографічні, національні, соціальні, освітні проблеми всередині країн. Дане дослідження має перспективу продовження.

Бібліографія / References:

Володько, В., Ровенчак, О. (2008). Моделі соціокультурної адаптації іммігрантів. *Вісник Львівського університету*. Серія: Соціологія, 2, 182–210. https://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/sociology/article/view/1830/1894

Лібанова, Е., Позняк, О., Цимбал, О. (2022). Масштаби та наслідки вимушеної міграції населення України внаслідок збройної агресії Російської Федерації. *Демографія та соціальна економіка*, 2, 37–57. https://lnk.ua/GsVGY3AWU

Малиновська, О. (2018). *Міграційна політика: глобальний контекст та українська практика.* Київ : НІСД. https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-05/Migration_Politic_Print-fin-3178a.pdf

Ровенчак, О. (2017*). Соціологія міграції: міжнародні аспекти.* Львів: ЛНУ імені Івана Франка. https://library.kpi.kharkov.ua/files/new_postupleniya/sommas.pdf

Ровенчак, О., Володько, В. (2015). *Міжнародна міграція: теорія і практика: монографія.* Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка. http://194.44.152.155/elib/local/sk/sk799390.pdf

Слюсаревський, М., Блинова, О. (2013). *Психологія міграції : навчальний посібник.* Кіровоград : ТОВ «Імекс ЛТД. https://www.ispp.org.ua/backup_ispp/1423057032.pdf

Ager, A., Strang, A. (2008). Understanding integration: A conceptual framework. *Journal of Refugee Studies*, 21(2), 166–191. https://www.researchgate.net/publication/31174952_Understanding_Integration_A_Conceptual_Framework

Esser, H. (2001). Integration und ethnische Schichtung. *Arbeitspapiere – Mannheimer Zentrum für Europäische Sozialforschung Mannheim*, 40. https://scispace.com/pdf/integration-und-ethnische-schichtung-4e6bokbfng.pdf

Heckmann, F. (2005). *Integration and integration policies*. Bamberg. https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-192953

Pavlenko, L, Chyzhevska, L. (2025). Integrace volyňských Čechů do české společnosti po ruské invazi na Ukrajinu v únoru 2022. *Integrace volyňských Čechů do československé/české společnosti v letech 1945-2022*. Praha : Národní archiv, 45–52. https://www.nacr.cz/wp-content/uploads/2026/02/Integrace_imprim-WEB.pdf

Олександр ПИЛИПЕНКО
доктор історичних наук,
професор кафедри гуманітарних дисциплін
Національний університет харчових технологій
Київ, Україна

ТРУДОВА МІГРАЦІЯ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У XXI СТОЛІТТІ: ПОЛІТИЧНІ ТА ЮРИДИЧНІ АСПЕКТИ

Глобальні процеси і розвиток сучасних ринкових відносин зумовлює активізацію територіальних переміщень населення. Саме процеси міграції виявились у наш час окремим і специфічним, але разом із тим і доволі ефективним чинником формування національного ринку праці в багатьох країнах світу. Україна прагне стати повноправним членом Європейського Союзу. Тому доцільно проаналізувати правові стандарти і політику країн щодо трудових мігрантів. Методологічною основою такого аналізу є статистичний, порівняльний, історичний та загальнонаукові методи наукового дослідження.

Міжнародний поділ праці у XX-XXI ст. призвів до появи трудової міграції. Причини міграції різні: економічні, національні, релігійні, політичні, екологічні. Особливе місце серед причин і мотивів міграції населення посідає якість навколишнього середовища, стихійні лиха, низький рівень економічного розвитку того чи іншого регіону, галузева структура народного господарства, наявність розгалуженої транспортної мережі, розвиток соціальної інфраструктури (можливості отримання освіти, культури, підвищення матеріального добробуту тощо).

З-поміж причин економічної міграції в науковій літературі називають такі: а) соціально-економічна криза; б) спад виробництва і криза народного господарства; в) реформаційні прорахунки та невдачі, що настають у результаті політичних нововведень; г) відмивання "тіньових капіталів", що вимагає їх міграційного руху у міждержавному просторі; д) загострення економічних протиріч і соціальних суперечностей; е) скорочення ринку праці, що призводить до масового безробіття та міграційних зрушень. Цей перелік засвідчує економічну міграцію як наслідок соціально-економічних потрясінь [1, с. 23].

Мігранти частково або повністю задовольнили потреби виробництва одягу, доглядальництва, домашніх послуг, забезпечивши робочою силою низьковартісні галузі економіки. На цих роботах здебільшого працювали жінки-мігранти з країн, що тільки розвиваються, та з країн із перехідною економікою. Чоловіки-мігранти забезпечують потреби у працівниках у сфері будівництва тощо. Провідну роль у реконструкції Західної Європи у 1950–60-х роках відіграли саме іммігранти. Після Другої світової війни трудова міграція набула статусу одного з основних засобів вирішення демографічних проблем у сфері трудових ресурсів країн – членів ЄС. В останні десятиріччя мігранти допомагають заповнювати нестачу робочої сили у секторах ІТ, інженерії, туризму, викладання, охорони здоров'я, сільського господарства тощо. Ці галузі стали залежними від іммігрантів, і це не є тимчасовим явищем. Із

прийняттям Маастрихтської угоди у 1992 р. було створено спільний економічний і політичний простір західноєвропейських країн, що утворив внутрішню безвізову зону і буферну зону навколо. Було легалізовано мігрантів, що перебували в межах ЄС, збільшився приплив мігрантів із третіх країн, пересування в межах ЄС стало набагато простішим. В останні роки значення висококваліфікованої робочої сили, яка здатна підвищувати продуктивність праці і позитивно впливати на конкурентоспроможність продукції, в економіці знань тільки зростає. Це привело до зміни традиційних соціально-політичних установок внутрішнього розвитку держав та упередженого ставлення західноєвропейського населення до певних країн-донорів трудових мігрантів як із внутрішньоєвропейського простору, так і поза ним [2, с. 320].

Проте загалом, ураховуючи потреби ринку праці в інтеграційному утворенні, міграційна політика ЄС характеризується лояльністю у ставленні до країн походження трудових мігрантів [9]. У сучасних умовах суспільно-політичного розвитку ЄС визнає необхідність у збільшенні кількості трудових мігрантів на його території й указує на необхідність про-водити більш вибіркову політику щодо допуску громадян третіх країн на національний ринок праці. Європейська комісія створила однакові можливості в законодавчій базі для трудових мігрантів, які не є громадянами ЄС.

Демографічні проблеми – один з основних аргументів Лісабонського договору 2004 р., який створює більш сприятливі умови для трудових мігрантів у регіоні [3]. Зростання середньої тривалості життя на фоні низького рівня народжуваності в країнах Західної Європи приводить до зменшення кількості працездатного населення. Тому, за прогнозними даними, у перспективі ЄС матиме потребу в залученні висококваліфікованих фахівців за його межами, а демографічні проблеми старіння нації будуть постійно посилюватися [4, с. 35]. Задля стабілізації міграційної політики в регіоні ЄС розробив стратегію «Європа–2020», що вказує на важливу роль трудових міграцій у досягненні високого рівня зайнятості та боротьби з бідністю, у реалізації основних ініціатив, спрямованих на створення нових робочих місць, яких потребує економіка Європейського Союзу.

Одним з вагомих донорів робочої сили для ЄС є Україна. У 2007 р. Україна підписала Європейську конвенцію про правовий статус трудящих-мігрантів. Положення цієї конвенції обов'язково мають бути враховані при укладанні колективного договору, якщо на підприємстві є працівник-мігрант. Створення належних критеріїв у сфері праці для працівників-мігрантів можливе лише за умови сталого регулювання відносин у сфері праці українців. Однак швидкий розвиток процесів євроінтеграції вимагає одночасного вдосконалення питань у законодавчому регулюванні праці і українських працівників, і мігрантів [5]. Формування економіки відкритого типу, скасування монополії держави на проведення зовнішньоекономічної діяльності, прагнення до утвердження України як країни з ринковою економікою стали вихідним моментом щодо включення України у світові міграційні процеси, зокрема з країнами Європейського Союзу. Необхідно зазначити, що сьогодні згадані процеси для України є доволі складними та суперечливими через неврегульованість низки соціальних, економічних і правових питань. Їх якнайшвидше вирішення повинно створити передумови для повноцінної адаптації України до стандартів

Європейського Союзу [6, с. 354].

Вагомим кроком у цьому напрямі стала Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, в розділі ІІІ якої під назвою "Юстиція, свобода та безпека" міститься низка статей, що присвячені міграції загалом та трудовій міграції зокрема [7]. Так, ст. 16 вказаної Угоди "Співробітництво у сфері міграції, притулку та управління кордонами" містить положення про те, що:

1. Сторони підтверджують важливість спільного управління міграційними потоками між їхніми територіями та надалі розвиватимуть всеохопний діалог щодо всіх питань у сфері міграції, зокрема нелегальної міграції, легальної міграції, незаконного переправлення осіб через державний кордон та торгівлі людьми, а також включення проблемних питань у сфері міграції до національних стратегій економічного та соціального розвитку регіонів, звідки походять мігранти. Такий діалог ґрунтується на основоположних принципах солідарності, взаємної довіри, спільної відповідальності та партнерства.
2. Згідно з відповідним законодавством ЄС та чинним національним законодавством, співробітництво буде зокрема зосереджуватись на:
   - подоланні причин виникнення міграції, активно використовуючи можливості співробітництва у цій сфері з третіми країнами та в межах міжнародних форумів;
   - спільному запровадженні ефективної та превентивної політики щодо боротьби з нелегальною міграцією, незаконним переправленням нелегальних мігрантів через державний кордон та торгівлею людьми, зокрема щодо методів боротьби з організованими злочинними групами, що незаконно переправляють нелегальних мігрантів через державний кордон та торгують людьми, а також захисту жертв таких злочинів;
   - запровадженні всеохопного діалогу з питань притулку, зокрема стосовно практичних аспектів реалізації Конвенції ООН про статус біженців 1951 р., Протоколу щодо статусу біженців 1967 р. та інших відповідних міжнародних документів, а також шляхом забезпечення поваги принципу "невислання";
   - правилах щодо доступу, забезпечення прав та статусу осіб, яким надано доступ, гідному поводженні та інтеграції іноземців, які проживають на законних підставах;
   - подальшому розвитку оперативних заходів у сфері управління кордонами.

Таким чином, процеси глобалізації у світі призвели до міжнародного розподілу праці. Сьогодні міжнародна трудова міграція логічно вписується в діяльність політичної системи суспільства і є однією з ланок його загально-політичного механізму. Трудова міграція трансформує різноманітні проблеми (економічні, соціальні, демографічні, екологічні, політичні) у політичні наслідки для різних суспільств. Велика кількість країн Європейського Союзу проводить політику залучення мігрантів задля забезпечення працівників на національному ринку та старіння нації, запроваджуючи різні заходи внутрішньодержавної міграційної політики.

Напрацьована велика юридична база у галузі трудового права. Глибина, різноплановість і розмаїття наслідків міграційних процесів викликають необхідність активного багатоцільового управління. Сучасна міграційна політика розвинених країн виразно набуває нових глобальних рис: відхід від моноетнічної моделі державного устрою і підтримка елементів іммміграційної моделі держави.

Бібліографія / References:

Волосько, Я. О. (2015). Міжнародна трудова міграція населення: причини виникнення та наслідки для економіки. 21–26. https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journalpaper/2017/may/2088/vnulpurn20158246.pdf

Денисюк, П. Д. (2021). Основні тенденції міграційних процесів країн Європи. Юридичний науковий електронний журнал, (4), 318–321.

Лісабонська угода (договір про реформування Європейського Союзу). (2007). https://infocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29057.pdf

Ніколаєвський, В. М., & Прохоренко, Н. Є. (2009). Теоретико-методологічні засади вивчення міграції населення. Вісник міжнародного слов'янського університету, 12(1), 34–39.

Про ратифікацію Європейської конвенції про правовий статус трудящих-мігрантів [Закон України]. (2007). Відомості Верховної Ради України, (21), 290.

Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. (2015, 20 травня). http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/ru/publish/article?art_id=246581344

Юськів, Б. (2009). Глобалізація і трудова міграція в Європі. Вид. О. М. Зень.

Зінаїда СВЯЩЕНКО
докторка історичних наук,
професорка кафедри всесвітньої історії та методик навчання
Уманський національний університет
Умань, Україна

ІНФРАСТРУКТУРНІ ІНІЦІАТИВИ ЄС У ВІДПОВІДЬ НА КИТАЙСЬКИЙ ПРОЄКТ «ОДИН ПОЯС – ОДИН ШЛЯХ»

Інфраструктурні проєкти в умовах сучасної глобальної конкуренції стратегій розвитку перетворюються на один із ключових інструментів геоекономічного та політичного впливу. Особливо це проявляється у взаємодії між провідними центрами сили – Європейським Союзом, Сполученими Штатами Америки та Китаєм. У цьому контексті китайська ініціатива «Один пояс – один шлях» (Belt and Road Initiative, BRI), започаткована у 2013 р., стала одним із наймасштабніших інфраструктурних проєктів сучасності, спрямованим на формування глобальної мережі транспортних, енергетичних і торговельних коридорів, що охоплюють Євразію, Африку та частково Латинську Америку. Реалізація цієї ініціативи створила для Європейського Союзу не лише економічні, але й політичні та нормативні виклики, що стимулювало формування власної інфраструктурної стратегії як відповіді на зростаючий вплив Китаю.

Китайська ініціатива BRI передбачає активне інвестування в інфраструктуру країн Азії, Африки та Європи з метою посилення торговельних зв'язків і розширення економічної присутності Китаю. Вона охоплює розвиток портової інфраструктури, залізничних коридорів, енергетичних мереж та цифрових платформ, формуючи альтернативну модель глобалізації під керівництвом Пекіна (The Belt and Road Initiative: …). Водночас BRI розглядається європейськими інституціями як інструмент «м'якої сили», який дозволяє Китаю формувати довгострокову залежність країн-партнерів через кредитування інфраструктурних проєктів і фінансові механізми впливу (Global battle of offers …). У ширшому академічному дискурсі підкреслюється, що ініціатива є складовою китайської стратегії переформатування глобального економічного порядку та посилення впливу в Євразії (Hillman J., 2020, p. 5). «Нині ініціатива «ОПОШ», – зазначає М. Фесенко, – більше не обмежується інфраструктурою та міжнародним співробітництвом і більш орієнтована на концепцію безпеки, що заснована на альянсі Глобального Півдня» (Фесенко, 2024. с. 138). Водночас у стратегічному вимірі BRI створює для Китаю можливість контролювати ключові логістичні вузли та морські шляхи, що безпосередньо впливає на баланс сил у світовій торгівлі. Критика в ЄС стосується також геополітичної непрозорості проєктів, екологічних ризиків та формування «інфраструктурної залежності» держав, що приєднуються до BRI.

Окремим важливим елементом глобальної конкуренції стала поява американської ініціативи PGII (Partnership for Global Infrastructure and Investment), яка позиціонується як демократична альтернатива китайському BRI та спрямована на

мобілізацію приватного капіталу для розвитку інфраструктури в країнах Глобального Півдня (Partnership for Global …). Це створює трикутник стратегічної конкуренції: Китай просуває державну модель фінансування, США – приватно-інвестиційну, а ЄС – змішану нормативно-орієнтовану модель. У цьому контексті Європейський Союз змушений балансувати між двома різними логіками глобального розвитку, що ускладнює формування його власної зовнішньої інфраструктурної політики.

У відповідь на ці виклики Європейський Союз сформував власну модель глобальної інфраструктурної політики. Першим етапом стала стратегія «Зв'язок Європи та Азії» (2018), яка визначила принципи сталості, прозорості та багатосторонності як основу міжнародних інфраструктурних проєктів. Надалі ЄС активізував співпрацю з Японією, Індією, США та країнами G7, формуючи коаліцію демократичних держав у сфері глобальної інфраструктури (European Commission, 2018). Це стало відповіддю на посилення китайського впливу та фрагментацію глобальних ланцюгів постачання.

Ключовим етапом стала ініціатива Global Gateway (2021), що передбачає мобілізацію до 300 млрд євро інвестицій до 2027 р. та охоплює транспортний, енергетичний, цифровий і соціальний виміри розвитку (European Commission, 2021). Важливо підкреслити, що значна частина фінансування реалізується через інструменти змішаного фінансування (blended finance), що передбачає залучення приватного сектору та міжнародних фінансових інституцій, включно з Європейським інвестиційним банком.

Global Gateway суттєво відрізняється від китайської моделі. У транспортній сфері ЄС розвиває альтернативні маршрути, зокрема Серединний коридор через Центральну Азію та Кавказ, що дозволяє диверсифікувати логістичні потоки та зменшити залежність від китайських маршрутів. В енергетичному вимірі пріоритетом є декарбонізація, розвиток відновлюваної енергетики та водневих технологій. У цифровій сфері ЄС інвестує в критичну інфраструктуру – 5G, підводні кабелі, супутникові системи та дата-центри, що формує основу технологічного суверенітету. Соціальний компонент включає інвестиції в освіту, охорону здоров'я та наукові дослідження, що розширює традиційне розуміння інфраструктури як суто матеріальної категорії (European Commission, 2021).

Додатково слід враховувати безпековий вимір інфраструктури. У сучасних умовах транспортні та цифрові мережі розглядаються як елементи критичної інфраструктури, вразливі до кіберзагроз, політичного тиску та економічного шантажу. Саме тому ЄС поступово інтегрує інфраструктурну політику у стратегію економічної безпеки та зниження стратегічних залежностей, зокрема у сфері рідкісноземельних металів, енергетики та телекомунікацій.

Порівняльний аналіз показує, що BRI та Global Gateway відображають дві різні моделі глобального розвитку. Китайська система є централізованою, швидкою та політично гнучкою, тоді як європейська – нормативною, багаторівневою та орієнтованою на довгострокову сталість. Рівень прозорості є ключовим фактором розмежування: ЄС використовує регуляторні механізми, аудит і багатосторонній контроль, тоді як китайська модель базується на міждержавних угодах із обмеженим

доступом до інформації. Як зазначає Європейський економічний і соціальний комітет, Global Gateway має виконувати не лише економічну, але й ціннісно-геополітичну функцію просування європейської моделі розвитку (Global battle of offers ….).

Попри стратегічну амбітність, реалізація Global Gateway стикається з низкою структурних обмежень. Серед них – недостатня мобілізація нових фінансових ресурсів, складність інституційної координації в межах ЄС, а також обмежена швидкість ухвалення рішень. Водночас конкуренція з боку BRI та PGII формує середовище «інфраструктурного суперництва», у якому країни Глобального Півдня отримують альтернативні джерела фінансування, що підвищує їхню переговорну спроможність.

У ширшому геополітичному контексті інфраструктурні ініціативи ЄС є інструментом формування його стратегічної автономії. Європейський Союз прагне зменшити залежність від Китаю, підвищити власну суб'єктність у відносинах із США та посилити присутність у країнах Глобального Півдня. Global Gateway стає елементом нової моделі європейської геоекономіки, що поєднує економічні, політичні та ціннісні компоненти.

Отже, інфраструктурні ініціативи Європейського Союзу є системною відповіддю на китайський проєкт «Один пояс – один шлях» і водночас частиною ширшої глобальної конкуренції моделей розвитку між Китаєм, США та ЄС. Вони відображають трансформацію ЄС у самостійного геополітичного актора, який прагне поєднати нормативну силу з економічними інструментами впливу. Ефективність цієї стратегії залежить від здатності ЄС подолати внутрішні інституційні обмеження, забезпечити стабільні фінансові механізми та підвищити оперативність реалізації проєктів. У разі успішної імплементації Global Gateway може стати ключовим елементом формування багатополярної та більш збалансованої системи міжнародних відносин.

Бібліографія / References:

Фесенко М.В. (2024). Роль ініціативи «Один пояс, один шлях» у трансформації міжнародного порядку. *Проблеми всесвітньої історії.* 2(26). 137–154. http://doi.org/10.46869/2707-6776-2024-26-8

European Commission. Connecting Europe and Asia Strategy (2018). https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/joint_communication_-_connecting_europe_and_asia_-_building_blocks_for_an_eu_strategy_2018-09-19.pdf

European Commission. Global Gateway. Brussels, 2021. (2021). https://commission.europa.eu/topics/international-partnerships/global-gateway_en

Global battle of offers – from the Chinese Belt and Road initiative to the EU Global Gateway: the vision of European organised civil society. https://www.eesc.europa.eu/en/our-work/opinions-information-reports/opinions/global-battle-offers-chinese-belt-and-road-initiative-eu-global-gateway-vision-european-organised-civil-society

Hillman J. (2020). The Emperor's New Road. Yale University Press. https://books.google.com.ua/books?id=xrHjDwAAQBAJ&printsec=frontcover&source=gbs_ViewAPI&hl=uk&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

Partnership for Global Infrastructure and Investment https://en.wikipedia.org/wiki/Partnership_for_Global_Infrastructure_and_Investment

The Belt and Road Initiative: A Key Pillar of the Global Community of Shared Future The State Council Information Office of the People's Republic of China. (2023). http://www.beltandroadforum.org/english/n101/2023/1010/c124-895.html

Тетяна СОЛОМЕННА
кандидатка історичних наук,
доцентка кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка
Чернігів, Україна

ПРЕМІЯ КАРЛА ВЕЛИКОГО 2026 Р. МАРІО ДРАГІ: БАЧЕННЯ СУЧАСНИХ ПРОБЛЕМ ЄВРОПИ

Однією з найпрестижніших міжнародних відзнак є премія Карла Великого, яка вручається з 1950 року в німецькому Ахені за видатний внесок в об'єднанні Європи. У різні роки її отримували видатні політики Європи та США, народ Люксембургу в 1986 році, народ та президент України в 2023 році, Європейська комісія в 1969 році, валюта євро в 2002. Урочистості відбуваються в Коронаційній залі ратуші Ахена в християнське свято Вознесіння. Церемонія проходить за участі великої кількості почесних гостей та відвідувачів численних культурних, просвітницьких, освітніх заходів, передбачених програмою премії (3).

Цьогорічний лауреат європейський банкір, колишній прем'єр-міністр Італії Маріо Драгі, який приймав вітання від канцлера Німеччини Фрідріха Мерца та прем'єра Греції Кіріакоса Міцотакіса, що стало приводом поговорити про сучасні проблеми Європи. А таких чимало. Головним досягненням Маріо Драгі, безумовно, вважається його монетарна політика щодо стабілізації євро, під час його головування в Європейському центральному банку (2011-2019 рр.).

У своєму вітальному виступі канцлер Німеччини Фрідріх Мерц зазначив, що його сміліва політика відбувалася в «загрозливий період», з застосуванням «засобів, що викликали спори» (5). Це було ризиковано, але все вдалося. Мерц додав, що такий підхід виправдав себе й в довгостроковій перспективі, а євро залишається надійною валютою. Але слова захоплення «Супер Маріо» від німецького канцлера, стосувалися не лише минулих заслуг, а й визначному внеску Драгі в постановці діагнозу сучасних проблем ЄС. Такими він бачить втрату конкурентоспроможності європейського ринку, технологічне відставання та зменшення суверенності Європи, в світі, який стрімко змінюється.

Європейська комісія (ЄК) замовила Маріо Драгі дослідження щодо теперішнього стану економіки ЄС. Результатом стала доповідь Маріо Драгі «Конкурентоспроможність ЄС: погляд в майбутнє», оприлюднена 17 вересня 2024 року (1) в Європейському парламенті. Безкомпромісний аналіз економічних й екзистенціальних проблем Європи та запропоновані рекомендації для їх вирішення, стали дороговказом для нового складу ЄК в практичній реалізації.

Основною метою аналізу Драгі стало створення Стратегії, що дозволить Європейському Союзу суттєво змінити курс. В дослідженні виділено три напрями дій: 1) подолання інноваційного розриву з США та Китаєм; 2) запровадження новітніх технологій, зокрема, ШІ в промисловий сектор, а також декарбонізація економіки та посилення конкурентоспроможності; 3) зміцнення безпеки та зниження залежності.

Для цього ЄС треба визначити пріоритети; роз'яснити компроміси, на які слід піти; запропонувати прагматичні рішення для подолання складних проблем, що постали перед Європою (1).

Тому, вітальний виступ на адресу лауреата – прем'єр-міністра Греції Кіріакоса Міцотакіса, глави уряду країни, яка стала уособленням кризи єврозони, також об'єднав дві теми: вдячність за довіру й стабілізацію євро, й подяка за визначення сучасних небезпек. Кіріакос Міцотакіс зазначив, що в свій час Драгі сказав: «єврозона сильна лише настільки, наскільки сильна її найслабкіша ланка» (4), й така довіра та впевненість в успіху вирішила долю Греції та єдиної валюти. А теперішні виклики масштабніші та більш загрозливі. Кіріакос Міцотакіс вимагає найсерйознішого ставлення, передусім, до проблеми безпеки Європи, яка має забезпечити країнам ЄС стратегічну автономію. Безпека – в найширшому сенсі, має включати: енергетику, кіберстійкість, захист кордонів, технології, збереження демократичних інститутів. Якщо Європа не матиме самодостатнього захисту, не зможе отримати стратегічну автономію, тобто втратить можливість ухвалювати стратегічні рішення. Стратегічна автономія – це прояв відповідальності, самоповаги і довготривалої стійкості, що забезпечуються конкурентоспроможністю, безпекою, здатністю діяти самостійно (4). ЄС має більш активно й ефективно реагувати на сутнісні трансформації, що відбуваються на міжнародній арені, посилюючи свою впливовість та силу.

У січні 2025 року ЄК представила «Компас конкурентоспроможності» – нову дорожню карту для відновлення динамізму Європи та стимулювання європейського економічного зростання (2). «Компас» базується на аналізі звіту Маріо Драгі про майбутнє європейської конкурентоспроможності. Вже ухвалено Стратегію ЄС щодо стартапів та масштабування; Стратегію запровадження ШІ, квантових, космічних та біотехнологій; Угоду про чисту промисловість; План дій щодо доступної енергії; Інструмент координації конкурентоспроможності та інші документи, які мають забезпечити подальші кроки.

Вже навесні 2026 року представлено законопроєкт ЄК щодо прискорення промислового розвитку (Industrial Accelerator Act (IAA)) в стратегічних галузях (6). Метою законодавчої ініціативи є стимулювання попиту на «зелені технології» на товари європейського виробництва; збільшення конкурентоспроможності європейських кампаній тощо. Основою законопроєкту стали рекомендації Маріо Драгі, викладені у доповіді, як способів поліпшення економічного стану ринку ЄС. Окремі частини законопроєкту активно критикується європейською бізнес-спільнотою, проте підтримують базові елементи щодо відновлення економічної потужності ЄС.

Нагородження лауреата премії Карла Великого італійця Маріо Драгі в рік 80-річчя Італійської республіки стало знаковою подією усвідомленням Європою власних проблем, які викристалізувалися з більшою силою в роки російсько-української війни. Мова, передусім, про досягнення «зміцнення безпеки» та «зниження залежності», набуття самодостатньої обороноздатності й спроможності, як провідного гравця світової політики. Оборонні ініціативи та спроби об'єднаної Європи адаптуватися до нових реалій, в світлі свідомого відсторонення США від зобов'язань в

межах НАТО (скорочення американського контингенту на континенті; виробництво та забезпечення озброєнням союзників; намагання перекласти відповідальність та ціну за «європейську» війну на плечі ЄС) – серйозний виклик, який потребує скоординованих зусиль.

Економічні проблеми ЄС, ускладнені непростою ситуацією з імміграційною політикою, потребують злагоджених дій, величезних інвестицій й часу, а «стратегічна автономія» вимагає від європейських партнерів сміливості, рішучості та зрозумілого формату нових оборонних об'єднань. Не всі країни-члени ЄС мають достатньо рішучості, натхнення, ресурсів та підтримки суспільства. Втома від затяжної війни, зростаючі витрати, асиметричні виклики в різних регіонах світу, на жаль, не додають динаміки європейцям. Проте, зміни, які відбуваються на світовій арені, пов'язані з трансформацією системи міжнародної безпеки змусять Європу діяти рішуче. За словами Маріо Драгі «мир – це головна й першочергова мета Європи, як в середині континенту, так і за його межами. Ми маємо продовжувати ці невпинні зусилля. Проте, загрози безпеки зростають й ми зобов'язані до них готуватися» (1). В цьому світі лише завдяки єдності можливо зберегти європейську силу й відстояти європейські цінності.

Бібліографія / References:

1. Address by Mr. Draghi – Presentation of the report on the Future of European competitiveness – European Parliament, Strasbourg 17 September 2024. *An official website of the European Union.* Retrieved from http://https://commission.europa.eu/topics/competitiveness/draghi-report_en#paragraph_47059
2. Competitiveness compass. Our plan to reignite Europe`s economy. *An official website of the European Union.* Retrieved from http:// https://commission.europa.eu/topics/competitiveness/competitiveness-compass_en
3. Karlspreis. Über den Internationalen Karlpreis zu Aachen. *Aachen.de* Retrieved from http://https://www.aachen.de/europa-internationales/karlspreis/#accordion-1-3
4. Rede S.E. Kyriakos Mitsotakis Ministerpräsident der Hellenischen Republik (2026). *Aachen.de* Retrieved from http://https://www.aachen.de/europa-internationales/karlspreis/reden-pdf/karlspreis-rede-mitsotakis.pdf?cid=10y7
5. Rede von Bundeskanzler Friedrich Merz bei der Verleihung des Internationalen Karlspreises an Prof. Dr. Mario Draghi am 14. Mai 2026 in Aachen. *Aachen.de* Retrieved from http://https://www.aachen.de/europa-internationales/karlspreis/reden-pdf/2026-bk-friedrich-merz-deutsch.pdf?cid=111j
6. ЄС хоче прискорити промисловість: що змінить новий закон. *DW*, (04.03.2026). Retrieved from http://https://www.dw.com/ru/es-hocet-uskorit-promyslennost-cto-izmenit-novyj-zakon/a-76220067

Єгор СТРІЛЮК
здобувач освітнього ступеня бакалавр
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка
Чернігів, Україна

ВІД ЛЕВІНАСА ДО ДЕРРІДИ: ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ ВИТОКИ ЕТИКИ ГОСТИННОСТІ ТА ОБРАЗУ ІНШОГО В ЄВРОПЕЙСЬКІЙ ФІЛОСОФСЬКІЙ ТРАДИЦІЇ

Постановка проблеми. Проблема гостинності належить до фундаментальних тем філософської думки, оскільки безпосередньо пов'язана з осмисленням сутності людини, її ставлення до Іншого, меж відкритості та особливостей взаємодії у соціокультурному просторі. У сучасній європейській гуманітаристиці феномен гостинності вийшов далеко за межі приватного простору дому чи суто етикетного виміру; в умовах глобалізаційних процесів, активних міграційних потоків, воєн та криз ідентичності він перемістився у сферу державної політики, міжнародного права й інституційного прийняття Іншого.

Інтелектуальні витоки сучасного переосмислення цієї проблематики коріняться у континентальній філософії XX–XXI століть, де фокус дослідницької уваги змістився з тоталізуючої онтології Нового часу на фігуру Іншого та Чужого. Особливого значення в цьому контексті набуває інтелектуальна траєкторія від Еммануеля Левінаса до Жака Дерріди, у межах якої гостинність осмислюється не лише як моральна чеснота чи соціальна практика, а як спосіб філософського розуміння відповідальності, відкритості та меж власної ідентичності. У цій роботі обґрунтовується, що шлях від Левінаса до Дерріди демонструє поступовий перехід від етики безумовної відповідальності перед Іншим до усвідомлення апорій гостинності, які постають на межі морального імперативу, права, політики та соціальних практик прийняття Чужого. Це зумовлює потребу компаративного аналізу механізмів переходу від метафізичної відповідальності за Іншого до реальних соціокультурних і правових практик, які дозволяють поєднувати збереження власної культурної ідентичності та безпеки із відкритістю до Чужого, що є особливо актуальним для досвіду сучасної України.

Методологія дослідження. Методологічну основу дослідження становить комплекс взаємопов'язаних підходів, спрямованих на історико-філософську реконструкцію, герменевтичний аналіз та соціально-філософське осмислення проблеми гостинності. Історико-філософський метод застосовано для реконструкції еволюції ідей гостинності від античної ксенії та релігійних традицій до сучасності; герменевтичний метод використано для текстуального аналізу й інтерпретації першоджерел європейської філософської думки; екзистенційно-феноменологічний метод дозволив дослідити людський досвід проживання простору Дому, а також топографію зустрічі з Іншим і Чужим; компаративний метод покладено в основу зіставлення концептуальних моделей Е. Левінаса, Ж. Дерріди та Б. Вальденфельса;

соціально-філософський підхід залучено для експлікації філософських концептів у площину сучасних викликів міграції, біженства та міжкультурного діалогу.

Результати дослідження. Дослідження показало, що філософський простір людини не є нейтральним геометричним середовищем, а виступає екзистенційним і символічним виміром співбуття, у якому через освоєння локусу Дому та означення його кордонів формується первинне розрізнення між «Своїм» і «Чужим». Історичний розвиток уявлень про гостинність маркує перехід від античної практики ксенії в поемах Гомера (2001) та філософських діалогах Платона (2000), яка підтримувала сакрально-полісний порядок і жорстко обмежувалася принципом прагматичної взаємності, до універсалізації етичного статусу мандрівника у священних текстах Біблії (2023) та Корану (2018), які наголосили на безкорисливому милосерді до людини у стані вразливості та чужинства.

Центральним інтелектуальним вузлом сучасної етики гостинності є філософія Еммануеля Левінаса, у якій проблема Іншого набуває статусу першооснови етичного мислення. Проголошуючи етику «першою філософією», Левінас зміщує акцент із автономії суб'єкта на його відповідальність перед Іншим, яка передує свободі, вибору та раціональному обґрунтуванню. Інший / Інша людина (Autrui) у цьому контексті позначає не просто незнайомця або представника іншої культури, а етичну присутність, яка принципово чинить спротив спробам підпорядкувати її розуму чи асимілювати у власний порядок смислів. Зустріч із «Обличчям» Іншого є моментом явлення нескінченності, яка виводить «Я» за межі егоїстичної замкненості й накладає безумовну, асиметричну відповідальність. У цій перспективі простір Дому трансформується з фортеці самозбереження на простір первинної гостинності – готовності безкорисливо відкрити свій світ і поділитися ним із тим, хто перебуває у стані вразливості та звернення (Levinas, 1971).

Жак Дерріда радикалізує левінасівську етику відповідальності, переводячи її у площину апорії гостинності. Якщо у Левінаса гостинність постає як етична відповідь на Обличчя Іншого, то у Дерріди вона виявляє внутрішню напругу між безумовним моральним імперативом і реальними умовами права, держави, кордонів та ідентифікації прибульця. Дерріда концептуалізує цю напругу через протиставлення безумовної гостинності, яка вимагає абсолютного відкриття перед анонімним Іншим без запитань про його ім'я та статус, і умовної гостинності, що неминуче спирається на право господаря, закони спільноти й процедури допуску. Саме тому гостинність у Дерріди постає як «неможлива можливість»: вона не може бути повністю реалізована в чистому вигляді, але без її безумовного горизонту будь-яка правова політика прийняття Іншого ризикує перетворитися на механізм виключення або контролю (Derrida, 2000).

Важливим проміжним поняттям між етичним виміром Іншого та соціальним досвідом зустрічі з інакшістю є категорія Чужого. Якщо Інший у левінасівській перспективі насамперед відкриває вимір етичної відповідальності, то Чуже у феноменології Бернгарда Вальденфельса позначає те, що вторгається у межі «власного порядку», порушує звичні способи розуміння й вимагає відповіді ще до остаточної класифікації або інтерпретації (Waldenfels, 1997). У цьому сенсі

гостинність є не лише моральною чеснотою чи правовою процедурою, а респонзивною практикою, у якій суб'єкт змушений відповідати на виклик інакшості. Такий підхід дозволяє уникнути як асиміляції Чужого, тобто знищення його чужості, так і байдужого дистанціювання від нього; натомість він відкриває простір солідарності, де інакшість визнається як цінність, що розширює горизонти саморозуміння господаря (Кунгурцева, 2019).

У теоретичному вимірі інтелектуальна траєкторія Левінас – Дерріда – Вальденфельс демонструє механізм переходу від метафізичної відповідальності за Іншого до осмислення конкретних практик прийняття Чужого. Левінас формулює етичну першооснову гостинності як безумовну відповідальність; Дерріда показує, що ця відповідальність неминуче вступає в напругу з правом, кордонами та умовами допуску; Вальденфельс дає змогу описати саму ситуацію зустрічі з Чужим як респонзивну подію, у якій змінюється не лише прибулець, а й господар. Саме в цьому переході формується «образ Іншого» як складна єдність етичної присутності, чужості, вразливості та соціальної репрезентації.

У сучасному суспільному вимірі етика гостинності стає критерієм гуманістичної якості демократичних інституцій. Вона випробовується соціокультурними викликами ксенофобії, яка демонізує Чужого, а також суперечностями політики визнання, яка у разі формального підходу може не долати, а відтворювати соціокультурну дистанцію між спільнотами (Taylor, 1994). На противагу цьому, дієва соціокультурна гостинність потребує розвитку активного міжкультурного діалогу та інклюзивних освітніх і мовних практик, здатних не лише інтегрувати мігрантів чи біженців, а й змінювати саму приймаючу спільноту через досвід зустрічі з Іншим (González Novoa et al., 2025).

Сучасний український досвід повномасштабної війни особливо гостро актуалізує проблему меж гостинності, оскільки змушує розрізняти Іншого як людину у стані вразливості та Іншого як носія насильства. У цьому контексті важливою є рефлексія Джона Капуто над безумовною гостинністю в ситуації, коли Інший постає як «небажаний» і може приходити не як прохач захисту, а як загарбник або джерело загрози (Caputo, 2022). Водночас дослідження практик прийняття українських біженців у приватному й родинно-дружньому просторі показують, що гостинність не зводиться до одноразового акту прихистку, а розгортається як складний процес щоденної взаємодії, узгодження меж, турботи, напруги та взаємної адаптації між господарями й гостями (Birger et al., 2024; Luczaj, 2023).

Отже, інтелектуальна траєкторія від Левінаса до Дерріди дозволяє побачити етику гостинності як одну з ключових форм осмислення образу Іншого в європейській філософській традиції. Левінас закладає її етичну основу через ідею безумовної відповідальності перед Іншим; Дерріда виявляє її внутрішню апорійність і напругу між безумовним моральним імперативом та умовними правовими механізмами; Вальденфельс пропонує респонзивну модель відповіді на Чуже як подію, що змінює самого суб'єкта. У такому прочитанні гостинність постає не лише як моральна чеснота чи соціальна практика, а як спосіб філософського осмислення меж власної ідентичності, відкритості до інакшості та відповідальності за людину у стані вразливості. Саме тому звернення до етики гостинності набуває особливої

актуальності в сучасній Європі й Україні, де питання прийняття Іншого, збереження гідності, солідарності та співбуття стають не абстрактними філософськими проблемами, а умовами збереження демократичної та гуманістичної спільноти.

Бібліографія / References:

Біблія. (2023). *Сучасний переклад із второканонічними книгами з давньоєврейської та давньогрецької мов* (Р. Турконяк, пер.). Українське Біблійне Товариство.

Гомер. (2001). *Одіссея* (Б. Тен, пер.). Фоліо.

Коран. (2018). *Переклад смислів українською мовою* (М. М. Якубович, пер.). Hat Cilt.

Кунгурцева, С. О. (2019). Чуже як предмет респонзивної феноменології Бернгарда Вальденфельса. *NaUKMA Research Papers in Philosophy & Religious Studies, 4*, 73–78.

Платон. (2000). *Держава* (Д. Коваль, пер.). Основи.

Birger, L., Tarshish, N., & Nouman, H. (2024). Expanding the boundaries of hospitality: The relationship between Ukrainian refugees and their hosts. *Journal of Ethnic and Migration Studies, 50*(16). https://doi.org/10.1080/1369183X.2024.2359684

Caputo, J. (2022). Unconditional hospitality – When the other is not welcome. *Theological Reflections: Eastern European Journal of Theology, 20*(2), 91–102. https://doi.org/10.29357/2789-1577.2022.20.2.7

Derrida, J. (2000). *Of hospitality*. Stanford University Press.

González Novoa, A., González Luís, M. L. C., Perera Méndez, P., & Martín Hurtado, M. D. (2025). Pedagogy of hospitality: Critical reflection on teaching language to migrants. *Education Sciences, 15*(4), Article 437. https://doi.org/10.3390/educsci15040437

Levinas, E. (1971). *Totalité et infini: Essai sur l'extériorité*. Martinus Nijhoff.

Luczaj, K. (2023). Multifaceted hospitality: The micro-dynamics of host–guest relations in Polish homes after 24 February 2022. *Central and Eastern European Migration Review, 13*(1), 25–45. https://doi.org/10.54667/ceemr.2023.19

Taylor, C. (1994). The politics of recognition. In A. Gutmann (Ed.), *Multiculturalism: Examining the politics of recognition* (pp. 25–73). Princeton University Press.

Waldenfels, B. (1997). *Topographie des Fremden: Studien zur Phänomenologie des Fremden*. Suhrkamp.

Олена СТРІЛЮК
кандидатка історичних наук,
доцентка кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка
Чернігів, Україна

СТРАТЕГІЧНА АВТОНОМІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ МІЖ ТРАНСАТЛАНТИЧНОЮ СОЛІДАРНІСТЮ ТА АЗІЙСЬКИМ ВИКЛИКОМ

Постановка проблеми. Сучасна трансформація міжнародного порядку, повномасштабна війна Російської Федерації проти України, криза глобальних виробничих ланцюгів і посилення конкуренції між центрами сили актуалізували питання про здатність Європейського Союзу діяти як самостійний геополітичний суб'єкт. У цьому контексті концепція стратегічної автономії ЄС вийшла за межі вузького оборонного дискурсу та дедалі частіше трактується як комплексна модель політичної, безпекової, економічної, технологічної та енергетичної стійкості (Biscop, 2019; Tocci, 2021). Водночас її практична реалізація залишається суперечливою, оскільки ЄС має поєднувати прагнення до більшої самостійності з необхідністю збереження трансатлантичної солідарності та партнерства з НАТО (Fiott, 2018; Howorth, 2018).

Проблемність теми зумовлена також азійським виміром сучасної геополітики. Китай у документах ЄС визначається одночасно як партнер для співпраці, переговорний партнер, економічний конкурент і системний суперник (European Commission & High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy [EC & HR], 2019). Така багаторівнева формула засвідчує складність європейської політики щодо Азії: ЄС не може дозволити собі повного «роз'єднання» з китайською економікою, але водночас змушений знижувати критичні залежності у сфері напівпровідників, рідкісноземельних металів, цифрових технологій і «зеленого» переходу. Після 2023 р. ця логіка дедалі частіше осмислюється через політику de-risking, тобто адресного зменшення ризиків у стратегічних секторах без повного розриву економічних зв'язків (EC & HR, 2023; European Parliament & Council of the European Union [EP & Council], 2023, 2024; Von der Leyen, 2023). Отже, наукова проблема полягає у з'ясуванні того, чи здатна стратегічна автономія стати не альтернативою трансатлантичній єдності, а політичною рамкою адаптації Європи до умов багатополярного світу.

Методологія дослідження. Дослідження ґрунтується на міждисциплінарному підході, що поєднує інструментарій історії міжнародних відносин, політології та європейських студій. Застосовано принципи історизму й системності, які дозволяють розглядати стратегічну автономію не як разову політичну реакцію на кризу після 2022 р., а як результат тривалої еволюції європейського безпекового та економічного мислення. Проблемно-хронологічний метод використано для простеження зміни змісту поняття: від оборонної автономії до концепції відкритої стратегічної автономії,

зорієнтованої на стійкість, диверсифікацію та керування залежностями (European Commission, 2021; Toccі, 2021).

Теоретичну основу дослідження становлять елементи неореалістичного, інституціонального та конструктивістського підходів, що активно застосовуються у сучасних європейських студіях. Неореалізм дає змогу пояснити прагнення ЄС зменшити вразливість в умовах зростання силової конкуренції; інституціональний підхід – проаналізувати роль спільних механізмів ЄС, зокрема PESCO, Європейського оборонного фонду та Стратегічного компаса; конструктивізм – розглянути стратегічну автономію як складову формування нової європейської політичної ідентичності та міжнародної суб'єктності (Biscop, 2019; Fiott, 2018; Toccі, 2021). Також у роботі застосовано метод дискурс-аналізу офіційних документів ЄС, зокрема Стратегічного компаса безпеки й оборони, спільної комунікації щодо відносин з Китаєм, Стратегії європейської економічної безпеки, європейських регламентів European Chips Act та Critical Raw Materials Act, Спільної декларації про співробітництво ЄС і НАТО, а також промови Урсули фон дер Ляєн щодо політики de-risking (Council of the European Union, 2022; EC & HR, 2019, 2023; EP & Council, 2023, 2024; European Council et al., 2023; Von der Leyen, 2023).

Результати дослідження. Проведений аналіз засвідчує, що стратегічна автономія Європейського Союзу не може бути зведена до ідеї самоізоляції, нейтралізму чи дистанціювання від трансатлантичного партнерства. Її доцільно розглядати як здатність ЄС самостійно визначати стратегічні інтереси, ухвалювати політичні рішення та мобілізувати необхідні ресурси, зберігаючи при цьому союзницькі зв'язки зі США і НАТО. У цьому сенсі стратегічна автономія постає не як проєкт повної незалежності, а як модель відповідальної взаємозалежності, що має забезпечити більшу стійкість Європи в умовах нестабільного міжнародного середовища (Toccі, 2021).

Повномасштабна війна Російської Федерації проти України стала ключовим чинником переосмислення європейської безпекової політики. Вона виявила обмеженість попередньої моделі, яка спиралася на припущення про стабілізуючу роль економічної взаємозалежності, та продемонструвала збереження значної залежності Європи від військово-технічних можливостей США у сфері «жорсткої сили». Водночас ухвалення Стратегічного компаса 2022 р. засвідчило прагнення ЄС перейти від ситуативного кризового реагування до довгострокового посилення оборонних спроможностей, кіберстійкості, військової мобільності та здатності діяти у партнерстві з НАТО (Council of the European Union, 2022). Спільна декларація про співробітництво ЄС і НАТО 2023 р. також підтвердила, що сильніша європейська оборона має бути сумісною з НАТО та доповнювати його, а не становити альтернативу Альянсу (European Council et al., 2023). Отже, стратегічна автономія у безпековому вимірі не заперечує трансатлантичну солідарність, а передбачає її оновлення через більшу відповідальність європейських держав за власну оборону (Fiott, 2018; Howorth, 2018).

Водночас сучасне розуміння стратегічної автономії дедалі більше виходить за межі оборонної сфери. Азійський виклик, насамперед зростання ролі Китаю,

актуалізував для ЄС питання технологічного суверенітету, захисту критичної інфраструктури, стабільності виробничих ланцюгів і доступу до стратегічної сировини. У Стратегії європейської економічної безпеки 2023 р. ці виклики конкретизовано через ризики для стійкості ланцюгів постачання, фізичної та кібербезпеки критичної інфраструктури, технологічної безпеки, а також ризики використання економічних залежностей як інструменту тиску (EC & HR, 2023). У цьому контексті політика de-risking стала спробою знайти проміжну модель між відкритістю глобальній економіці та потребою зменшити критичні залежності (Von der Leyen, 2023). European Chips Act і Critical Raw Materials Act засвідчують прагнення ЄС перетворити стратегічну автономію на практичну політику у сферах напівпровідників, критичної сировини, цифрового та «зеленого» переходу (EP & Council, 2023, 2024).

Особливе місце у трансформації європейської стратегічної автономії посідає Україна. Російсько-українська війна показала, що майбутня архітектура європейської безпеки не може будуватися лише на економічній інтеграції чи нормативному впливі ЄС. Вона потребує поєднання військової спроможності, енергетичної стійкості, технологічної незалежності, політичної єдності та ціннісної солідарності. Україна в цьому контексті постає не лише як об'єкт підтримки, а й як чинник переосмислення самого європейського проєкту, оскільки її досвід опору російській агресії актуалізує питання про здатність Європи захищати власні цінності, кордони та політичний порядок (European Council et al., 2023).

Таким чином, стратегічна автономія Європейського Союзу може розглядатися як політична рамка безпеково-економічної адаптації Європи до умов багатополярності. Вона передбачає не відмову від відкритості, а здатність керувати нею; не розрив із трансатлантичним партнерством, а підвищення європейської відповідальності в його межах; не ізоляцію від Азії, а зменшення критичної вразливості та захист стратегічних інтересів ЄС. Її ефективність визначатиметься тим, чи зможе Європейський Союз перетворити стратегічну автономію з політичного дискурсу на узгоджену практику оборонної координації, економічної безпеки, технологічної політики та довгострокової підтримки України як складової майбутньої європейської безпекової архітектури.

Бібліографія / References:

Biscop, S. (2019). *European strategy in the 21st century: New future for old power*. Routledge. https://doi.org/10.4324/9780429427442

Council of the European Union. (2022). *A strategic compass for security and defence: For a European Union that protects its citizens, values and interests and contributes to international peace and security*. https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/strategic_compass_en3_web.pdf

European Commission. (2021). *Trade policy review – An open, sustainable and assertive trade policy (COM(2021) 66 final)*. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52021DC0066

European Commission & High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy. (2019). *EU-China – A strategic outlook (JOIN(2019) 5 final)*. https://commission.europa.eu/system/files/2019-03/communication-eu-china-a-strategic-outlook.pdf

European Commission & High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy. (2023). *Joint communication to the European Parliament, the European Council and the Council on European economic security strategy (JOIN(2023) 20 final)*. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52023JC0020

European Council, European Commission, & North Atlantic Treaty Organization. (2023, January 10). *Joint declaration on EU-NATO cooperation*. https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/01/10/eu-nato-joint-declaration-10-january-2023/

European Parliament & Council of the European Union. (2023). *Regulation (EU) 2023/1781 establishing a framework of measures for strengthening Europe's semiconductor ecosystem and amending Regulation (EU) 2021/694 (Chips Act)*. https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/1781/oj

European Parliament & Council of the European Union. (2024). *Regulation (EU) 2024/1252 establishing a framework for ensuring a secure and sustainable supply of critical raw materials*. https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1252/oj

Fiott, D. (2018). *Strategic autonomy: Towards "European sovereignty" in defence?* (EUISS Brief No. 12). European Union Institute for Security Studies. https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/Brief%2012_Strategic%20Autonomy.pdf

Howorth, J. (2018). Strategic autonomy and EU-NATO cooperation: Threat or opportunity for transatlantic defence relations? *Journal of European Integration, 40*(5), 523–537. https://doi.org/10.1080/07036337.2018.1512268

Tocci, N. (2021). *European strategic autonomy: What it is, why we need it, how to achieve it*. Istituto Affari Internazionali. https://www.iai.it/sites/default/files/9788893681780.pdf

Von der Leyen, U. (2023, March 30). *Speech by President von der Leyen on EU-China relations to the Mercator Institute for China Studies and the European Policy Centre*. European Commission. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/speech_23_2063

Ігор ТОДОРОВ
доктор історичних наук,
професор кафедри міжнародних студій та суспільних комунікацій
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Ужгород, Україна

ЄВРОПЕЙСЬКА МОДЕЛЬ ТОЛЕРАНТНОСТІ ТА ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ: ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

У сучасному європейському політичному та соціокультурному просторі поняття толерантності набуває фундаментального значення як основа демократичного співіснування, забезпечення прав людини та соціальної інтеграції. Одним із ключових вимірів європейської толерантності є питання статі та гендеру, що безпосередньо пов'язане з принципами рівності, недискримінації та поваги до людської гідності [1].

Європейські інституції, насамперед Рада Європи та Європейський Союз, розглядають гендерну рівність як невід'ємну складову демократії та правової держави. У сучасному дискурсі толерантність перестає означати лише «терпимість» до відмінностей і дедалі більше трактується як активне визнання рівності прав та можливостей незалежно від статі, гендерної ідентичності чи соціальних ролей [2].

Проблематика дослідження полягає у суперечності між задекларованими європейськими цінностями толерантності та реальною практикою забезпечення гендерної рівності в суспільствах Європи та країн, що інтегруються до європейського простору, зокрема України. Попри значний розвиток міжнародно-правових стандартів у сфері прав людини, у сучасному суспільстві продовжують існувати гендерні стереотипи, дискримінація за ознакою статі, нерівний доступ до політичних, економічних і соціальних ресурсів, прояви сексизму та гендерно зумовленого насильства, суспільна поляризація навколо питань гендерної ідентичності [3].

Рада Європи визначає гендерну рівність як рівну видимість, участь, відповідальність та доступ до ресурсів для жінок і чоловіків у всіх сферах суспільного життя. Водночас європейські документи наголошують, що ефективна рівність ще не стала повною соціальною реальністю навіть у країнах ЄС [4]. Особливої актуальності проблема набуває в контексті європейської інтеграції України, де питання толерантності, гендерної політики та захисту прав людини стають елементами демократичної трансформації держави.

Метою нашого дослідження є аналіз концептуальних засад європейської толерантності у контексті співвідношення понять «стать» і «гендер», а також визначення особливостей формування гендерної рівності як складової сучасної європейської системи цінностей в контексті європейської інтеграції України. Задля досягнення цієї мети висуваються такі завдання**:**

- Визначити відмінності між поняттями «стать» і «гендер».
- Дослідити європейські нормативно-правові підходи до гендерної рівності.

- Виявити основні виклики реалізації політики толерантності у сфері гендерних відносин.
- Охарактеризувати перспективи імплементації європейських гендерних стандартів в Україні.

Методологія дослідження. В роботі використано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів дослідження: системний метод, порівняльний метод, дискурс-аналіз, нормативно-правовий аналіз, соціокультурний підхід надав можливість дослідити вплив традиційних моделей суспільства на формування гендерних ролей та рівень суспільної толерантності.

Теоретичні засади дослідження. У європейській традиції толерантність ґрунтується на принципах прав людини, демократії, верховенстві права, визнанні культурного та соціального плюралізму. Сучасна європейська концепція толерантності передбачає не лише невтручання, але й активне забезпечення рівних прав для всіх соціальних груп.

В цьому контексті важливим є розмежування понять стать та гендер. Стать - біологічна характеристика людини, пов'язана з фізіологічними особливостями організму. Гендер - соціокультурна категорія, яка визначає ролі, очікування та моделі поведінки, сформовані суспільством. Європейська гендерна політика базується на концепції інтеграції гендерного підходу в усі сфери державної політики.

Європейська толерантність має правозахисний характер. Толерантність у сучасній Європі розглядається як інструмент забезпечення людської гідності та недискримінації, а не лише як моральна категорія. Гендерна рівність є складовою демократичного розвитку. Європейські інституції прямо пов'язують гендерну рівність із функціонуванням демократії та соціальної стабільності. У суспільствах зберігаються гендерні стереотипи. Попри законодавчі зміни, жінки та представники гендерних меншин продовжують стикатися з дискримінацією, нерівністю можливостей та соціальними упередженнями.

Україна перебуває у процесі адаптації до європейських стандартів. Євроінтеграційний курс України стимулює розвиток антидискримінаційного законодавства та впровадження політики гендерної рівності, однак суспільний дискурс залишається суперечливим.

Гендерна проблематика стає частиною безпекового дискурсу. Питання рівності, інклюзивності та захисту прав людини дедалі більше інтегруються у політику міжнародної безпеки та гуманітарної стабільності.

Наукова новизна дослідження полягає у комплексному аналізі взаємозв'язку між європейською концепцією толерантності та сучасними підходами до розуміння статі й гендеру в умовах трансформації європейського безпекового та соціокультурного середовища.

Отже, концептуальні засади європейської толерантності формуються на основі принципів прав людини, демократії та недискримінації. У сучасній Європі питання статі та гендеру виходять за межі виключно біологічного чи соціального виміру й стають важливим елементом правової та політичної системи.

Європейський підхід до гендерної рівності передбачає забезпечення рівних прав і можливостей, подолання дискримінації, боротьбу із сексизмом, формування інклюзивного суспільства.

Для України імплементація європейських стандартів толерантності та гендерної рівності є не лише частиною євроінтеграційного процесу, але й необхідною умовою розвитку демократичної правової держави.

Бібліографія / References:

1. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ENG
2. Gender Equality Strategy 2024-2029. URL: https://www.coe.int/en/web/genderequality/gender-equality-strategy
3. The Gender Equality Strategy 2020-2025. URL: https://ec.europa.eu/newsroom/just/items/682425/en
4. Gender Equality Glossary (2016). URL: https://edoc.coe.int/en/gender-equality/6947-gender-equality-glossary.html

Інна ТУРЯНИЦЯ
кандидатка історичних наук,
доцентка кафедри історії Угорщини та європейської інтеграції
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Ужгород, Україна

ЛИТВА ЯК МОДЕЛЬ ГЕОПОЛІТИКИ МАЛИХ ДЕМОКРАТІЙ: МІЖ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЮ ВІЙНОЮ, КИТАЙСЬКИМ ТИСКОМ І ТРАНСАТЛАНТИЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ

Постановка проблеми потенційних можливостей малих демократій має для України не лише теоретичний, але й прагматичний інтерес. Вразливість, чи транспарентність кордонів, ризики, або переваги сусідства, економічний та військово-технічний потенціал посилюються, або ж нівелюються розумінням характеру викликів, інституційними та комунікативними спроможностями дипломатії, системою міжнародної взаємодії, членством у блоках та союзах. Досвід Литви – країни територіально невеликої і з обмеженим потенціалом є яскравим прикладом, як можна примножити вигоди, і применшити об'єктивні ризики через продумане позиціонування себе у колі сусідів, спільнот та міжнародного співтовариства. У цьому сенсі Литва є важливим кейсом для аналізу, оскільки її зовнішня політика вибудовується навколо трьох взаємопов'язаних вимірів: протидії російській агресії проти України та загроз, із нею пов'язаних, опору китайському тиску та збереження трансатлантичної безпекової солідарності як запоруки виживання малої демократії.

Безпекову культуру Литви формує не тільки об'єктивна географічна реальність, але й історичний досвід серйозних викликів через російське сусідство (Šešelgytė, 2010:21). Це зумовило формування стійких віктимних комплексів, сформованих пам'ятанням про втрату державності, радянську окупацію, що диктувало потребу в надійних гарантіях безпеки. Ця логіка привела Литву до НАТО та ЄС. Але за цією формальною стороною проглядається інше: геополітика малої держави, котра попри вразливість набула політичної суб'єктності, що помітно перевищує існуючий потенціал. Якщо спертися на **методологію** перцептивної географії, посередництвом котрої створюється ментальний образ країн/регіонів – компліментарний, або як генератор ризиків (Gould & White, 2012), то в Литві з цим усе гаразд. І експертне середовище, і політичний істеблішмент раніше від інших ідентифікували російський ревізіонізм як довготривалу загрозу. Литва чітко пов'язала безпеку України з власною безпекою, що показово, не в 2022 р., а значно раніше в 2014-2015 рр. Так само литовська дипломатія почала розглядати зростання впливу КНР не як віддалену азійську проблему, а як складову глобального авторитарного виклику.

Якщо вдатися до перехресного застосування **епістеми** малих держав, **методології** безпекових студій, аналізу зовнішньої політики та досліджень демократичної стійкості, то переконливим є умовивід Т. Янелюнаса про необхідність виходити не лише з усвідомлення структурних обмежень малої держави, але й від її ролі політичного агента, здатного впливати на зовнішньополітичні рішення та на

ширші міжнародні структури (ЄС і НАТО) (Janeliūnas, 2021:3–5). Дослідник справедливо розглядає Литву як малу державу, потенціал якої зростає через політичну активність союзницьку стратегію та просування власних інтересів посередництвом міжнародних організацій (Janeliūnas, 2021:11–13). Такий підхід є продуктивним для пояснення способу позиціонування сучасної Литви, оскільки її політика щодо України, Китаю, Тайваню та НАТО не зводиться до пасивної адаптації до зовнішніх обставин, а демонструє намагання малої держави розширити простір власного впливу через союзництво, ціннісну аргументацію, міжнародно-правову послідовність і стратегічне позиціонування.

Дуже цікавим виглядає застосування методології політичного аналізу означених геополітичних чинників. М. Шешельґітє запропонувала подвійний вимір литовської безпекової культури: щодо ЄС вона ґрунтується переважно на кантіанській логіці норм, інституційній співпраці та взаємозалежності, тоді як щодо пострадянського простору – на гоббсівському розумінні міжнародних відносин як простору сили, загроз і небезпеки (Šešelgytė, 2010:39). Важливо, що ця гіпотеза, озвучена у 2010 р., знайшла своє блискуче підтвердження за деякий час. Важливо, що вона фігурувала не тільки, і не стільки на сторінках наукової періодики, але й проглядалася як мотив додержання стратегічної послідовності у зовнішній політиці, чіткої ціннісної рамки, активної участі в союзницьких структурах та розуміння того, що власна безпека напряму пов'язана з ширшими регіональними й глобальними процесами.

Відтак, для Литви російсько-українська війна сприймалась як загроза безпеці всього східного флангу НАТО, як виклик європейському політичному порядку та питання національної безпеки безпосередньо її самої (Kojala & Berman, 2026:36). Через це не викликає подиву союзницька відповідальність Вільнюса, котрий запланував у 2026 р. витратити на оборону рекордні 5,38% ВВП, залишаючись водночас одним із найпослідовніших прихильників військової та дипломатичної підтримки України (NATO, 2026). Ця підтримка мотивується не лише ціннісними мотивами (хоча й ними теж), а як інструмент стратегічного самозахисту. Литовська формула «захищаючи Україну – захищати себе» не обов'язково вербалізується повсякчас напряму. Утім вона виразно присутня в литовській політиці після 2014 р. і особливо після 2022 р. Україна для Литви є не буфером у старому геополітичному сенсі, а державою, чий спротив руйнує можливість швидкого відновлення російської імперської потуги. Саме тому підтримка української оборони для Вільнюса є частиною власної безпекової стратегії. Цей мотив задекларований в Угоді про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Литвою 2024 р. і конкретизований у намірі щорічно вкладати у підтримку Україні 0,25% ВВП. (President of Ukraine, 2024:Preamble).

Китайський напрям геополітики малих демократій розширює горизонт безпеки Литви до Індо-Тихоокеанського регіону, зовнішнім виявом котрого став конфлікт навколо Тайванського представництва у Вільнюсі. Виникнення цієї проблеми засвідчило, що Литва розглядає авторитарні виклики як взаємопов'язані. Російська війна проти України, китайський тиск на Тайвань, економічний примус, дипломатичні санкції та інформаційні інвазії постають у литовській оптиці як різні

прояви ширшого конфлікту між демократичним порядком і авторитарним ревізіонізмом. Міркування безпеки і цінностей у політиці у цьому випадку переплелися у тісний вузол (Andrijauskas, 2022:1). Показовим підтвердженням цьому стали положення документу Strategy for Security and Defence Engagement in the Indo-Pacific Region, оприлюдненого Міністерством національної оборони Литовської Республіки у травні 2025 р. У ньому йдеться про те, що географічна віддаленість більше не ізолює європейську безпеку від процесів в Індо-Тихоокеанському регіоні, а збереження миру й безпеки у цьому просторі відповідає фундаментальним безпековим інтересам Литви (Republic of Lithuania, Ministry of National Defence, 2025:3).

Литовський конфлікт з КНР набув особливого значення, поставивши питання: чи здатна мала демократія зберегти політичну суб'єктність перед тиском великої авторитарної держави. У цьому сенсі литовсько-китайська криза вийшла за межі двостороннього сюжету й перетворилася на тест для європейської стратегічної єдності.

Таким чином, литовська модель безпеки малої демократії є багатокомпонентною. Вона не зводиться до членства в НАТО, хоча НАТО залишається її центральною опорою. Вона включає оборонні витрати, союзницьку присутність, підтримку України, протидію російському й китайському тиску, інформаційну стійкість, ефективну оборону, дипломатичну активність у ЄС, партнерство з Індо-Тихоокеанськими демократіями та морально-правову аргументацію зовнішньої політики. Саме ця багатовимірність дозволяє Литві, попри об'єктивно обмежений потенціал малої держави, демонструвати не слабкість і залежність, а політичну мобільність і проактивність, застосовувати зрозумілий ціннісний вимір, концептуальну далекоглядність та здатність протистояти існуючим ризикам.

Бібліографія / References:

Andrijauskas, K. (2022). The Sino-Lithuanian crisis: Going beyond the Taiwanese Representativeб 12. *Institut français des relations internationales / Center for Asian Studies*. https://www.ifri.org/sites/default/files/migrated_files/documents/atoms/files/andrijauskas_sino_lithuanian_crisis_2022.pdf.

Gould, P., White, R. (2012). *Mental maps is a valuable contribution to the field of Geography*. 2nd ed. London & New York: Routledge, 184.

Janeliūnas, T. (2021). *Foreign policy analysis of a Baltic state: Lithuania and "Grybauskaitė doctrine"*. Abington & New York: Routledge. 242.

Kojala, L., & Berman, I. (2026). "Deterrence, messaging, and a Europe-led defense": An interview with Ilan Berman. *Lithuanian Foreign Policy Review*, 45, 34–37. https://www.urm.lt/storage/main/public/uploads/2026/01/lithuanian-foreign-policy-review-2025.pdf

NATO Secretary General and the Prime Minister of Lithuania discuss collective security and support for Ukraine. (2026), *NATO*. (February 26). https://www.nato.int/en/news-and-events/articles/news/2026/02/26/nato-

secretary-general-and-the-prime-minister-of-lithuania-discuss-collective-security-and-support-for-ukraine

President of Ukraine. (2024). Agreement on security cooperation between Ukraine and the Republic of Lithuania. June 27. https://www.president.gov.ua/en/news/ugoda-pro-spivrobitnictvo-u-sferi-bezpeki-mizh-ukrayinoyu-ta-91809

Republic of Lithuania, Ministry of National Defence. (2025). Strategy for security and defence engagement in the Indo-Pacific region. https://kam.lt/wp-content/uploads/2025/07/Strategy-for-Security-and-Defence-Engagement-in-the-Indo-Pacific-Region.pdf

Šešelgytė, M. (2010). Security culture of Lithuania. *Lithuanian Foreign Policy Review*, 24, 23–40. https://etalpykla.lituanistika.lt/object/LT-LDB-0001%3AJ.04~2010~1367174114118/J.04~2010~1367174114118.pdf.

Роман ХРОПАТИЙ
здобувач освітнього ступеня бакалавр
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
Чернігів, Україна

КРИЗА РОХІНДЖА У М'ЯНМІ: ГУМАНІТАРНА ПОЛІТИКА ЄС МІЖ ЦІННОСТЯМИ ТА ГЕОПОЛІТИЧНИМИ ВИКЛИКАМИ

Актуальність та постановка проблеми. Криза рохінджа у М'янмі є одним із найгостріших гуманітарних конфліктів сучасності, що поєднує етнічний, релігійний, політичний та міжнародно-правовий виміри. Рохінджа – мусульманська меншина, яка тривалий час зазнавала системної дискримінації, обмеження громадянських прав і фактичної маргіналізації в М'янмі. Особливої гостроти криза набула після подій 2017 р. у штаті Ракхайн, коли масштабне насильство з боку сил безпеки М'янми спричинило масову втечу рохінджа до сусідньої Бангладеш. У доповіді Незалежної міжнародної місії ООН зі встановлення фактів у М'янмі ці події були пов'язані з імовірними злочинами проти людяності, воєнними злочинами та ознаками геноцидального наміру щодо рохінджа (Independent International Fact-Finding Mission on Myanmar, 2018).

У міжнародному вимірі криза рохінджа вийшла за межі внутрішньополітичної проблеми М'янми й стала тестом для системи захисту прав людини, міжнародного гуманітарного реагування та механізмів відповідальності за масові злочини. Важливим правовим виміром проблеми стала справа The Gambia v. Myanmar у Міжнародному суді ООН, пов'язана із застосуванням Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього (International Court of Justice, 2026). Для Європейського Союзу криза рохінджа стала не лише питанням гуманітарної допомоги, а й випробуванням здатності поєднувати ціннісні засади зовнішньої політики – захист прав людини, демократії та міжнародного права – з геополітичними обмеженнями, зумовленими роллю регіональних акторів, позицією АСЕАН, впливом Китаю та тривалою внутрішньою нестабільністю М'янми.

Метою дослідження є аналіз гуманітарної політики Європейського Союзу щодо кризи рохінджа та визначення впливу ціннісних і геополітичних чинників на формування підходів ЄС. Обґрунтовується, що політика ЄС щодо рохінджа є прикладом поєднання нормативної сили та обмеженого геополітичного впливу: Європейський Союз здатний мобілізувати значні гуманітарні ресурси, санкційні інструменти й дипломатичний тиск, однак його можливості змінити поведінку влади М'янми залишаються обмеженими через регіональний баланс сил і відсутність єдиної міжнародної позиції.

Методологія дослідження. Методологічну основу роботи становлять системний, історико-порівняльний та проблемно-хронологічний підходи. Системний підхід дозволив розглянути кризу рохінджа як багаторівневе явище, у якому поєднуються внутрішньополітичні процеси в М'янмі, регіональна безпека Південно-Східної Азії, міжнародне право та гуманітарна політика ЄС. Проблемно-

хронологічний підхід використано для простеження еволюції реакції міжнародної спільноти від подій 2017 р. до сучасного етапу, позначеного подальшим конфліктом у М'янмі після військового перевороту 2021 р. Історико-порівняльний підхід дав змогу зіставити гуманітарні, санкційні та дипломатичні інструменти ЄС. Також застосовано елементи геополітичного аналізу офіційних документів Європейського Союзу, ООН, UNHCR і Міжнародного суду ООН.

Результати дослідження. Аналіз засвідчив, що криза рохінджа має не лише гуманітарний, а й структурний політичний характер. Її витоки пов'язані з тривалою дискримінацією рохінджа, обмеженням їхнього правового статусу, відсутністю громадянства та політикою виключення з боку державних інституцій М'янми. Масове переміщення рохінджа до Бангладеш стало наслідком не одиничного спалаху насильства, а системного конфлікту, у якому питання етнічної ідентичності, релігійної належності та державної безпеки були використані для легітимації репресивних практик. Саме тому гуманітарна допомога, хоча й залишається необхідною, не може бути достатньою відповіддю без вирішення правових і політичних причин кризи.

Встановлено, що політика Європейського Союзу щодо кризи рохінджа формувалася на перетині трьох основних напрямів: гуманітарної допомоги, санкційної політики та дипломатично-правового тиску. Гуманітарний вимір проявився у фінансуванні допомоги рохінджа в Бангладеш, підтримці базових потреб біженців, продовольчої безпеки, охорони здоров'я, водопостачання, санітарії та захисту вразливих груп. У 2026 р. Європейська Комісія оголосила про виділення 63 млн євро на реагування на кризу в М'янмі та її наслідки в сусідніх країнах, зокрема на підтримку майже 1,2 млн рохінджа в Бангладеш (European Commission, 2026). Це свідчить про те, що ЄС залишається одним із важливих донорів у регіональному гуманітарному реагуванні.

Санкційний вимір політики ЄС полягав у застосуванні обмежувальних заходів проти представників військового керівництва та структур, відповідальних за порушення прав людини, підрив демократії та насильство проти цивільного населення. ЄС продовжив обмежувальні заходи щодо М'янми до 30 квітня 2027 р., що засвідчує збереження санкційного тиску як інструменту реагування на системні порушення прав людини (Council of the European Union, 2026). Водночас санкції мають переважно політико-символічний і стримувальний характер: вони демонструють неприйняття насильства та безкарності, але самі по собі не здатні забезпечити повернення рохінджа або змінити внутрішню логіку влади в М'янмі.

Дипломатично-правовий напрям політики ЄС виявився у підтримці міжнародних ініціатив щодо захисту цивільного населення, притягнення винних до відповідальності та недопущення примусового повернення рохінджа до небезпечних умов. Європейський Союз послідовно наголошує, що повернення рохінджа до М'янми має бути безпечним, добровільним, гідним і сталим, а також пов'язаним із подоланням першопричин кризи – безгромадянства, системної дискримінації та заперечення прав рохінджа (European External Action Service, 2025). У цьому сенсі політика ЄС виходить за межі короткострокового гуманітарного реагування й апелює до необхідності політичного врегулювання.

Окремим виміром кризи є тривала нестабільність становища рохінджа за межами М'янми. За оцінками UNHCR, 2025 р. став найсмертоноснішим роком для морських переміщень рохінджа: майже 900 людей вважалися загиблими або зниклими безвісти в Андаманському морі та Бенгальській затоці (UNHCR, 2026). Це засвідчує, що криза не вичерпується проблемою біженських таборів у Бангладеш, а має ширший регіональний вимір, пов'язаний із небезпечними маршрутами втечі, торгівлею людьми, відсутністю довгострокових рішень і вразливістю рохінджа перед новими формами насильства.

Водночас дослідження показало, що ефективність політики ЄС обмежується геополітичними чинниками. По-перше, Європейський Союз не має вирішального впливу на внутрішньополітичні процеси в М'янмі, особливо після військового перевороту 2021 р. і поглиблення збройного конфлікту. По-друге, позиція регіональних акторів, зокрема країн АСЕАН, залишається обережною через принцип невтручання у внутрішні справи держав. По-третє, Китай відіграє значну роль у політичному, економічному та безпековому полі М'янми, що зменшує ефективність західного тиску й ускладнює формування єдиної міжнародної позиції. Отже, ЄС діє як важливий гуманітарний і нормативний актор, але його можливості як геополітичного важеля залишаються обмеженими.

Окремим результатом дослідження є висновок про подвійність політики ЄС щодо кризи рохінджа. З одного боку, Європейський Союз послідовно відстоює ціннісний підхід, заснований на правах людини, захисті меншин, міжнародному праві та гуманітарній відповідальності. З іншого боку, практична реалізація цього підходу залежить від регіонального контексту, безпекової ситуації, позицій великих держав і здатності міжнародних інституцій забезпечити відповідальність за масові злочини. Саме ця суперечність між нормативними амбіціями та обмеженими інструментами впливу визначає специфіку політики ЄС щодо М'янми.

Таким чином, криза рохінджа демонструє складність гуманітарної політики Європейського Союзу в умовах сучасних геополітичних викликів. ЄС виступає важливим донором, правозахисним актором і прихильником міжнародної відповідальності, однак його політика не може бути ефективною без ширшої міжнародної координації, регіональної взаємодії та усунення першопричин дискримінації рохінджа в М'янмі. У цьому сенсі криза рохінджа є показовим прикладом меж «нормативної сили» Європейського Союзу: цінності залишаються основою його зовнішньої політики, але їхня практична реалізація залежить від здатності діяти в складному середовищі регіональної геополітики, конкуренції великих держав і затяжних гуманітарних криз.

Бібліографія / References:

Council of the European Union. (2026, April 27). Myanmar: EU restrictive measures extended until April 2027. https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2026/04/27/myanmar-eu-restrictive-measures-extended-until-april-2027/

European Commission. (2026, January 30). EU allocates €63 million in response to the crisis in Myanmar and its impact on neighbouring countries. https://civil-

protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/news-stories/news/eu-allocates-eu63-million-response-crisis-myanmar-and-its-impact-neighbouring-countries-2026-01-30_en

European External Action Service. (2025, September 30). EU statement – UN General Assembly high-level meeting on the human rights situation of Rohingya Muslims and other minorities in Myanmar. https://www.eeas.europa.eu/delegations/un-new-york/eu-statement-%E2%80%93-un-general-assembly-high-level-meeting-human-rights-situation-rohingya-muslims-and_en

Independent International Fact-Finding Mission on Myanmar. (2018). Report of the Independent International Fact-Finding Mission on Myanmar (A/HRC/39/64). United Nations Human Rights Council. https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/hrc/myanmar-ffm/reportofthe-myanmar-ffm

International Court of Justice. (2026). Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (The Gambia v. Myanmar: 11 States intervening). https://www.icj-cij.org/case/178

UNHCR. (2026, April 17). UNHCR: 2025 was deadliest year yet for maritime movements of Rohingya refugees. https://www.unhcr.org/news/briefing-notes/unhcr-2025-was-deadliest-year-yet-maritime-movements-rohingya-refugees

Олена ЧУМАЧЕНКО
кандидатка історичних наук, доцентка,
завідувачка кафедри історії, правознавства та методики навчання
Глухівський національний педагогічний університету імені Олександра Довженка
Глухів, Україна

ОБРАЗ "ІНШОГО" У ПОЛІТИЦІ ЄС ЩОДО УКРАЇНИ ТА ЗАХІДНИХ БАЛКАН ЯК ЧИННИК ІНТЕГРАЦІЇ ТА БЕЗПЕКИ

Постановка проблеми. Європейський Союз упродовж останніх десятиліть виступає одним із ключових акторів підтримки стабільності, демократії та безпеки в Європі. У цьому контексті процеси розширення щодо України та держав Західних Балкан посідають особливе місце, оскільки поєднують стратегічні, безпекові та ціннісні аспекти європейської інтеграції. Після початку повномасштабної російської агресії проти України та активізації політики розширення ЄС питання інтеграції нових кандидатів дедалі більше розглядається не лише як інструмент поширення демократичних норм, а і як складова загальноєвропейської безпеки (European Council, 2023; Martynov, 2025).

У сучасному політичному дискурсі ЄС розширення вже не сприймається виключно як технічний процес виконання Копенгагенських критеріїв. У документах Європейської Комісії та Європейської Ради дедалі частіше наголошується, що вступ нових держав має зміцнювати стійкість Союзу, посилювати його геополітичні позиції та сприяти формуванню «Європи без сірих зон» (European Commission, 2023; European Council, 2023). Саме тому Україна та країни Західних Балкан розглядаються не лише як потенційні члени, а й як простір, де вирішується питання майбутньої архітектури європейської безпеки.

Одним із ключових чинників, що впливає на характер цієї політики, є образ «іншого». У міжнародних відносинах та політичному дискурсі це поняття використовується для позначення способу, у який певна держава або регіон сприймається як відмінний від «своїх», та водночас як такий, що має наблизитися до спільних норм і цінностей. Образ «іншого» формується через офіційні документи, політичні заяви, аналітичні матеріали та суспільні уявлення. Він визначає, чи буде країна-кандидат сприйматися як партнер, готовий до інтеграції, чи як джерело ризиків, що потребує контролю та тривалих реформ (Пасісниченко, 2015).

Методологічною основою дослідження є критичний дискурс-аналіз, розроблений Н. Ферклафом та Р. Водак. Цей підхід дозволяє виявити, як у політичних текстах і виступах конструюються уявлення про Україну та Західні Балкани, які характеристики їм приписуються та як ці характеристики впливають на практичну політику ЄС (Fairclough, 1992; Wodak & Meyer, 2001). Дискурс-аналіз дає змогу простежити, що інтеграційна політика ЄС є не лише набором формальних вимог, а й процесом символічного розмежування між «європейським» і «неповністю європейським» простором.

Виклад основного матеріалу. У випадку Західних Балкан образ «іншого» значною мірою формується через історичну пам'ять про розпад Югославії, міжетнічні конфлікти та тривалий період постконфліктної трансформації. У документах ЄС держави регіону часто описуються як такі, що потребують посилення верховенства права, боротьби з корупцією, зміцнення демократичних інститутів і примирення між суспільствами (European Commission, 2023). Такий підхід формує уявлення про Західні Балкани як про «регіон ризику», інтеграція якого необхідна для стабільності Європи, але водночас вимагає поступового та контрольованого просування.

Це простежується і в нових механізмах політики розширення. ЄС наголошує, що держави Західних Балкан повинні не лише формально виконувати критерії членства, а й демонструвати стійкість інституцій, здатність до реформ та політичну передбачуваність. Саме тому сучасна політика ЄС щодо регіону поєднує перспективу членства з умовністю, моніторингом та поетапною інтеграцією (European Commission, 2023; Emerson & Blockmans, 2025; European Parliament & Council of the European Union, 2024a).

Для України образ «іншого» має інший характер. Він формується не стільки через внутрішню нестабільність, скільки через геополітичний вимір, пострадянську спадщину та російську агресію. Після 2022 р. Україна дедалі частіше розглядається в документах ЄС як держава, що захищає європейські цінності та безпеку, але водночас потребує масштабної підтримки для проведення реформ, відбудови та модернізації (Emerson et al., 2022; European Parliament & Council of the European Union, 2024b).

На відміну від Західних Балкан, де акцент робиться на внутрішніх ризиках, щодо України домінує уявлення про зовнішню загрозу. Це змінює і сам характер дискурсу: Україна дедалі частіше описується як майбутній член ЄС, інтеграція якого є політично необхідною та стратегічно вигідною для Союзу (Emerson et al., 2022). Водночас у політичних і наукових працях наголошується, що членство України вимагатиме адаптації самого ЄС, зокрема його інституційної структури, бюджетної політики та механізмів ухвалення рішень.

Порівняння двох випадків демонструє, що ЄС використовує різні моделі конструювання образу «іншого». Для Західних Балкан характерним є образ «нестабільного сусіда», якого необхідно поступово інтегрувати через контроль і реформи. Для України формується образ «партнера у стані війни», підтримка якого є необхідною умовою безпеки всієї Європи (Emerson & Blockmans, 2025; Martynov, 2025). В обох випадках образ «іншого» виконує не лише символічну, а й практичну функцію: він визначає обсяг підтримки, темпи інтеграції та набір політичних інструментів, які застосовує ЄС.

Бачимо, що політика розширення ЄС щодо України та Західних Балкан базується не лише на формальних критеріях членства, а й на дискурсивних уявленнях про те, ким є ці держави для Європейського Союзу. Саме образ «іншого» дозволяє пояснити, чому ЄС застосовує різні підходи до різних кандидатів і чому питання інтеграції дедалі більше пов'язується з безпекою, стійкістю та геополітичною роллю Європи.

Практична реалізація образу «іншого» у політиці ЄС простежується через конкретні програми, фінансові механізми та безпекові інструменти, які застосовуються до України та держав Західних Балкан. Дискурсивне сприйняття країн-кандидатів як «готових», «нестабільних» або «вразливих» безпосередньо впливає на характер підтримки, що її надає Європейський Союз.

Для держав Західних Балкан центральним орієнтиром залишається політика поступової інтеграції. У *Communication on EU Enlargement Policy 2023* Європейська Комісія підкреслює, що держави регіону мають перспективу повноправного членства, однак це можливо лише за умови поглиблення реформ у сфері верховенства права, боротьби з корупцією, незалежності судової влади та функціонування демократичних інституцій (European Commission, 2023). Таким чином, образ Західних Балкан як «простору незавершеної трансформації» поєднується з політикою суворої умовності.

Одним із головних інструментів реалізації цієї політики є Instrument for Pre-Accession Assistance (IPA III) на 2021–2027 рр. Програма спрямована на фінансування реформ у сферах публічної адміністрації, правосуддя, енергетики, розвитку громадянського суспільства та боротьби з організованою злочинністю (European Parliament & Council of the European Union, 2021). Сам характер цієї програми відображає уявлення ЄС про Західні Балкани як про регіон, що потребує тривалого інституційного супроводу та зовнішнього контролю.

Водночас у 2024 р. ЄС започаткував новий механізм – Reform and Growth Facility for the Western Balkans. Його метою є прискорення економічного розвитку та часткова інтеграція країн регіону до внутрішнього ринку ЄС ще до набуття повноправного членства (European Parliament & Council of the European Union, 2024a). Такий підхід демонструє трансформацію європейської політики: якщо раніше країни Західних Балкан розглядалися переважно як периферія, то тепер ЄС намагається поступово включати їх до спільного економічного та політичного простору.

Важливе місце у політиці ЄС щодо Західних Балкан посідає безпековий вимір. Зокрема, ЄС зберігає військову місію EUFOR Althea у Боснії і Герцеговині, яка має на меті підтримання стабільності та запобігання відновленню конфлікту. Збереження цієї місії свідчить про те, що регіон і далі сприймається як потенційно нестабільний, а безпека залишається ключовою передумовою його інтеграції (Martynov, 2025). Додатково ЄС застосовує торговельні преференції та спеціальні економічні режими для країн, залучених до процесу стабілізації та асоціації, що має стимулювати їхню економічну та політичну адаптацію до норм Союзу (European Commission, 2024).

Для України практична реалізація образу «іншого» має інший зміст. Якщо Західні Балкани сприймаються передусім як регіон внутрішніх ризиків, то Україна – як держава, що перебуває під зовнішньою воєнною загрозою та одночасно захищає безпеку всієї Європи. Саме тому після 2022 р. політика ЄС щодо України дедалі більше набуває рис стратегічного партнерства (European Council, 2023; Martynov, 2025).

Найважливішим інструментом підтримки стала Ukraine Facility, створена у 2024 р. Цей механізм передбачає довгострокове фінансування відбудови, модернізації

та реформ в Україні, а також пов'язує надання допомоги з виконанням конкретних умов у сфері державного управління, боротьби з корупцією та економічної трансформації (European Parliament & Council of the European Union, 2024b). Отже, навіть у ситуації війни ЄС продовжує поєднувати підтримку з вимогами щодо внутрішніх реформ.

Показово, що Ukraine Facility має не лише економічний, а й політичний характер. Документ прямо виходить із того, що відбудова України повинна здійснюватися як підготовка до майбутнього членства в ЄС (European Parliament & Council of the European Union, 2024b). Це означає, що образ України в європейському дискурсі змінюється: вона дедалі менше розглядається як «сусід» і дедалі більше – як майбутній член європейської спільноти.

Водночас питання членства України ставить перед ЄС нові виклики. Наукові та аналітичні праці вказують, що вступ України може істотно змінити внутрішній баланс сил у ЄС, бюджетну систему, аграрну політику та механізми прийняття рішень. Саме тому підтримка України супроводжується дискусіями про необхідність реформування самого Європейського Союзу та підготовки його інституцій до нового етапу розширення (Emerson & Blockmans, 2025).

У стратегічному вимірі ЄС дедалі більше пов'язує політику розширення з питаннями оборони та безпеки. У *Strategic Agenda 2024–2029* наголошується, що розширення має сприяти зміцненню стійкості Європи, зменшенню зовнішніх загроз та формуванню спільного геополітичного простору (European Council, 2024). Аналогічну думку висловлює А. Мартинов, який підкреслює, що сучасна «велика стратегія» ЄС формується на перетині двох напрямів – розширення та безпеки (Martynov, 2025).

Порівняльний аналіз дозволяє зробити висновок, що ЄС застосовує різні моделі інтеграції залежно від того, як саме конструюється образ країни-кандидата. Для Західних Балкан характерна модель «умовної інтеграції», заснована на тривалому моніторингу, поступовому входженні до європейського простору та подоланні внутрішніх ризиків (European Commission, 2023; European Parliament & Council of the European Union, 2021; European Parliament & Council of the European Union, 2024a). Для України формується модель «геополітичної інтеграції», у межах якої підтримка та перспектива членства розглядаються як елемент загальноєвропейської безпеки (Emerson et al., 2022; European Parliament & Council of the European Union, 2024b).

Водночас в обох випадках важливу роль відіграють не лише політичні та фінансові інструменти, а й символічний вимір. Європейська ідентичність і уявлення про належність до «європейського простору» залишаються важливими чинниками, що впливають на ставлення ЄС до країн-кандидатів. Як зазначає А. Пасісниченко, європейська ідентичність у сучасному академічному та політичному дискурсі дедалі більше конструюється як відкрита та космополітична, однак водночас зберігає межу між «своїми» і «іншими» (Пасісниченко, 2015). Саме ця межа визначає, якою мірою Україна та Західні Балкани сприйматимуться не як периферія, а як невід'ємна частина майбутньої Європи.

Висновки. Практична політика ЄС щодо України та Західних Балкан демонструє, що образ «іншого» не є лише теоретичною категорією. Він безпосередньо впливає на зміст програм допомоги, рівень політичної підтримки, безпекові механізми та перспективи членства. У сучасних умовах саме поєднання дискурсивних уявлень і конкретних інструментів визначає місце України та Західних Балкан у майбутній архітектурі Європейського Союзу.

Бібліографія / References:

Blockmans, S. (2023). *The impact of Ukrainian membership on the EU's institutions and internal balance of power*. ICDS. https://icds.ee/wp-content/uploads/dlm_uploads/2023/11/ICDS_Policy_Paper_The_Impact_of_Ukrainian_Membership_on_the_EU%C2%B4s_Institutions_and_Internal_Balance_of_Power_Steven_Blockmans_November_2023.pdf

European Commission. (2023). *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: 2023 communication on EU enlargement policy* (COM(2023) 690 final). https://enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-11/COM_2023_690%20Communication%20on%20EU%20Enlargement%20Policy_and_Annex.pdf

Emerson, M., & Blockmans, S. (2025). *A redynamised EU enlargement process, but hovering between accession and the alternatives* (SCEEUS Guest Report No. 1). Swedish Centre for Eastern European Studies. https://sceeus.se/en/publications/a-redynamised-eu-enlargement-process-but-hovering-between-accession-and-the-alternatives/

Emerson, M., Blockmans, S., Movchan, V., & Remizov, A. (2022). *Opinion on Ukraine's application for membership of the European Union* (CEPS Policy Insights No. 2022-16). Centre for European Policy Studies. https://cdn.ceps.eu/wp-content/uploads/2022/04/PI2022-16-Ukraines-EU-membership.pdf

European Council. (2023). *EU strategic agenda 2024–2029*. https://www.consilium.europa.eu/en/policies/strategic-agenda-2024-2029/

Fairclough, N. (1992). *Discourse and social change*. Polity Press.

Martynov, A. (2025). The European Union "grand strategy": Between enlargement and security challenges. *International Relations of Ukraine: Scientific Searches and Findings, 34*, 10–30. https://doi.org/10.15407/mzu2025.34.010

Wodak, R., & Meyer, M. (Eds.). (2001). *Methods of critical discourse analysis*. SAGE Publications.

European Parliament & Council of the European Union. (2021). *Regulation (EU) 2021/1529 of the European Parliament and of the Council of 15 September 2021 establishing the Instrument for Pre-Accession Assistance (IPA III)*. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021R1529

European Parliament & Council of the European Union. (2024). *Regulation (EU) 2024/1449 of the European Parliament and of the Council of 14 May 2024 on establishing the Reform and Growth Facility for the Western Balkans*. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32024R1449

European Parliament & Council of the European Union. (2024). *Regulation (EU) 2024/792 of the European Parliament and of the Council of 29 February 2024 establishing the Ukraine Facility* (PE/10/2024/REV/1). *Official Journal of the European Union*. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202400792

European Parliament & Council of the European Union. (2024). *Regulation (EU) 2024/823 of the European Parliament and of the Council of 28 February 2024 on exceptional trade measures for countries and territories participating in or linked to the Stabilisation and Association process (codification)*. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202400823

Пасісниченко, А. (2015). Європейська ідентичність в академічному дискурсі: конструювання космополітичного образу Європи. *Український соціологічний журнал, 1–2*, 56–60.

Андрій ЧУТКИЙ
доктор історичних наук,
професор кафедри давньої та нової історії України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Київ, Україна

ДОСВІД МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В ЄВРОПІ ПОЧАТКУ МОДЕРНОЇ ДОБИ (XIX – ПОЧАТОК XX СТ.)

Утвердження переваги модернізаційних процесів в Європі на межі XVIII–XIX ст. сприяло завершенню (в основних рисах) процесу формування європейської цивілізації в її сучасному форматі. Останній передбачав посилення індивідуалізму, що проявлявся у зростанні критеріїв фрагментації суспільства в межах кожної держави, що належала до європейської цивілізації. Одним із таких чинників став національний. Він означав не лише оформлення національної свідомості, але й чітке розмежування населення європейського світу за національним критерієм.

Постання нових, національних держав в Європі розпочалося із Заходу (Граціозі, 2005, с. 101). При цьому прикметник «національний» почав прикладатися до всього: «Все, що було королівським, стає національним» (Граціозі, 2005, с. 103).

Закономірно, що цей чинник мав поділити суспільства багатонаціональних європейських держав. Бо ж монарх в монархічній державі був один, а народів могло бути багато. І в першу чергу це стосувалось Східної Європи. Саме вона, попри початкове сприйняття на Заході як щось екзотичне (Вульф, 2009), протягом XIX ст. «постає як терен природного культивування націоналізму» (Граціозі, 2005, с. 164). Останнє зумовлювалось тим, що тут було відносно небагато держав, кожна з яких належала до найбільш полі-етнічних утворень. І водночас ця частина європейського світу віддавна стала ареною зіткнення поміж європейськими та азіатськими етнічним спільнотами, будучи цивілізаційним фронтиром.

Одним із наслідків диференціації людей за національним чинником стало зростання міжетнічних антагонізмів. Адже ж були панівні нації, що жили за рахунок інших, завоювавши їх свого часу. При цьому останні були суттєво ущемлені в усіх сферах. І з поширенням загальної освіти та періодичної преси це розуміння особливо загострилось та поширилось в масах, спричиняючись до виїзду з таких держав-метрополій найбільш незадоволених. Тобто у даному контексті мала місце політична еміграція: зазвичай у вигляді адептів національно-визвольних рухів народів, що тоді боротьбу за державність не виграли.

Цей політичний чинник еміграції підсилюється ще більш вагомим для загалу економічним чинником. Адже ж «довге XIX століття» було в Європі періодом «дикого капіталізму», що супроводжувався максимальною поляризацією суспільства за матеріальним рівнем і зубожінням величезних мас населення. Це знайшло своє відображення навіть у тогочасній художній літературі. Особливо, у французьких письменників (Бальзак, Золя та інші), а також в оформленні марксистської доктрини наріжним постулатом якої стало положення про класову боротьбу.

Тому люди у пошуках кращої долі переміщуються як в межах Європи, так і все більше їдуть до Нового світу. Адже ж на батьківщині вони не бачили виходу із скрутного економічного становища і воно ставало чим далі, тим більш нестерпним.

Пов'язаним із цим був рух із сільської місцевості до міст та активізація урбанізації (Баччи, 2010, с. 169–176). Однак у випадку України місто ставало осередком чужинницьких елементів. Тож українці, навіть тимчасово потрапляючи до міського простору, особливо гостро мали відчути прояви колоніальної політики щодо себе. Проте до певної міри це нівелювалось їх швидкою асиміляцію в містах, а також роздмухуванням антисемітських настроїв з боку влади Російської імперії, що спричинила хвилю єврейських погромів та обумовила потужний переселенський рух євреїв до Палестини – алія (Фінберг, 2009). До того ж в містах економічний чинник ставав особливо вагомим, адже ж зростала залежність від придбання продуктів харчування. Саме це, вочевидь, нівелювало в містах російської імперії міжетнічні антагонізми, виводячи на перший план протистояння між найманими працівниками та власниками капіталів.

Водночас маємо потужний польський національний рух як відповідь на спроби їх витискання та репресій зі сторони влади трьох метрополій, особливо Російської імперії (Коженьовський, 2015). Показово, що поляки з відродженням політичної незалежності Польщі, так само як і євреї, будуть прагнути до повернення в межі етнічної батьківщини. Отже, зміни політичних кордонів теж спричиняли потужні міграційні хвилі, що спричинялись поєднанням економічних, політичних та навіть етно-конфесійних чинників.

Зрештою, міграційні процеси активізувалися напередодні війн, виступаючи своєрідним індикатором їх наближення. А також вже під час бойових дій (біженці та евакуйовані) та після їх завершення. Наприклад, російсько-турецьким війнам передували переселення значних груп представників балканських народів до України та низки інших європейських країн. А Кримська війна супроводжувалась переселеннями кримських татар до Османської імперії. Під час війни це часто мало примусовий характер, як, наприклад, під час Першої світової війни. Остання війна загалом активізувала міграційні процеси в Європі.

При цьому і цей похідний результат збройних конфліктів, своєю чергою, закладав основи подальших військових зіткнень. Річ у тім, що переважна більшість мігрантів починала життя на новому місці «з нуля» і часто належали не лише до іншої національності, але і до іншої конфесії. А отже й до відмінного культурного простору. Часом – ворожого або антагоністичного. Тож таке переміщення породжувало конфлікти. Гарантовано, якщо мігранти прибували з далеку та несли власну, докорінно відмінну від країни переїзду, культуру та ментальність. Це означало неможливість їх культурної або іншої асиміляції. Щоправда, це спричинялось їх гуртуванням у своєрідних анклавах, а також і в їх несприйнятті зі сторони корінного населення як чогось «інакшого». Будучи при цьому економічно вразливими, вони за умов економічних потрясінь (на кшталт світових економічних криз) перетворювались на вибухову масу – або самі, або виступаючи додатковим подразником та для автохтонного населення, що з успіхом використовували різноманітні політики-

популісти. Тож в подальшому це ставало підґрунтям для чергових внутрішньо-соціальних потрясінь та війн.

Враховуючи продовження міграційних процесів і на сучасному етапі, чому сприяє й євроінтеграція та глобалізаційні процеси, потрібно, спираючись на досвід минулого, розробляти науковий прогноз наслідків цього процесу зараз аби коригувати їх задля уникнення можливих політичних зіткнень. Так само і Україна має врахувати досвід інших європейських держав в справі масової еміграції. При цьому варто створювати найкращі можливості для самореалізації для власних громадян, адже ж саме вони тоді будуть найкраще розвивати рідну державу. І це буде додатково цементувати країну, тобто забезпечить її цілісність та міць.

Бібліографія / References:

Баччи, Л. М. (2010). Демографическая история Европы. Александрия.

Вульф, Л. (2009). Винайдення Східної Європи. Мапа цивілізації у свідомості епохи Просвітництва. Критика.

Граціозі, А. (2005). Війна і революція в Європі, 1905–1956 рр. Основи.

Коженьовський, М. (2015). За Золотими воротьми. Суспільно-культурна діяльність поляків у Києві в 1905–1920 роках. Дух і Літера.

Фінберг, Л., & Любченко, В. (Упоряд.). (2009). Нариси з історії та культури євреїв України. Дух і Літера.

Лариса ЮДА
кандидатка педагогічних наук,
доцентка кафедри історії України, археології та краєзнавства,
керівниця Науково-дослідного центру гендерних студій імені С. Русової
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка
Чернігів, Україна

УТІЛЕННЯ ПОЛІТИКИ ГЕНДЕРНОЇ ПРІОРИТИЗАЦІЇ (GENDER MAINSTREAMING): ДОСВІД ЄС ДЛЯ УКРАЇНИ

У Європейському Союзі рівне ставлення до чоловіків і жінок було одним із основних принципів ЄС із моменту його створення, і принцип гендерної рівності займає центральне місце у всій його діяльності. Реалізація принципу гендерної рівності передбачає це гарантування однакових прав, обов'язків, свобод та можливостей для жінок і чоловіків у всіх сферах життя (політичній, економічній, соціальній, освітній). Вона передбачає повне усунення дискримінації та гендерних стереотипів.

Починаючи з 90-х років XX століття комплексний ґендерний підхід (gender mainstreaming) як фундаментальна стратегія досягнення рівності між статями, яка не заміняє традиційного розуміння політики, що здійснюється в інтересах рівності між чоловіками та жінками, а точкою відліку має все суспільство в цілому, і політичні дії, відповідно до такого підходу, організовуються як процес урахування розбіжностей між статями, щоб рівність стала реальністю.

Метою даної розвідки є вивчення досвіду ЄС та аналіз успішних кейсів інтеграції гендерного підходу в країнах, що дозволили підвищити ефективність публічної політики і сприяють розбудові гендерно чутливого суспільства.

Головною інституцією, що акумулює ці дослідження стратегії гендерного мейнстрімінгу є Європейський інститут із гендерної рівності (EIGE). Проблеми упровадження гендерної інтеграції в політику європейських інституцій досліджує Джоанна Мейзі, механізми підзвітності та оцінки гендерної рівності на рівні ЄС у центрі уваги Манон Мергарт, проблематику формування гендерної політики, подолання опору цій політиці та залучення експертного середовища вивчають Елізабет Сквайрс та Міке Верлоо.

Упровадження гендерного мейнстрімінгу в Україні базується на закріпленій Конституції (ст. 24), Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» та регулюється низкою нормативних актів (зокрема, наказами Міністерства соціальної політики щодо проведення гендерного аудиту та інтеграції гендерних підходів у нормотворчість). Ключові напрями наукових досліджень: державне управління та політика, економіка та ринок праці, безпека, війна та відновлення.

Проблемам упровадження комплексного гендерного підходу в країнах ЄС і в Україні присвятили свої дослідження Н. Аніщук, М. Байдак, О. Бежук, Л. Буряк, М. Вороніна, Т. Гундорова, І. Ігнатенко, О. Кісь, М. Лахижа, К. Левченко,

Т. Марценюк, Т. Мельник, А. Мирошниченко, О. Ніколаєнко, А. Пастушок, І. Петренко, О. Петренко, І. Рибачок, І. Савченко, О. Скрильник, О. Стяжкіна, І. Черчович, Л. Юда.

Разом із тим, не зважаючи на широкий спектр досліджень, слід зауважити на відсутність комплексного підходу до оцінювання результатів упровадження політики гендерної пріоретизації та наголосити на необхідності систематицації цих досліджень.

Більшість країн ЄС і Україна керуються різними нормативними документами (такими як, Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок). Четверта Всесвітня конференція зі становища жінок, яка відбулася у вересні 1995 року в Пекіні, стала переломним моментом для глобального руху за права жінок. Саме на цьому форумі ООН офіційно закріпила концепцію **гендерного мейнстрімінгу** (інтеграції гендерного підходу) як головну світову стратегію для досягнення рівності чоловіків і жінок.

Зобов'язання ЄС стосовно впровадження гендерної рівності мають довготривалу історію. Фактично, усі основні документи ЄС містять статті про недискримінацію, рівні права і можливості для жінок і чоловіків. Європейському Союзі, рівне ставлення до чоловіків і жінок було одним із основних принципів ЄС із моменту його створення, і принцип гендерної рівності посідає центральне місце у всій його діяльності.

Розглянемо деякі з них. Так от, Римський договір (1957) заклав принцип рівної оплати за рівну працю; Амстердамський договір (1999) офіційно впровадив гендерний мейнстримінг як обов'язок ЄС; Стратегія гендерної рівності ЄС 2020–2025 окреслила план дій для побудови «Союзу рівності».

Цінність ґендерного мейнстримінгу полягає в тому, що такий підхід дозволяє врахувати ґендерний вимір у всіх напрямках політики. Гендерна рівність не розглядається як «окреме питання», а стає наскрізною складовою всіх напрямків політики та програм. Досвід засвідчив, що гендерні питання різняться залежно від країни, регіону та конкретної ситуації. Потрібно зазначити, що чоловіки та жінки, хлопці і дівчата мають різні мають різні потреби та пріоритети, на них по різному впливають галузеві політики та проекти. Саме гендерний мейнстрімінг має на меті збалансувати цю нерівність.

Більше того, у підході ґендерного мейнстрімінгу розглядаються не окремо жінки, а чоловіки і жінки разом, які є як дійовими особами у процесі розвитку, так і бенефіціарами (отримувачами послуг) цього процесу. Жінки і чоловіки одночасно є і суб'єктами, і об'єктами. На відміну від гендерно-нейтрального підходу до розвитку, ґендерний мейнстримінг не передбачає, що напрямки політики та втручань матимуть однаковий вплив на чоловіків та жінок, хлопчиків і дівчат.

Отже, гендерний мейнстримінг (комплексний гендерний підхід) можна характеризувати як гендерну пріоритизацію, процес або стратегію досягнення гендерної рівності шляхом інтеграції ґендерного підходу в усі сфери життя та на всіх рівнях. Основними його принципами є:

– інтеграція в усі сфери діяльності;

- використання наявних ресурсів і забезпечення найкращіх результатів для всіх – чоловіків, жінок, хлопців, дівчат;
- реалізацію для підвищення гендерної рівності проектів і програм, які за відсутності комплексного гендерного підходу не враховували б гендерні питання;
- участь усіх зацікавлених сторін; відкритість та прозорість, ефективність;
- включення конкретних ініціатив для жінок у таких стратегічних сферах, як законодавство, вибори, участь у прийнятті рішень, а також урахування упереджень, що призвели до ситуацій, які є несправедливими по відношенню до чоловіків та жінок у всіх галузаях.

Важливість гендерного мейнстрімінгу пікреслюють ряд причин. А саме: він покладає людину в основу процесу формування політики; тому, що охоплює як жінок, так і чоловіків, і повною мірою використовує людські ресурси; тому що робить гендерну рівність помітною у фокусі уваги суспільства; тому що зважає на відмінності між жінками та чоловіками.

Основними засобами упровадження комплексного генденого підходу є: стратегії та програми гендерної рівності, квотування місць у виборчих списках, бюджетування участі, лобіювання прав жінок, аналіз державної політики та нормативно-правових актів на відповідність принципу рівних прав та можливостей жінок і чоловіків тощо.

У політиці забезпечення гендерної рівності Європейська Комісія застосовує так званий подвійний підхід: утілення політики «гендерної пріоритизації» (gender mainstreaming) та ініціювання спеціальних заходів (specific measures).

Гендерна пріоритизація передбачає (ре)організацію, вдосконалення, формування та оцінку політичних процесів у такий спосіб, щоб учасники та учасниці прийняття політичних рішень використовували гендерний підхід у всіх галузях політики і на всіх етапах.

Гендерна пріоритизація застосовується, наприклад, у бюджетних процесах, так званому гендерному формуванню бюджету: тобто це – гендерна оцінка бюджетів, використання гендерного підходу на всіх рівнях бюджетного процесу та реструктуризація доходів і видатків із метою сприяння гендерній рівності; у так званому «зеленому переході» (урахування впливу кліматичних змін на жінок та залучення їх до зеленої економіки); у цифровізації (подолання цифорового розриву та заоохочення дівчат до вивчення STEM-дисциплін).

Для реалізації даної політики у країнах ЄС застосовуються цільові заходи та конкретні інструменти для реальних змін: Директива про прозорість оплати праці, квоти для жінок у радах директорів («Women on Boards»), Директива про баланс між роботоюта особистим життям.

Свідченням ефективності впровадження гендерної пріоритизації є постійний моніторинг і гендерний аналіз. Так, розрив в оплаті праці (EU Pay Gap) в Естонії складає – 21.1%, у середньому по ЄС – 12,7 %, у Німеччині – 18,0 %, у Люксембурзі – 0,7%. Дані Євростату: Жінки в ЄС заробляють у середньому на 12.7% менше за годину, ніж чоловіки. Або такий показник як «жінки у радах директорів». У більшості

країн Європейського Союзу жінки – 34%, чоловіки – 66%. Мета Директиви ЄС: 40% до 2026 року.

Важливо, що кожна країна ЄС, керуючись нормативно-правовими актами європейської інституції, обирає свій шлях у процесі впровадження гендерних підходів і розставляє свої пріоритети.

У Польщі привертають увагу ***нормативно-правові акти,*** що стосуються забезпечення принципу рівності та запобігання всіх форм дискримінації. Наприклад, Державна Програма дій щодо Рівного трактування на 2022-2030 роки [18] регулює антидискриміна ційну політику у таких пріоритетних сферах: праця та соціальне забезпечення, освіта, охорона здоров'я, доступ до послуг, формування свідомості, координація, яка передбачає урахування політики рівності при співпраці між публічною адміністрацією та неурядовими організаціями, соціальними партнерами та іншими зацікавленими сторонами у сфері формування та моніторингу політики рівності, а також – координацію політики рівності на рівні центральної та державної адміністрації на місцях. Основна правова проблема в упровадженні гендерної рівності в Республіці Польща – відсутність ефективного механізму реалізації антидискримінаційного законодавства.

Так от, Австрія зосередила свою увагу на ***гендерно-орієнтованому міському плануванні.*** Відень вважається піонером у цій сфері. У міській адміністрації Відня є Департамент гендерного мейнстримінгу, завдання якого – аналізувати міську політику та корегувати її. Одним із численних напрямів роботи Департаменту є організація публічного простору.

Ретельно проведений аналіз дозволив виокремити ряд нагальних проблем для столиці. Гендерно чутливе регулювання міського руху починається із урахування різних типів пересування. Якщо для чоловіків це переважно приватні автомобілі та громадський транспорт і поїздки на роботу та додому, то для жінок пересування містом ускладнюється необхідністю робити численні додаткові подорожі (у дитсадок, музичну школу з дитиною, магазин, пральню, відвідати літніх батьків тощо). Більшість із цих подорожей здійснюються пішки. Крім жінок, основними користувачами пішохідних хідників є діти та літні люди. Пішохідний рух тривалий час був «сліпою плямою» міського планування – вулиці створювали для автомобілів.

Міська адміністрація Відня врахувала цей недолік. У результаті значно збільшили ширину тротуарів, зробили безпечнішими пункти переходу дороги, обладнали необхідні необхідні місця пандусами, встановили лавочки для перепочинку, навіси для тіні й питні фонтани. Ще одним ключовим моментом стала безпека вулиць, які обладнали інтенсивним нічним освітленням, а також, за можливості, зробили простір більш відкритим. Жодних хащів і закапелків – замість них доріжки (наприклад, від автобусної зупинки до житлових будинків), які добре проглядаються з усіх боків. Ці та інші заходи гендерного мейнстримінгу зробили Відень безпечнішим містом, у якому приємно й комфортно жити – усім, а не лише чоловікам.

Гендерне бюджетування стало пріоритетним у Швеції та Іспанії. Це аналіз того, як державні кошти розподіляються між чоловіками та жінками:

– прибирання снігу (Швеція): Раніше спочатку розчищали головні автошляхи (якими частіше користуються чоловіки, їдучи на роботу), а потім – тротуари та велодоріжки. Аналіз показав, що жінки частіше пересуваються пішки, з дітьми або громадським транспортом і частіше отримують травми через ожеледицю. Пріоритети змінили: тепер спочатку чистять тротуари біля садочків, шкіл та зупинок;
– муніципальні послуги. У багатьох містах Іспанії кошти спрямовують на підтримку центрів догляду, що допомагає збалансувати навантаження з неоплачуваної домашньої роботи.

Німеччина одним із напрямків визначила ***стійку мобільність та транспорт*** **(Берлін).**

Громадський транспорт адаптують до складніших маршрутів, які зазвичай мають жінки (дім – садочок – робота – магазин – дім), на відміну від лінійних маршрутів «дім – робота».

Гнучкі зупинки: У деяких містах введено систему, де водії автобусів у нічний час можуть зупинятися на вимогу пасажирок між офіційними зупинками, щоб скоротити шлях до під'їзду.

Дизайн низькопідлогового транспорту: забезпечення безбар'єрного доступу до всіх видів транспорту.

Освіта та подолання стереотипів у центрі уваги у Франції та Естонії:

– ***STEM-ініціативи:*** упровадження програм, які заохочують дівчат обирати професії в IT та інженерії, а хлопців – у сфері освіти та медицини;
– ***нейтральні навчальні матеріали:*** перегляд шкільних підручників для усунення застарілих зображень, де, наприклад, лише мати готує їжу, а батько займається ремонтом.

Навіть короткий аналіз прикладів утілення політики гендерної пріоритизації дозволяє зробити висновок, що інтеграція гендерної перспективи в усі сфери політики та на всіх етапах: від планування до оцінки результатів – це системний підхід до змін. Гендерний мейнстрімінг – це справедливість і рівність, довіра і підзвітність, ефективність та сталість, якість життя, альянси та ланцюгова реакція. Стратегії гендерного мейнстрімінгу працюють на користь жінок і чоловіків у різних контекстах, що грунтуються на основоположному розумінні спільності людських прав.

Бібліографія / References:

Гендерна політика Європейського Союзу: Загальні принципи та найкращі практики. 44 с. https://www.icps.com.ua/assets/uploads/files/genderna_pol_tika_s.pdf

Гендерна рівність і розвиток: погляд у контексті Євроейської стратегії України. https://razumkov.org.ua/upload/Gender-FINAL-S.pdf

Марценюк Т. *Ідея та цінність гендерної рівності у політиці Європейського Союзу.* https://www.gurt.org.ua/articles/31821/

Одинцова І.М. *Міжнародні аспекти гендерного мейнстрімінгу в політичному управлінні України.* Norwegian Journal of development of the International Science No 45/2020.

https://www.google.com/search?q=%D0%B3%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%B9+%D0

Як гендерна рівність робить муніципалітети більш успішними. https://hromady.org/yak-genderna-rivnist-robit-municipaliteti-bilsh-uspishnimi/

Austria - Country Fact Sheet | UN Women Data Hub. https://data.unwomen.org/country/austria

European Union Gender Equality Policies Since 1957. https://ehne.fr/en/encyclopedia/themes/gender-and-europe/gender-citizenship-in-europe/european-union-gender-equality-policies-1957

EU Gender Equality Law. Seminar series in the framework of the Citizens, Equality, Rights and Values'

Gender Equality Commission. https://www.coe.int/en/web/genderequality/gec1

*Gender mainstreaming.Conceptual Framework, Methodology and Presentation of Good Practices. Final Handbook on gender mainstreaming for gender equality results.*2022. https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2022/02/handbook-on-gender-mainstreaming-for-gender-equality-results

Poland. The information on this page was last updated in December 2022. The information was collected in the process of EIGE's 2021 data collection on institutional mechanisms for the promotion of gender equality and gender mainstreaming. Legislative and policy framework.https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/countries/poland

Report of Activities of the Group of Specialists on Mainstreaming (EG-S-MS). Strasbourg, May 1998. 82p. http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/03themes/gender-mainstreaming/EG_S_MS_98_2_rev_en.pdf

Table of Contents

Preface		8
Hanus, S.	A European in the "Age of Nationalism": Contemporary Resonance of Leopold von Ranke's Europeanist Historiosophy	9
Herhul, I.	Organizational and Pedagogical Conditions for the Use of Media Education Technologies in the Professional Training of Future Philology Teachers	12
Herhul, S.	Effectiveness of the NETTING Grant Program Implementation in Supporting the Professional Activities of Future Teachers	15
Hryn, O.	Inquiry-Based Learning as a Means of Rethinking European History in Ukrainian Senior High Schools	18
Doktorov, M.	Youth in the Temporary Protection System: Peculiarities of Implementing the EU Directive in Germany	22
Dorokhina, T., Shcherbyna, S.	Women's Experience of the War in the Chernihiv Region (Based on Oral History Research)	25
Diatlov, V.	Historical Culture in the Context of European Integration	30
Diatlov, Yu.	On the History of Ukrainian Leadership in the Military-Technical Sphere (Mykola Pylchykov and His Invention of Naval Drones)	33
Zhovtyk Ye.	Sources for the Study of the Emigration of Ukrainian Citizens to European Countries During the War Years	37
Ivanova, S.	The Formation of Historical Memory in the European Educational Space: Approaches to Conceptualizing the Traumatic Past and Ukrainian Practices	40
Keda, M.	Cultural Participation of Ukrainian Refugees in EU Countries: Research Results	44
Kostyriev, A.	The Role of Ukraine in the European Security System: Transformation of Strategic Narratives	47

Kupriienko, D. Social Housing Projects in Post-World War II Europe: From Concept to Implementation ……... 51

Savchuk-Konarska, A. Ukrainians in Wrocław After the Russian Invasion: Social and Cultural Activity and Its Prospects 54

Koshova, O. Transnational Dimension of State Diaspora Policy: The Experience of Rwanda in Post-Conflict Reconstruction and Its Relevance for Ukraine 60

Ostrianko, A. World War II Archives in the EU: Historians and the "Resistance of the Material" ……... 64

Pavlenko, L. The Migration Cycle of Volhynian Czechs to the Czech Republic (2022–2024): Research Methodology and Determinants of Socio-Cultural Integration in their Historical Homeland 69

Pylypenko, O. Labor Migration in the European Union in the 21st Century: Political and Legal Aspects 75

Sviashchenko, Z. EU Infrastructural Initiatives in Response to the Chinese "Belt and Road" Initiative 79

Solomenna, T. The 2026 Charlemagne Prize to Mario Draghi: A Vision of Contemporary European Problems 83

Striliuk, Ye. From Levinas to Derrida: Intellectual Origins of the Hospitality Ethics and the Image of the Other in the European Philosophical Tradition 86

Striliuk, O. The Strategic Autonomy of the European Union Between Transatlantic Solidarity and the Asian Challenge 90

Todorov, I. The European Model of Tolerance and Gender Equality: Challenges for Ukraine 94

Turianytsia, I. Lithuania as a Geopolitical Model for Small Democracies: Between the Russian-Ukrainian War, Chinese Pressure, and Transatlantic Security 97

Khropatyi, R. The Rohingya Crisis in Myanmar: EU Humanitarian

Policy Between Values and Geopolitical Challenges …… 101

Chumachenko, O. The Image of the "Other" in EU Policy Towards Ukraine and the Western Balkans as a Factor of Integration and Security … 105

Chutkyi, A. The Experience of Migration Processes in Europe During the Early Modern Period (19th – Early 20th Centuries) 111

Yuda, L. Implementing Gender Mainstreaming Policy: EU Experience for Ukraine …… 114

Table of Contents ……120

About the Project ……123

Інформація про проєкт

«ЄВРОПА ТА ЄВРОПЕЙЦІ У СВІТЛІ ЗМАГАНЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ТРАДИЦІЙ»
проєкт програми Erasmus+ напряму Jean Monnet
№ 101127471, ERASMUS-JMO-2023-MODULE

Європейський вектор, який реалізується в українській зовнішній та внутрішній політиці, статус кандидата в члени ЄС, зумовлюють потребу у вивченні, усвідомленні й поширенні серед громадян України образу європейського суспільства в усіх проявах. Освіта, й насамперед вища, в цьому процесі відіграє визначальну роль, оскільки саме сьогоднішні студенти є потенційно найбільш свідомими носіями європейських цінностей у найближчому майбутньому.

Проєкт «Європа і європейці в світлі змагань інтелектуальних традицій» має на меті продовжити низку активностей в галузі Європейських студій, які систематично здійснюються в НУЧК з 2015 р. Проект спрямований на дослідження концептуальних підходів до ключових проблем, вирішенням яких переймається європейське співтовариство, а саме демографії, гендерної толерантності, стратегії розвитку Євросоюзу в глобалізованому світі, а також представлення Європи як відкритого конкурентного простору інтелектуального осмислення історії та майбутнього. Очевидно, що у зв'язку з російсько-українською війною та її наслідками, насамперед, політичними, економічними, соціальними, демографічними, нарешті геополітичними та світоглядними, ці проблеми стануть досить гострими й в Україні. Відтак, вивчення досвіду життя з цими проблемами та їх розв'язання, напрацьований європейськими інтелектуалами і впроваджений у Європі, стане вельми цінним знанням задля подолання цих проблем в Україні.

Ознайомлення студентів, викладачів університету та вчителів шкіл, представників органів місцевої влади та самоврядування, політиків та громадськості зі здобутками європейців у цих сферах, розкриття методології дослідження проблем та прийняття рішень, витоків формування політики, впровадження ефективних рішень, контролю та зворотного зв'язку в громадянському суспільстві, системах управління,

спрямованих на формування позитивного іміджу Європи, просування інтересів Європи в глобалізованому світі, популяризації європейського способу життя на основі демократичних цінностей дозволить підготувати соціально активну та всебічно освічену частину українського соціуму до життя та діяльності у суспільстві, яке оновлюється та розвивається на основі європейської системи цінностей.

Проєкт передбачає:

1) викладання: розробку навчальних дисциплін
   - «Європа, європейці та інші: міграція як глобальна / демографічна / гуманітарна проблема» (доц. Кеда М.К.);
   - «Європа між / з / попереду Америки та Азії: конкуренція стратегій розвитку» (доц. Стрілюк О.Б.);
   - «Історики та історії Європи після війни / методологічних «поворотів» / створення ЄС: погляди зсередини та ззовні» (доц. Острянко А.М.);
   - «Стать і гендер: концептуальне коріння європейської толерантності / традицій / світогляду» (доц. Юда Л.А.).
2) видання навчально-методичних посібників, практикумів, курсів лекцій, наукових та інших публікацій з означеної тематики;
3) проведення конференцій, круглих столів.

Очікувані результати:

- проаналізувати політику Європейського Союзу та експертні думки інтелектуалів щодо демографії, міграції, гендерної рівності, стратегічного розвитку та історії Європи і співвіднести їх з українським баченням цих проблем;
- розробити та організувати викладання чотирьох авторських спецкурсів на основі інноваційних технологій для студентів-гуманітаріїв;
- розробити навчальну програму підвищення кваліфікації для шкільних вчителів, представників органів державної та місцевої влади, громадських активістів з питань демографії та міграції в Європі, гендерної толерантності, стратегічного розвитку Європи у глобальній перспективі, а також інтелектуального осмислення та репрезентації Європи як суб'єкта історичного процесу;
- розробити та створити інтелектуальну онлайн-гру для школярів, присвячену вирішенню та толерантності питань гендерної рівності в Європі, міграції та мігрантів, стратегічному баченню історії та майбутнього Європи в інтерпретації інтелектуалів;
- організувати наукові дослідження студентами та викладачами проблем, порушених у процесі викладання, провести низку наукових форумів для поширення результатів досліджень;
- підготовка та видання дидактичних матеріалів і методичних посібників для авторських спецкурсів.